

Novi žarni grobovi iz Ruš in pogrebni običaji v ruški žarnogrobiščni skupini

Matija ČREŠNAR

Izvleček

V prvem delu članka so predstavljeni rezultati zaščitnih izkopavanj, ki so pod nadzorstvom Mire Strmčnik Gulič potekala v maju in juniju leta 1993, pri gasilskem domu v Rušah, v izvedbi ZVKDS, območna enota Maribor. Pri tem je bilo odkritih devet grobov ter osem jam iz časa mlajše kulture žarnih grobišč. Celota se neposredno navezuje na leta 1952 odkrito drugo ruško žarno grobišče in je tako njegov integralni del.

Drugi del članka obravnava grobišče kot celoto ter ga predvsem na podlagi keramičnega gradiva primerja z ostalimi grobišči ruške žarnogrobiščne skupine, kar omogoča njegovo natančnejšo kronološko umestitev.

V zadnjem delu gre za poskus opisa rituala, kot je ob pokopavanju umrlih morda potekal na drugem ruškem žarnem grobišču.

Ključne besede: Slovenija, Ruše, pozna bronasta doba, plano žarno grobišče, keramika, pogrebni ritual

Abstract

The first part of the article presents results from rescue excavations carried out at the firefighters station in Ruše in May and June of 1993 under the supervision of Mira Strmčnik Gulič, for the Maribor Regional Unit of the Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia. Nine graves and eight pits from the late Urnfield Culture were discovered. The entire site was directly related to the second Urnfield cemetery of Ruše discovered in 1952, representing an integral part of it.

The second part of the article discusses the cemetery as a whole and primarily on the basis of the pottery material compares it to the other cemeteries of the Ruše Urnfield group, which enables its more exact chronological classification.

The last section consists of an attempt at describing the funerary ritual that perhaps took place at the burial of the deceased at the second Ruše cemetery.

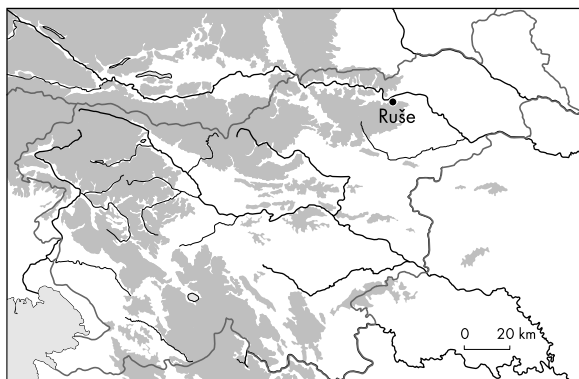
Keywords: Slovenia, Ruše, late Bronze Age, flat Urnfield cemeteries, pottery, burial ritual

UVOD*

Zemljepisna lega Ruš

Mestno naselje Ruše leži v zahodnem delu širokega Ruškega polja, natančneje na visokih terasah med reko Dravo in severnim vznožjem Pohorja (*sl. 1*).¹ Dolina se zahodno od Ruš zoži v Falsko sotesko, na vzhodu pa jo omejujejo bistriško-lazniški obronki Pohorja. To je tudi zaključek prostranega Dravsko-Ptujskega polja, ki se ob reki Dravi razprostira od Ormoža do Fale.²

Geološka osnova severnega Pohorja so magmatske kamnine paleozojske starosti, prek katerih so

Sl. 1: Geografska lega Ruš.

Abb. 1: Geographische Lage von Ruše.

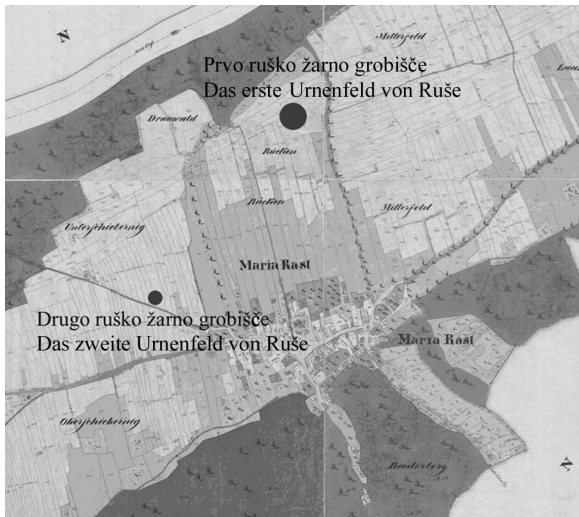
* Članek je skrajšana diplomska naloga z naslovom Novi žarni grobovi iz Ruš in pogrebni običaji v ruški žarnogrobiščni skupini, ki sem jo pod mentorstvom akad. red. prof. dr. Bibe Teržan izdelal leta 2004 na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

¹ U. Horvat 1996, 264.

² Gams 1998, 229.

naložene permske, triasne, kredne in miocenske usedline ter nazadnje kvartarni nanosi.³ Na območje ima močan vpliv tok Drave, ki rečne obale zapolnjuje s silikatnimi (nekarbonatni) prodi. Zanje je značilno, da na njih nastaja distrična rjava prst, ki je primerna za gojenje kulturnih rastlin, na strmejših reliefih pa za rast gozdov in travnikov.⁴

Samo najdišče leži na drugi najvišji diluvialni terasi, ki se proti severu, preko izrazitih teras, spušča proti globoki dravski strugi. Območje najdišča je bilo nekdanj del obsežnih njivskih površin, ki so pokrivalo okolico zaselka Ruše (nemško Maria Rast) (sl. 2). Kasneje so bile njive spremenjene v zazidalno območje in tako so ob gradnji gasilskega doma v Kolodvorski ulici v središču Ruš leta 1952 naleteli na grobove, ki so danes znani kot drugo ruško žarno grobišče.

Sl. 2: Franciscejski kataster za območje Ruš/Maria Rast z označenima legama obeh ruških žarnih grobišč (Franciscejski kataster za Štajersko, Mariborska kresija; Katastrsko območje Ruše - AS 3000/M343A01 - A04 [1823-1969]).

Abb. 2: Das Franziszeische Kataster für die Steiermark, Kreisamt Maribor; Katasterbereich Ruše/Maria Rast mit eingetragenen Positionen der beiden Urnenfelder.

Zgodovina arheoloških raziskav

V Rušah so prva večja arheološka izkopavanja potekala leta 1875, ko je bilo odkrito znamenito prvo ruško žarno grobišče. Najdba prvih grobov je bila naključna, saj je nanje pri kopanju gramo-

za na svojih njivah naletel domačin Jakob Marin. Že istega leta je na grobišču izkopaval takratni profesor na učiteljsišču v Mariboru Alfonz Müllner, kasneje kustos Deželnega muzeja v Ljubljani. Julija in avgusta leta 1875 je tako izkopal 96 grobov, njihova objava pa je v strokovni javnosti vzbudila veliko zanimanje.⁵ Naslednje leto je izkopavanja nadaljeval grof Gundaker Wurmbrand.⁶ Skupaj je bilo v dveh letih odkritih 172 žganih grobov, katerih gradivo pa je danes "raztreseno" po vitrihah muzejev v Gradcu, Ljubljani in na Dunaju ter po mnogih drugih zbirkah.

Le kakih 500 m oddaljeno od prvega grobišča je bilo ob gradnji gasilskega doma leta 1952 pod vodstvom Stanka Pahiča, takratnega kustosa mariborskega Pokrajinskega muzeja, izkopanih 35 grobov t. i. drugega ruškega žarnega grobišča.⁷ Že pred tem so, po besedah domačinov, na isti lokaciji v najmanj dveh primerih naleteli na grobove, njihovo število ni znano, najdbe pa so izgubljene. Kljub drugačnemu dogovoru so domačini naslednje leto brez nadzora dokončali gradbena dela ter s tem uničili neznan število grobov. Del najdb je rešil upravnik ruške nižje gimnazije M. Arko in postale so del šolske zbirke. Okolica gasilskega doma je bila kasneje z občinskim odlokom (MUV 1/87 in MUV 5/92) razglašena za arheološko območje. Kljub temu je ob gradnji prizidka h gasilskemu domu v Rušah leta 1993 sledil naslednji nenadzorovan poseg, saj so bili izkopi pasovnih temeljev za prizidek gasilskega doma izvedeni brez soglasja ZVKDS, območne enote Maribor, ki je za to pristojen. Pri naknadnem ogledu terena ni bilo ugotovljenih poškodb kulturnih plasti, saj so izkopi segali le do globine 60 cm in jih tako niso dosegli. Kljub temu pa so bila med 10. 5. in 17. 6. 1993 na dvorišču novogradnje (parc. št. 843 k. o. Ruše), ki so ga pripravljali za asfaltiranje, opravljena zaščitna arheološka izkopavanja.⁸ Odkritih je bilo devet žganih grobov, ki nedvomno sodijo v sklop drugega ruškega žarnega grobišča, in osem kulturnih jam. Med obema grobiščema, ki ju ob že omenjeni razdalji ločujeta še meja teras in Ruški potok, je W. Schmid, kustos muzejev v Ljubljani in kasneje v Gradcu, videl naselje, na katero so kazale posamezne najdbe.⁹ V bližini prvega grobišča so bili tudi kasneje, leta 1935, na njivi Črnkovih odkriti sledovi hiš ter druge naselbinske najdbe, ki pa naj bi bile halštatske.

³ Žiberna 1998, 144.

⁴ Lovrenčak 1998, 179 s.

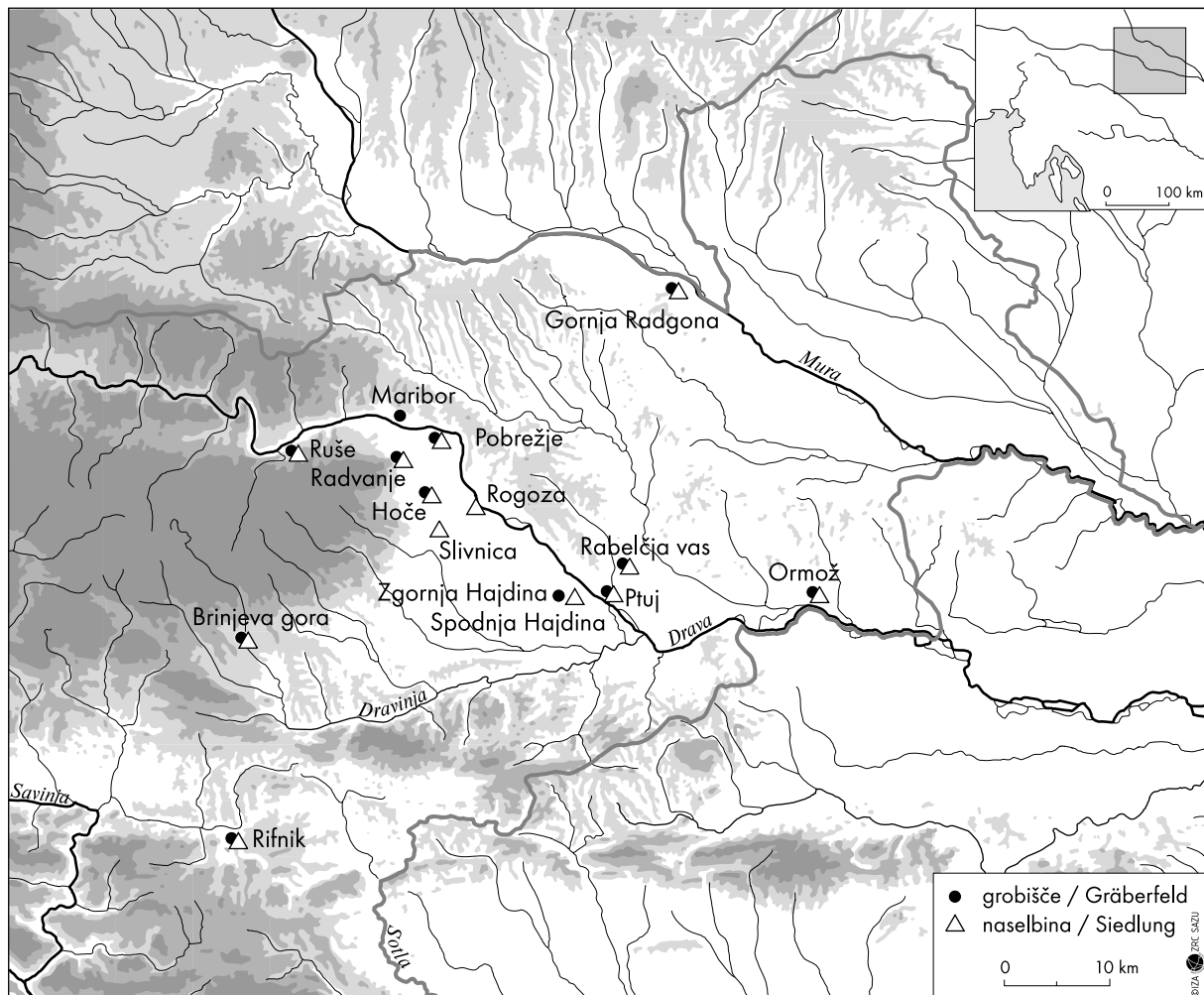
⁵ Müllner 1875, 59 ss.

⁶ Wurmbrand 1879.

⁷ S. Pahič 1957.

⁸ Strmčnik-Gulič 1997, 197.

⁹ Schmid 1925, 4.

Sl. 3: Podravje z naselbinami in grobišči iz časa kulture žarnih grobišč.

Abb. 3: Das Drautal mit Siedlungen und Gräberfeldern der Urnenfelderzeit.

Prve kronološke in etnične interpretacije gradiva sta nemudoma po odkritju prvega ruškega žarnega grobišča podala Müllner in Wurmbrand. Müllner je najdišče povezoval s podobnimi avstrijskimi najdišči ter najdbe primerjal s češkimi in nemškimi. Njegova opažanja in ugotovitve so bile razmeroma pravilne, še posebej ob dejstvu, da se je razvoj poznavanja evropske prazgodovine šele začel. Wurmbrand je grobišče pripisal domorodnim Keltom iz časa rimske okupacije. Tej napaki so najverjetneje botrovali rimskodobni grobovi, odkriti na robu grobišča. V začetku 20. stoletja se je problematiki ruškega grobišča posvečal že omenjeni W. Schmid. Žarna grobišča Podravja, na čelu z Rušami, je datiral v pozno bronasto dobo in njen prehod v starejšo železno dobo v čas med leti 1000 in 850 pr. n. št. Zaradi podobnosti ruš-

kega in estenskega gradiva je najdbe pripisoval Vেন্টom. Razvil je tudi hipotezo, po kateri naj bi se prebivalstvo Podravja zaradi poslabšanja klime preselilo na področje Est v Padski nižini, ki je bila kasneje ovržena. Ob odkritju najdišč na Hajdini, Ptujskem gradu, v Mariboru in Ormožu (sl. 3) se je v strokovni literaturi za ta kulturni pojav uveljavil izraz, ki pod imenom ruške oz. ruško-mariborske skupine združuje vsa žarna grobišča v Podravju in Pomurju. V zgodnjih petdesetih letih se je nato uveljavila teza, ki je za nosilce kulturne skupine predlagala Protoilire, medtem ko je S. Pahič opozarjal na preuranjeno kulturno opredelitev nosilcev ruške skupine.¹⁰ Prav tako so zaradi podobnosti keramičnih najdb poskušali povezati podravska najdišča s posavskimi, na čelu z Dobovo, v ruškodobovsko skupino kulture žarnih grobišč.¹¹ Kako

¹⁰ S. Pahič 1957, 60 ss.

¹¹ *Ib.*, 63.

pomembno je bilo prvo ruško žarno grobišče, se je pokazalo leta 1959, ko je H. Müller-Karpe prav na osnovi najdb na tem grobišču utemeljil svoj kronološki razvoj mlajše kulture žarnih grobišč za jugovzhodnoalpski prostor.¹² Grobove je na osnovi grobnih pridatkov razdelil v tri razvojne stopnje. Te je, po njegovem mnenju, moč ugotavljati tudi v razporeditvi grobov na grobišču oz. horizontalni stratigrafiji, saj naj bi se bilo grobišče širilo od vzhoda, kjer so najstarejši grobovi, proti zahodu, z najmlajšimi grobovi. Tako je izdelal tristopenjsko delitev mlajše KŽG, ki jo je v skladu s celotnim kronološkim sistemom poimenoval Ha B1-2-3. Prvo stopnjo je datiral v 10., drugo v 9. in tretjo v 8. stoletje pr. n. št. Njegova kronologija je bila kasneje predmet mnogih razprav, s tem pa posledično deležna tudi kritik in izboljšav. Tako na primer S. Pahič niti na grobišču na Pobrežju niti na drugem ruškem grobišču ni uspel zaslediti notranje strukture grobišča, ki jo je na prvem ruškem grobišču ugotovil Müller-Karpe. Na obeh najdiščih so bili grobovi namreč razdeljeni v neizrazitih skupinah s tako starejšimi kot tudi mlajšimi grobovi. To kaže na strukturno razliko med grobišči, ki je tudi po mnenju B. Teržan zaradi njihove sočasnosti in geografske bližine manj verjetna. Zato bi bila potrebna ponovna analiza prvega ruškega grobišča in s tem revizija Müller-Karpejevega koncepta, ki je morda le nekoliko preveč shematičen.¹³ Sicer pa je Pahič pri tipološki razdelitvi in časovni umestitvi pridatkov iz žarnega grobišča Pobrežje na horizonta Ha B1 in B2 sledil H. Müller-Karpeju. Tukaj pa je storil napako, saj je grobišče datiral v čas med 1000 in 700 pr. n. št., pri tem pa ni upošteval, da na pobreškem grobišču ni grobov faze Ha B3, ki je na prvem ruškem grobišču jasno izpričana.¹⁴ Ruoff se je pri proučevanju bolj ukvarjal s samo delitvijo horizontov Ha B1 in B2, tako po legi grobov kot tudi po kronološki čistosti grobnih sestavov na prvi ruški nekropoli. Že pri proučevanju lege grobov je ugotovil, da ni vse tako jasno, kot je zadevo prikazal Müller-Karpe, prav tako pa je svoje pomisleke izrazil v povezavi z določitvijo vodilnih tipov stopnje Ha B2. Tako je pod vprašaj

postavil celotno delitev starejših faz mlajše kulture žarnih grobišč, medtem ko se mu določitev najmlajše faze Ha B3 ni zdela sporna.¹⁵

Podobno sta svoje dvome o čisti delitvi faz Ha B1 in B2 na podlagi ruškega grobišča izrazila Jockenhövel, ki ga kot Ruoffa moti predvsem določitev nekaterih vodilnih tipov faze Ha B2,¹⁶ ter C. Weber.¹⁷ Delitev ruške skupine je raziskovala tudi J. Kaerner, ki v svoji disertaciji prinaša študije do takrat neznane grobne celote iz Maribora in Zgornje Hajdine. Žal pa njeno delo do sedaj še ni bilo objavljeno.¹⁸ Zadnji, ki je poskušal v celoti popraviti Müller-Karpejevo kronologijo, je bil C. Pare. Po letu 1959, ko je bila kronologija objavljena, je bilo odkritih mnogo novih grobov, ki so po Parovih besedah bolj primerni za kronološko delitev mlajše kulture žarnih grobišč na tem območju. Te je pridružil grobovom iz prvega ruškega grobišča in tako osnoval nekoliko prenovljeno različico kronologije. Pri njegovi časovni razdelitvi pa je potrebno upoštevati, da zanj faza Ruše III/Ha B3 že predstavlja starejšo železno dobo.¹⁹ V osemdesetih in devetdesetih letih 20. st. se je s problematiko ruške skupine največ ukvarjala B. Teržan. Proučevala je socialno strukturo skupine²⁰ ter poskušala razjasniti proces prehoda iz pozne bronaste v starejšo železno dobo na območju današnje slovenske Štajerske, kjer je imela ruška žarnogrobiščna skupina izredno pomembno vlogo.²¹ Nazadnje je obravnavala vse slovenske skupine kulture žarnih grobišč in tako predstavila celotno podobo "žarnogrobiščne Slovenije".²² V zadnjem desetletju je ob velikih izkopavalnih posegih v sklopu gradenj slovenskih avtocest tudi na območju Podravja prišlo do mnogih novih zanimivih odkritij. To so predvsem najdišča Rogoza, Slivnica 2, Spodnje Hoče in Pobrežje pri Mariboru, kjer so bila odkrita naselja, ki s svojimi ostanki kažejo tudi na poselitev v času KŽG. Do tega trenutka so žal znani le skopi podatki, ki so bili objavljeni v prvih preliminarnih poročilih.²³ Nedvomno pa bodo najdišča po njihovi celoviti objavi dopolnila ali celo spremenila naše razumevanje poselitvene slike v tem obdobju, saj nam je podatkov o naselbinah, predvsem na območju Ruš in Maribora, do sedaj primanjkovalo.

¹² Müller-Karpe 1959, 99 ss.

¹³ Teržan 1985, 32; 1990, 22.

¹⁴ S. Pahič 1972, 15 ss.

¹⁵ Ruoff 1974.

¹⁶ Jockenhövel 1971, 210 s.

¹⁷ Weber 1996, 190.

¹⁸ Kaerner 1989; 1988-1989.

¹⁹ Pare 1998, 343 ss.

²⁰ Teržan 1985.

²¹ Teržan 1990, 22.

²² Teržan 1999.

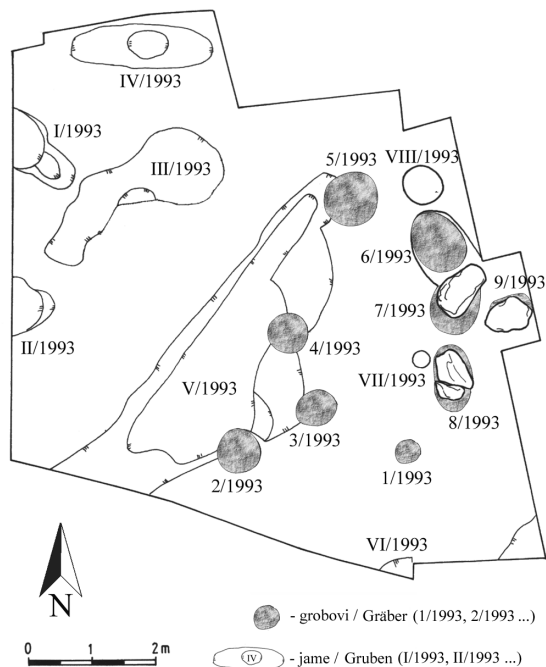
²³ Strmčnik-Gulič, Tušek 2001; Strmčnik-Gulič 2003a; 2003b; 2003c; 2003d; 2003e.

Opis grobišča

Potek izkopavanj

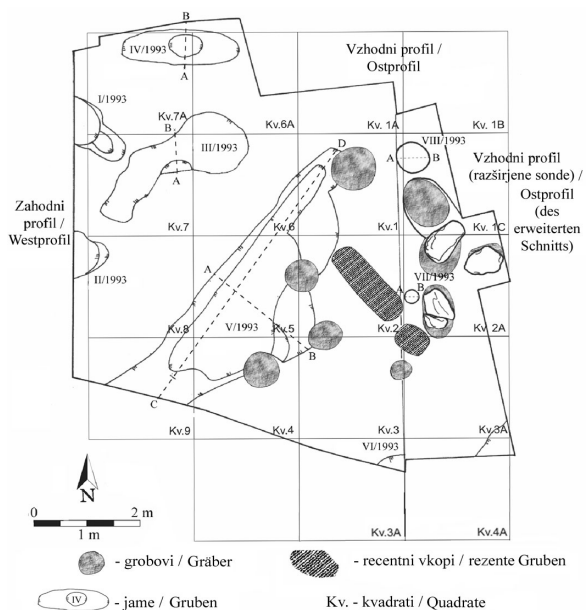
Izkopavalna sonda je bila zaradi narave zaščitnih arheoloških izkopavanj velika le približno 70 m² (sl. 4). Omejevala jo je že obstoječa infrastruktura, ki je ob tem pogojevala tudi izkopavanje v dveh etapah.²⁴ S pravokotno mrežo je bila razdeljena na kvadrate velikosti 2 x 2 m (sl. 5a).²⁵

Najprej je bilo strojno odstranjenega 30–50 cm peščenega nasutja, nato je bil odstranjen do 30 cm debel pas treh premešanih plasti: temno rjave ilovnate plasti, temno rjave ilovnate plasti, premešane s peskom, ki je vsebovala večjo količino recentne opeke, ter sivo-rjave ilovnate plasti. Sledilo je odstranjevanje 20–30 cm debele plasti svetlo rjave ilovice, v kateri prav tako še ni bilo prazgodovinske keramike. Na približno 60 cm pod nasutjem so se v temno rjavi ilovici z drobcu žganine začeli pojaviti prvi posamezni kosi žarnogrobiščne keramike.

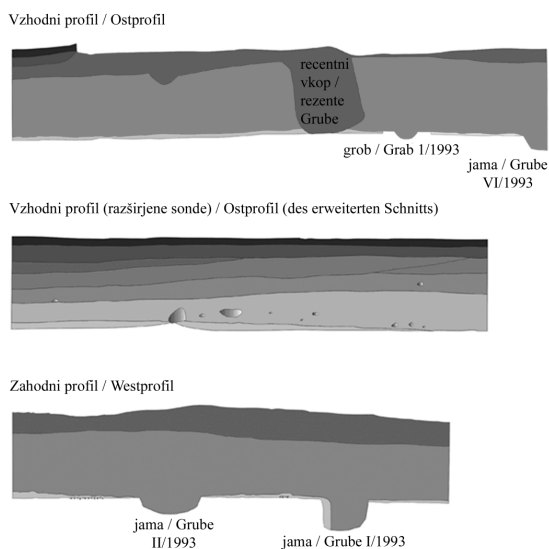

Sl. 4: Tloris izkopane sonde s prepoznanimi arheološkimi -strukturami.
Abb. 4: Grundriss des ausgegrabenen Schnitts mit erkannten archäologischen Strukturen.

Sl. 5b: Profili sonde.
Abb. 5b: Profile des Schnitts.

Sl. 5a: Tloris sonde z vrisano kvadratno mrežo in profili.
Abb. 5a: Grundriss des Schnitts mit eingetragem Quadratnetz und Profilen.

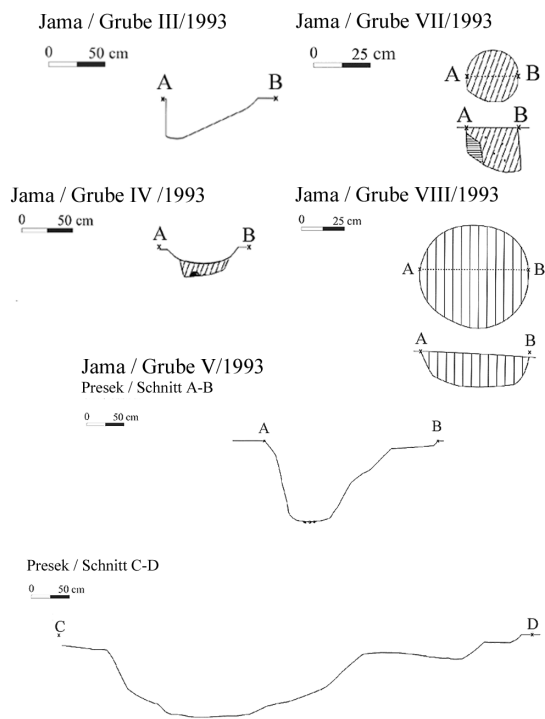

LEGENDA / LEGENDE:

- plast betona / Betonschicht
- nasutje peska / Sandschüttung
- nasutje gramoza / Schotterschüttung
- temno rjava ilovnata plast z recentno opeko / dunkelbraune Lehm-schicht mit rezenten Ziegelsteinen
- sivorjava ilovnata plast / graubraune Lehm-schicht
- svetlo rjava ilovnata plast / hellbraune Lehm-schicht
- temno rjava ilovnata plast s prazgodovinsko keramiko / hellbraune Lehm-schicht mit vorgeschichtlicher Keramik
- rumenorjava ilovnata plast / gelbbraune Lehm-schicht
- meja plasti / Schichtgrenze

²⁴ Najprej je bil lahko izkopan le tolikšen del terena, da je bil ob morebitnem požaru gasilskemu avtomobilu še vedno omo-goen izvoz iz garaže gasilskega doma. Šele po zasutju tega dela so na vzhodnem robu sonde izkopali še 1-2 m širok pas in s tem izkopavanja zaključili.

²⁵ Označitev kvadratov pa kljub temu ni najbolj jasna, saj je mreža le delno izhajala iz enega izhodišča.

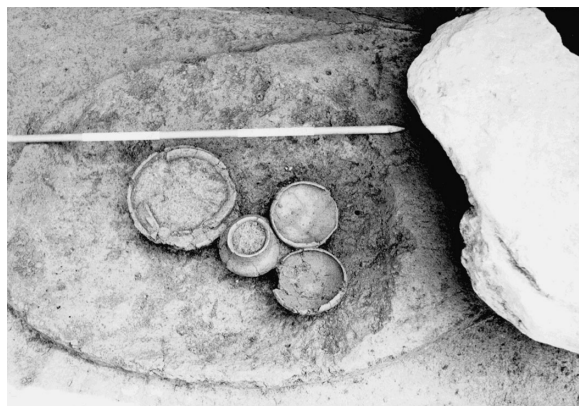

Sl. 5c: Profili in preseki kulturnih jam.
Abb. 5c: Profile und Schnitte der Gruben.

Nekoliko nižje so se pokazali obrisi grobov in kulturnih jam, ki so bili vkopani v sterilno rumenkasto-rjavo ilovico. Nekatere izmed jam so segale v globino do peščeno-prodnate osnove, ki leži pod rumenkasto-rjavo ilovico. Na globini približno 100 cm (merjeno od peščenega nasutja navzdol) je bilo tako odkritih in nato izkopanih devet grobov ter osem kulturnih jam (sl. 4; 6; 7).

Sl. 6: Situacija jame V/1993 in grobov 2/1993, 3/1993, 4/1993.
Abb. 6: Zustand der Grube V/1993 und der Gräber 2/1993, 3/1993, 4/1993.

Sl. 7: Grob 6/1993 z najdbami.
Abb. 7: Grab 6/1993 mit Funden.

Legra grobov na grobišču

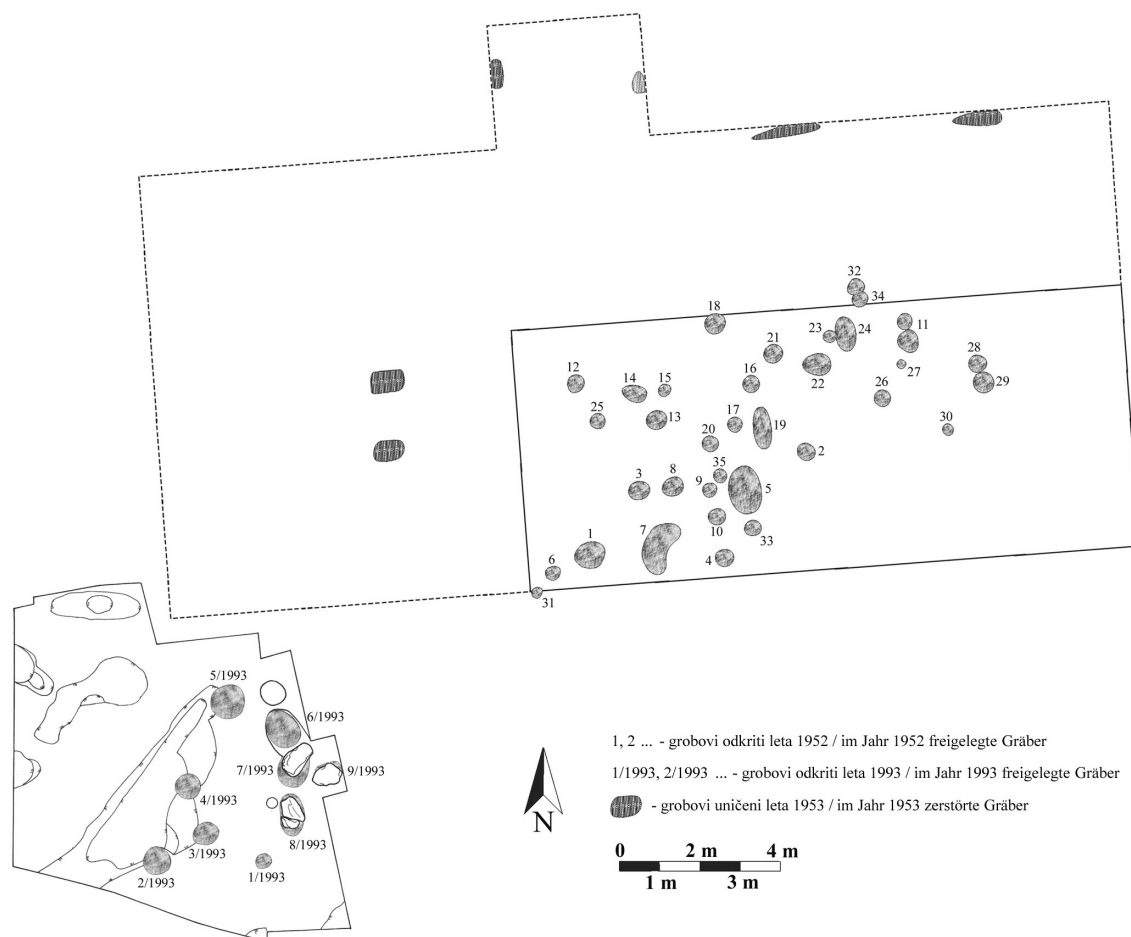
Analiza devetih na novo odkritih grobov je smiselna le, če jih obravnavamo v okviru celote, katere del so, torej v okviru drugega ruškega žarnega grobišča. Tako bomo obravnavali grobišče s skupno 44 grobovi, ki so bili odkriti ob gasilskem domu v Rušah v letih 1952 in 1993. Vse spoštovanje velja (žal med nastajanjem članka preminulemu) Stan-ku Pahiču, ki je del grobišča, odkritega leta 1952, preučil in objavil tako,²⁶ da so njegovi rezultati povsem primerljivi z našimi. Obstaja sicer nekaj razlik, na katere pa bomo opozorili kasneje.²⁷

Že S. Pahič je ugotovil, da ležijo grobovi raztreseno v smeri od JZ proti SV ter predpostavljal, da se grobišče z gotovostjo širi še dalje proti JZ.²⁸ Obe predpostavki sta bili potrjeni iz izkopavanj leta 1993 (sl. 8). Pahič je omejil grobišče na V in JV strani, saj v njegovi sondi na 36 m v teh dveh smereh ni bilo grobov. Sedaj lahko določimo tudi mejo na JZ strani, kjer se grobišče zaključuje z nizom kulturnih jam. Podobno je tudi na južnem delu, saj se na skrajnem južnem delu sonde, v kvadratih 4A in 4B, prav tako kažejo ostaline kulturnih jam (sl. 5a). Nejasen ostaja torej samo še rob grobišča na S in Z strani. Leta 1953 je bilo ob nenadzorovani gradnji gasilskega doma uničenih več grobov, kar nam je za vedno preprečilo dostop do podatka o domnevni množini grobov, ki so se tod nahajali, saj je S. Pahič še videl sledove nekaterih uničenih grobov in jih kot take vnesel v karto grobišča (sl. 8). Grobovi so segali prav do roba takratne novogradnje, kar pa kaže le na najmanjši

²⁶ Določena dejstva se po novih izkopavanjih niso spremenila, zato naj ne čudijo podobnosti nekaterih navedb s tistimi, ki jih je objavil S. Pahič (1957).

²⁷ *Ib.*, 3 ss.

²⁸ *Ib.*, 4.

Sl. 8: Sestavljen tloris grobišča (prirejeno po S. Pahič 1957, pril. 3).

Abb. 8: Zusammengesetzter Grundriss des Gräberfeldes (bearbeitet nach S. Pahič 1957, Beil. 3).

možni obseg grobišča, ki je lahko bilo še mnogo večje. O tem pričajo tudi izjave domačinov, ki opisujejo najdbe grobov, vendar njihovo število ni znano, najdbe pa so izgubljene.²⁹ Upoštevajoč izjave pa je zanimivo, da ob nadzorovanem izkopu jarka za kanalizacijo na severni strani gasilskega doma (parc. št. 840, 832, 825 k. o. Ruše) v času izkopavanja leta 1993 ni bilo odkritih nobenih kulturnih ostankov. Kar zadeva obseg grobišča, ostaja torej še precej neznank.

Skupne lastnosti grobov

Grobne jame, ki so bile nepravilnih ovalnih in krožnih oblik ter so imele zaobljena dna, so bile vkopane v rumenorjavo sterilno ilovico in v nobenem primeru niso dosegle peščeno-prodnate plasti pod njo. Najmanjše so imele premer 40 cm, naj-

večje pa tudi do okoli 100 cm. Globino grobov je težje ocenjevati, saj so bili nekateri izmed njih v zgornjem delu uničeni, na kar kažejo poškodbe zgornjih delov nekaterih keramičnih posod.

Za drugo ruško grobišče je značilno skromno število pridatkov. V 44 grobovih je bilo, če izvzamemo keramične fragmente, odkritih 77 najdb. Največ je bilo keramičnih posod (72), druge najdbe pa predstavljajo keramično vretence ter štiri fragmentarno ohranjene bronaste predmete. To so delno ohranjena spiralna zapestnica, delno ohranjena gladka ovratnica, svitek fibule in zlomljena igla s čebuličasto glavico in odebeljenim tordiranim vratom. Med keramičnimi posodami je bilo največ skled, sledile pa so jim amfore, vrči in lonci, manj pa je bilo skodelic in skodel. V dobri tretjini grobov so bili v zasipu najdeni tudi fragmenti keramičnih posod. V slehernem grobu so bili odkriti kostni ostanki pokojnika, večinoma pa tudi pepel kot ostanek

²⁹ Ib., 4.

grmade, na kateri so izvršili upepelitev. Razporeditev teh ostalin po grobovih pa se je razlikovala. V slabi polovici grobov so bili kostni ostanki preprosto pomešani s pepelom in razsuti po dnu grobne jame. V nekaterih primerih so bili kostni ostanki, pomešani s pepelom, najdeni le v žari, v izjemnih primerih pa celo v dveh oz. treh. V preostalih grobovih so bili kostni ostanki izbrani iz pepela ter položeni na kupček ali pa v žaro. Praviloma se je v grobovih nahajal en sam pokop, kar brez izjeme drži za vse novoodkrite grobove. Vtis večkratnega pokopa vzbujajo le nekatere večje grobne jame s keramiko, razvrščeno v več skupin z več žarami ali pa primer dveh grobnih jam, prekritih z eno samo kamnito ploščo.³⁰ Kamen je bil pogosto uporabljen pri oblikovanju grobov, saj je bila kar slaba tretjina grobov oz. posod v grobovih pokrita s kamnitimi ploščami iz pohorskega skrilavca oz. večjimi ploščatimi rečnimi prodniki (*sl.* 36: B), v enem primeru pa je bilo s peskom in manjšimi prodniki pokrito dno grobne jame (*t.* 3: B). Za pokrivanje grobov je bil praviloma uporabljen en kamen (kamnita plošča ali ploščat prodnik), izjemoma pa tudi dve kamniti plošči (*t.* 2: B). Morda je bilo število pokritih grobov še večje, saj so bili grobovi pri prvih izkopavanjih leta 1952 ob prihodu arheologov uničeni že do višine grobnih pridakov, rekonstrukcija prvotnega stanja pa povsod ni bila več možna. Kamnite plošče so v dolžino merile do več kot 100 cm, njihova debelina pa je dosegala tudi do 25 cm. Kot je zapisal S. Pahič, naj bi plošče prekrivale celotne grobne jame in ne samo posod, čeprav je ob izkopu delovalo drugače. Vzrok temu naj bi bilo posedanje zemlje. Za potrditev hipoteze o pokritosti celotnih grobov je najboljši primer grob 7/1993, ki je bil brez keramičnih pridakov, kamen pa je bil položen 13 cm nad nivo, na katerem se je nahajala žganina (*t.* 3: A). Po drugi strani pa je tudi mnogo primerov, ko temu ni tako in je bila pokrita le posoda.³¹ V teh primerih je težko verjeti, da bi se pri posedanju zemlje kamen spustil natančno na ustje posode in jo s tem zaprl.

Dejstvo, da se grobovi v večini primerov ne dotikajo in ne sekajo, kaže na to, da so morali biti na površini označeni s kamnitimi ploščami oz. gomilicami prodnikov.³² Ob tem je zanimivo tudi dejstvo, da so bili na obrobju prvega ruškega grobišča odkriti tudi rimski grobovi. Predpostavlja se torej, da je bilo grobišče v tistem času še vidno, saj

ob kopanju rimskih grobov ni prišlo do uničenja grobov starejše nekropole, temveč so se nanje neposredno navezovali.³³

Kulturne jame

(*Sl.* 5)

Najbolj zanimiva je velika, nepravilno oblikovana, podolgovata kulturna jama V/1993. Jama je postavljena vzporedno z zadnjo vrsto grobov in daje občutek, kot da omejuje grobišče, saj zahodno od nje ni več grobov. V smeri proti zahodnemu profilu se pojavljajo le še štiri jame različnih oblik, velikosti in usmeritev. Jami I/1993 in II/1993 sta bili odkriti le delno, saj se nadaljujeta v profil, jami III/1993 in IV/1993 pa sta bili odkriti v celoti. V JV kotu sonde je bil v kvadratu 4A odkrit še obris, ki nakazuje jamo z bogato kulturno plastjo – jama VI/1993. Jame od I/1993 do VI/1993 so bile vkopane v rumenorjavo ilovico do sterilne peščeno-prodnate plasti, zapolnjene s sivo-rjavo ilovico, ki je vsebovala drobce oglja. V jamah III/1993, V/1993 in VI/1993, je bilo odkritih skupno 16 fragmentov keramike. Od teh je bil tipološko natančneje določljiv le en fragment, ki pa v kronološkem smislu ne daje možnosti za natančnejšo datacijo. Pripada namreč loncu elipsoidne oblike, okrašenemu z razčlenjenim plastičnim rebrom (vedrasti žari), ki pa je na tem območju pogosta najdba v času celotnega obdobja mlajše KŽG. Nekaj nam o sledju struktur pove le odnos jame V/1993 in grobov 2/1993, 3/1993, 4/1993 in 5/1993, ki so delno vkopani v njeno polnilo. Žal so kar trije izmed grobov prazni, pa tudi grob 5/1993 vsebuje le vrč, katerega datacija v Ha B1 je dokaj negotova. Tako je jasno le, da so ti štirje gobovi mlajši od polnila jame. Ostanke nam le še analiza jam VII/1993 in VIII/1993, ki sta okrogle oblike in z dnom nista dosegali peščeno-prodnate podlage. Obe sta bili zapolnjeni s sivo mešano ilovico ter nista vsebovali arheoloških najdb. Njuna oblika spominja na jame za kole, zato je možno, da je šlo za lesene strukture.

Jame, ki so nedvomno antropogenega izvora, bi lahko, kot je domnevala M. Strmčnik-Gulič,³⁴ predstavljale ostanke naselbine, vendar pa ne kažejo oblik, ki bi jih bilo mogoče interpretirati kot ostanke stanovanjskih objektov. Verjetneje je, da so

³⁰ *Ib.*, pril. 7: grob 7; 8: grob 11.

³¹ *Ib.*, pril. 7: grob 12; 8: grob 14.

³² *Ib.*, 5.

³³ Wurmbrand 1879, 260 s, 437.

³⁴ Strmčnik-Gulič 1997, 197.

jame ostaline pogrebne obredja, ki je potekalo na južnem robu grobišča. V jami III/1993 je bil najden fragment keramike, ki je nedvomno ožgan, kar bi lahko razložili z opravljanjem pogrebne rituala.

KATALOG KONTEKSTOV IN NAJDB

V tem poglavju so opisani arheološki konteksti (tj. plasti, grobovi in jame) ter v njih odkrite najdbe, ki so zaradi dobre ohranjenosti primerne za tipološke analize.

Plasti³⁵

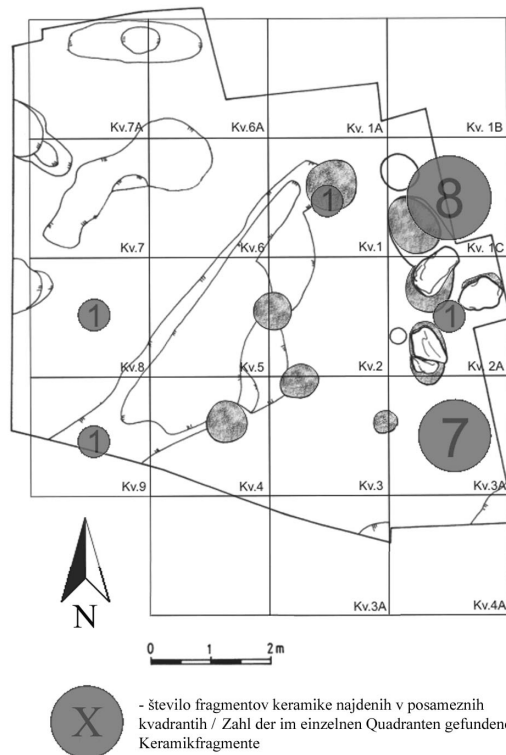
Že v opisu poteka izkopavanja smo podali osnovne karakteristike plasti, ki jih sedaj ne ponavljamo. Bolj podrobno se posvečamo samo dvema plastema, ki sta ležali bolj ali manj nedotaknjeni pod 55–75 cm nasutij.

Svetlo rjava ilovnata plast (sl. 5b)

Svetlo rjava ilovnata plast je bila odkrita po celotni površini sonde na globini približno 60–80 cm pod površjem (približno 40–60 cm pod peščenim nasutjem). Nad njo so ležale premešane plasti, od katerih je ni bilo težko ločiti, saj so bile drugačne barve, vsebovale pa so recentno keramiko in žganino, ki ju v tej plasti ni bilo. Ponekod jo je bilo težje ločiti le od pod njo ležeče temnejše plasti, ki je vsebovala prazgodovinsko keramiko ter več kamenja in drobcev oglja.³⁶ V plasti je bilo nekaj manjših prodnikov ter dva fragmenta keramike iz mlajših obdobij.

Temno rjava ilovnata plast (sl. 5b)

Temno rjava ilovnata plast je bila odkrita po celotni površini sonde na globini približno 80–120 cm pod površjem (približno 60–100 cm pod peščenim nasutjem). Plast je prekrivala sterilno rumeno ilovico, v katero so bili vkopani grobovi in kulturne jame. V plasti je bilo odkritih 19 fragmentov keramike, od katerih pa jih 13 ni primernih za nadaljnjo tipološko analizo. Če si ogledamo distribucijo fragmentov po kvadratih, ugotovimo, da so bili odkriti večinoma le v tistih kvadratih, kjer so se pod to plastjo nahajale arheološke strukture (sl. 9). To je

Sl. 9: Karta distribucije keramičnih fragmentov v temno rjavi ilovnati plasti.

Abb. 9: Distributionskarte der Keramikfragmente in der dunkelbraunen Lehmschicht.

zanimiv podatek, saj bi ob intenzivni obdelavi njivskih površin, katerih obstoj je izpričan že na Franciscejskem katastru (sl. 2), pričakovali bolj enakomerno razporeditev fragmentov po celotni sondi.

1. Šest fragmentov ostenja vrča ali amfore. Dol. = 9,1 cm; šir. = 5,8 cm; deb. = 0,4 cm. Izdelani so prostoročno iz zelo fino zrnate mase. Gladka zunanja in notranja površina sta rjave barve. Okras štirih horizontalnih linij na ramenu vrča je izdelan s pravim vrezom. Fragmenti so bili odkriti na nivoju grobov, zelo blizu groba 6 (t. 4: C1).

Grobovi³⁷

(t. 1–4)

Grob 1/1993 (t. 1: A)

Grob je ležal na meji kvadratov 3 in 3A, na skrajnem V delu sonde pred razširitvijo.

Grobna jama je bila ovalne oblike, velikosti 72 x 30 cm (v vzhodni osi grob ni bil popolnoma

³⁵ Opisane so glede na njihovo barvo, debelino in globino, v njih odkrite najdbe pa so razvrščene po kvadratih, v katerih so bile odkrite.

³⁶ Na vzhodnem in zahodnem profilu meja med plastema ni bila prepoznana, zato je celoten pas, ki ga obsegata, označen z barvnim prehodom med njima. Meja med plastema pa je dobro vidna na profilu, narejenem ob razširitvi sonde (sl. 5b).

³⁷ Ob številki groba je najprej omenjena številka table, na kateri sta tloris in profil groba ter risbe tistih v njih odkritih najdb, ki so primerne za tipološko analizo.

izkopan). Vkopana je bila v rumeno rjavo ilovico. Na robu grobne jame so bili trije kamni, katerih lega pa je bila verjetno naravna. V sredini groba je ležala delno ohranjena amfora, ki je bila zapolnjena z žganino in drobci kosti ter tremi fragmenti keramike.

1. Amfora bikonične oblike z blagim prehodom iz ramena v stožčast vrat (var. A3). Viš. = 14,6 cm; 2rD = 8,8 cm; deb. = 0,6 cm. Izdelana je prostoročno iz finoizrnatne mase. Gladka zunanja in notranja površina sta rjave in sive barve (t. 1: A1). Amfora je uničena skoraj do ramena.

Grob 2/1993 (t. 1: B)

Grob je ležal v kvadratu 4. Grobna jama je bil ovalne oblike in je merila 71 x 75 cm. Bila je vkopana v rumeno rjavo ilovnato prst ter zapolnjena z do 15 cm debelo žganinsko plastjo, v kateri je bila velika količina zoglenelega lesa in nekaj drobcev kosti.

Grob 3/1993 (t. 1: C)

Grob je ležal na meji kvadratov 2 in 3. Plitva grobna jama ovalne oblike s horizontalnima dimenzijama 59 x 68 cm in z globino le 6 cm je bila vkopana v rumeno rjavo ilovnato podlago. Zapolnjena je bila s 4 cm debelo plastjo neintenzivne žganine s posameznimi drobci kosti, dno pa je bilo prekrito z 2 cm debelo plastjo ilovice z drobci žganine.

Grob 4/1993 (t. 1: D)

Grob je ležal na meji kvadratov 2 in 5. Grobna jama ovalne oblike s horizontalnima dimenzijama 53 x 54 cm je bila vkopana v rumeno rjavo ilovnato prst. Plast žganine v jami, v kateri je bila večja količina zoglenelega lesa, je bila debela 6 do 7 cm. Pod njo je bila na dnu še plast ilovice z drobci oglja.

Grob 5/1993 (t. 2: A)

Grob je ležal v kvadratu 1. Ovalna grobna jama, velikosti 70 x 71 cm, je bila vkopana v rumeno rjavo ilovnato prst. Zapolnjena je bila z do 18 cm debelo plastjo žganine, v kateri so bili tudi drobci kosti. Približno na sredini grobne jame je bil v žganino položen vrč. V zasipu jame so bili najdeni še štiri fragmenti keramike, od katerih pa je bil le eden primeren za tipološko analizo.

1. Vrč bikonične oblike s poudarjenim prehodom iz ramena v nizek stožčast vrat (var. V8). Viš. = 12,9 cm; 2rU. = 10,0 cm; 2rD = 7,8 cm; deb. = 0,6 cm. Izdelan je prostoročno iz zelo finoizrnatne mase. Gladka zunanja in notranja površina sta svetlo rjave in sive barve (t. 2: A1).

2. Fragment ustja z ostenjem visokega lonca elipsoidne oblike z blagim prehodom v nizek usločen vrat (var. L9). Dol. = 6,6 cm; šir. = 7 cm; deb. = 0,7 cm. Izdelan je prostoročno iz drobnozrnate mase. Gladka zunanja in notranja površina sta rdeče barve. Na zunanji površini so opazne rjave lise. Fragment je okrašen z razčlenjenim plastičnim rebrom. Najverjetneje je bil direktno izpostavljen ognju, saj je prežgan (t. 2: A2).

Grob 6/1993 (t. 3: A)

Grob je ležal na meji kvadratov 1, 1A in 2A. Grobna jama ovalne oblike z dolžino 96 cm in širino 80 cm je bila vkopana v rumeno rjavo ilovico. Dno groba je prekrivala 10–15 cm debela plast neizravne žganine. V žganino so bile položene štiri posode. Poleg žare (lonca z nizkim usločenim vratom) je grob vseboval še manjši lonec, skledi in bronasto iglo. V zasipu groba je bilo odkritih še 10 fragmentov keramike.

1. Lonec trebušaste oblike s poudarjenim prehodom v visok usločen vrat (var. L8). Viš. = 12,4 cm; 2rU. = 9,2 cm; 2rD = 8,0 cm; deb. = 0,6 cm. Izdelan je prostoročno iz finoizrnatne mase. Gladka zunanja in notranja površina sta temno rjave in rjave barve (t. 3: A1).

2. Plitva, zaprta skleda konične oblike (var. S8). Viš. = 7,3 cm; 2rU. = 15,2 cm; 2rD = 7,0 cm; deb. = 0,7 cm. Izdelana je prostoročno iz zelo finoizrnatne mase. Gladka zunanja in notranja površina sta rjave barve. Skleda ima na spodnjem delu trupa dva vertikalno preluknjana držaja (t. 3: A2).

3. Plitva, zaprta skleda konične oblike (var. S7). Viš. = 5,4 cm; 2rU. = 15,4 cm; 2rD = 5,8 cm; deb. = 0,6 cm. Izdelana je prostoročno iz zelo finoizrnatne mase. Gladka zunanja in notranja površina sta rjave in sive barve (t. 3: A3).

4. Lonec bikonične oblike z blagim prehodom iz ramena v nizek usločen vrat (var. L12). Viš. = 15,8 cm; 2rU. = 21,2 cm; 2rD = 9,4 cm; deb. = 0,8 cm. Izdelan je prostoročno iz zelo finoizrnatne mase. Gladka zunanja in notranja površina sta temno rjave in rjave barve. Lonec ima na trupu apliciran ročaj (t. 3: A4).

5. Bronasta igla s čebuličasto glavico in odebeljenim tordiranim vratom. Dol. = 12,4 cm; 2rT = 0,4 cm; 2rV = 1,1 cm; 2rG = 0,9 cm (2rT = premer trupa, 2rV = premer vratu; 2rG = premer glavice). Igla je enkrat prelomljena, manjka pa ji tudi konica. Spodnji del je upognjen (t. 3: A5).

Grob 7/1993 (t. 3: A,B)

Grob je ležal na meji kvadratov 1C in 2A. Grobna jama je bila ovalne oblike z dolžino 108 cm in širino 70 cm. Peščeno dno s prodrom in manjšimi kamni je prekrivala do 12 cm debela plast pepela s koščki žganih kosti, premešanega z ilovnato prstjo. Grob je bil delno pokrit s kamnito ploščo nepravilne oblike velikosti 90 x 55 x 20 cm, ki je ležala 13 cm nad njim. V polnilu so bili najdeni trije fragmenti keramike, od katerih pa je le eden primeren za tipološko obdelavo.

1. Fragment ostenja lonca neznane oblike. Dol. = 2,6 cm; šir. = 4,8 cm; deb. = 0,7 cm. Izdelan je prostoročno iz finoizrnatne mase. Gladka zunanja in notranja površina sta rjave barve. Fragment je okrašen z razčlenjenim plastičnim rebrom (t. 3: B1).

Grob 8/1993 (t. 2: B)

Grob je ležal na meji kvadratov 2A in 3A. Ovalna grobna jama z velikostjo 94 x 60 cm je imela polkrožno dno in je bila vkopana v rumeno rjavo ilovnato prst. Žganina z nedogorelimi kostmi je bila nasuta med pridanimi posodami. Grob sta prekrivali dve kamniti plošči, ki sta ležali tik nad

njim. Večja je merila 70 x 55 x 13 cm, manjša pa 44 x 30 x 12 cm. V sredino groba so bili položeni vrč ter ena okrašena in ena neokrašena skleda.

1. Globoka odprta skleda trebušate oblike (var. S5). Viš. = 8,4 cm; 2rU. = 12,2 cm; 2rD = 4,8 cm; deb. = 0,5 cm. Izdelana je prostoročno iz zelo fino zrnate mase. Gladka zunanja in notranja površina sta temno rjave in rdeče-črne barve. Skleda je okrašena z dvema horizontalnima in dvema cikcakastima linijama, narejenima z odtiskovanem kolesčeka, ter štirimi ročno oblikovanimi bradavicami (t. 2: B1).

2. Plitva zaprta skleda kroglaste oblike (var. S6). Viš. = 6,0 cm; 2rU. = 13,2 cm; 2rD = 6,0 cm; deb. = 0,4 cm. Izdelana je prostoročno iz zelo fino zrnate mase. Gladka zunanja in notranja površina sta svetlo rjave in rdečkasto-rjave barve. Pri obliki posode je zaznati nesimetrijo (t. 2: B2).

3. Vrč kroglaste oblike s tekočim prehodom iz ramena v nizek stožčast vrat (var. V7). Viš. = 11,0 cm; 2rU. = 11,0 cm; 2rD = 6,2 cm; deb. = 0,6 cm. Izdelan je prostoročno iz zelo fino zrnate mase. Gladka zunanja in notranja površina sta rdeče-črne barve (t. 2: B3).

Grob 9/1993 (t. 4: A)

Grob je bil odkrit v delu kvadrata 2A, ki je ležal že pod asfaltirano površino. Prekrival ga je večji lomljen kamen. Ovalna grobna jama je merila v dolžino 50 cm ter v širino 54 cm. Na dnu 35 cm globoke jame je bila posuta žganina, nanjo pa je bila postavljena žara s stožčastim vratom, katere ustje je pokrivala skleda. V zasipu groba je bilo najdenih še 19 fragmentov keramičnih posod, od katerih jih je za tipološko analizo primernih 13, ki sestavljajo dno in ostenje večjega lonca.

1. Plitva, zaprta skleda konične oblike (S10). Viš. = 9,2 cm; 2rU. = 20,4 cm; 2rD = 9,2 cm; deb. = 0,8 cm. Izdelana je prostoročno iz zelo fino zrnate mase. Gladka zunanja in notranja površina sta sive barve. Ustje je okrašeno s poševnim kaneliranjem (t. 4: A1).

2. Lonec trebušate oblike s poudarjenim prehodom iz ramena v visok stožčast vrat (L2). Viš. = 28,0 cm; 2rU. = 19,0 cm; 2rD = 11,2 cm; deb. = 0,8 cm. Izdelan je prostoročno iz fino zrnate mase. Gladka zunanja in notranja površina sta rjave barve. Na trebuhu lonca so aplicirani štirje držaji. Gr.IX/2 (t. 4: A2).

3. Trinajst fragmentov dna z ostenjem lonca nedoločljive oblike. Dol. = 4,8 cm; šir. = 5,0 cm; deb. = 0,7 cm. Izdelani so prostoročno iz drobnozrnate mase. Gladka zunanja in notranja površina sta temno rjave barve (t. 4: A3).

Kulturne jame

(sl. 5)

Jama I/1993 (sl. 5a,b - zahodni profil)

Jama je bila odkrita na meji kvadratov 7 in 7A in se je nadaljevala v zahodni profil, tako da je bila le delno odprta. Dolžina izkopanega dela jame je bila 120 cm. Njena širina ob profilu je bila 91 cm, na razdalji 60 cm od profila pa se je zožila na 62 cm. Njena globina je bila 45 cm. Dno jame je bilo peščeno s posameznimi kamni. Polnilo jame je bila sivo rjava ilovnata prst, v kateri so bili koščki oglja.

Jama II/1993 (sl. 5a,b - zahodni profil)

Jama je ležala na meji kvadratov 7 in 8 ter se podobno kot jama I/1993 nadaljevala v zahodni profil. Tako tudi ta jama ni bila popolnoma izkopana. Dolžina izkopanega dela je bila 87 cm, njena širina pa 65 cm. Globina jame s peščenim dnom je bila 25 cm. Polnilo je bila sivo rjava ilovica, ki je vsebovala tudi koščke oglja.

Jama III/1993 (sl. 5a,c)

Jama je ležala na meji kvadratov 6, 7 in 8. Bila je nepravilne oblike z največjo dolžino 320 cm in največjo širino 140 cm in globino 35 cm. Na južni strani se je rob jame strmo spuščal do dna na peščeni prsti, medtem ko se je na severni strani počasi dvigoval. Jama se je dvigovala tudi proti zahodu, kjer je bila njena globina le še 5 cm. Polnilo jame je bila sivo rjava ilovnata prst, v kateri so bili koščki oglja. V jami je bilo odkritih 14 fragmentov keramike, od tega sta dva krat po dva pripadala isti posodi. Za tipološko analizo je bil primeren le eden.

1. Fragment ostenja lonca neznane oblike. Dol. = 4,1 cm; šir. = 4,0 cm; deb. = 0,7 cm. Izdelan je prostoročno iz fino zrnate mase. Gladka zunanja in notranja površina sta temno rdeče in sivo-črne barve. Fragment je okrašen z razčlenjenim plastičnim rebrom (t. 3: B1).

Jama IV/1993 (sl. 5a,c)

Jama je ležala na meji kvadratov 6A in 7A. Bila je ledvičaste oblike z dolžino 210 cm in širino 7 cm ter globino 8 cm. Znotraj jame je bila izkopana še ena poglobitev, ki je merila v dolžino 110 cm, v širino 47 cm ter je bila globoka 12 cm. Dno je bilo peščeno s posameznimi kamni. Polnilo jame je bila sivo rjava ilovnata prst, v kateri so bili koščki oglja.

Jama V/1993 (sl. 5a,c)

Vkop jame je potekal prečno čez kvadrate 1, 2, 3, 4, 5, 6 in 9. Jama je bila nepravilne oblike z največjo dolžino 636 cm in največjo širino 226 cm. To pa ni bil njen celotni obseg, saj se je nadaljevala v južni profil. Ob njem je bila njena širina 151 cm in globina 17 cm. V jami je bila odkrita še podolgovata in razgibana poglobitev. Polnilo te je bilo temnejše in je vsebovalo več drobcev oglja kot sivo rjava ilovica s koščki oglja, ki je zapolnjevala zgornji del jame. Največja globina jame je bila 110 cm. V njeno polnilo so bili delno vkopani grobovi 2/1993, 3/1993, 4/1993 in 5/1993. Prav ob grobovih 2/1993, 4/1993 in 5/1993 pa se je začela že omenjena poglobitev. V polnilu so bili najdeni trije fragmenti keramike.

Jama VI/1993 (sl. 5a,b - vzhodni profil)

Vkop je bil odkrit v kvadratu 4B. Bila je ovalne

oblike s horizontalnima dimenzijama 53 x 39 cm ter globino 25 cm. V njem je bilo odkritih šest fragmentov prazgodovinske keramike, ki vsi pripadajo isti posodi, njene oblike pa ni moč določiti.

Jama VII/1993 (sl. 5a,c)

Jama je bila odkrita v kvadratu 2A, v neposredni bližini groba 8/1993. Jama je bila skoraj okrogle oblike in je merila v dolžino 23 cm in širino 22 cm. Globoka je bila 19 cm in se je ožila proti peščenemu dnu, ki se je oblo zaključilo. Polnilo je bila siva mešana ilovica.

Jama VIII/1993 (sl. 5a,c)

Jama je bila odkrita v kvadratu 1C v bližini grobov 5/1993 in 6/1993. Premer okrogle jame je bil 64 cm, njena globina pa 20 cm. Dno se je končalo oblo. Polnilo je bila siva mešana ilovica.

NAČIN IZDELAVE KERAMIKE

Pri tehnološki analizi smo obdelali vse kose keramike, ki so bili odkriti pri izkopavanjih leta 1993, kar zajema tako cele keramične posode kot tudi fragmente, odkrite v grobovih in jamah, ter tiste, ki so bili najdeni v prazgodovinski plasti. Analiza je tako zajela 67 vzorcev.³⁸

Vsakemu kosu keramike smo določili lončarsko maso, njeno zrnastost, osnovni način oblikovanja posode, način obdelave površin, žganje/atmosfe-

ro, luknjičavost, trdoto ter barvo površine, okrašenim kosom pa tudi okras.³⁹ Vzorcev, ki jih lahko z gotovostjo tipološko določimo, je 18, od tega 11 v celoti ohranjenih posod. Zastopani so naslednji tipi posod: amfora (1-krat), lonec (7-krat), vrč (2-krat) in skleda (8-krat). Najdenih je bilo še 7 fragmentov keramike, ki pripadajo amforam ali vrčem. Zaradi majhnega števila zanesljivo opredeljenih vzorcev (le ena amfora in dva vrča) rezultati naše analize niso povsem relevantni, vendar pa omogočajo primerjavo z rezultati S. Pahiča,⁴⁰ ki je podobne analize opravil že v letih, ko to še zdaleč ni bil standardni del arheoloških raziskav.

Lončarska masa

Pri analizi mase je najprej upoštevana vrsta neplastičnih surovin, odkritih v lončarski masi, nato njihova velikost in na koncu še pogostost.⁴¹ Za lažje razumevanje analiz smo v tekst uvrstili tudi tabelo (sl. 10), kjer so navedeni vsi ključni uporabljeni parametri.

Pri določanju lončarske mase smo naleteli na 17 različnih lončarskih mas. Med njimi je daleč najpogostejša masa ACJ (kremen, sljuda in nedoločljiv pesek), ki je bila ugotovljena pri 20 vzorcih, kar predstavlja 30 odstotkov analiziranega materiala. Sledijo mase ACDF (kremen, sljuda, organske snovi in glinena jedra), ACFJ (kremen, sljuda, glinena jedra in nedefiniran pesek), ACF

Neplastične surovine / nicht plastische Rohstoffe	Velikost delcev / Teilgröße	Pogostost delcev / Teildichte
A - kremen / Quarz	1 - do 0,25 mm (zelo fina / sehr fein)	1 - redka / selten (do 5 zrn na 1 cm ²)
B - kalcijev karbonat / Calcium Carbonat	2 - od 0,26 mm do 0,50 mm (fina / fein)	2 - zmerna / mäßig (od 5 do 10 zrn na 1 cm ²)
C - sljuda / Spat	3 - od 0,51 mm do 2,00 mm (drobna / klein)	3 - obilna / reichlich (nad 10 zrn na 1 cm ²)
D - organske snovi / organische Stoffe	4 - od 2,01 mm do 3,00 mm (groba / grob)	
E - železovi oksidi / Eisenoxyde	5 - nad 3,01 mm (zelo groba / sehr grob)	
F - glinena jedra / Tonkerne		
G - zdrobljena keramika / gestoßene Keramik		
H - grafit / Graphit		
J - nedefinirano / undefiniert		

Sl. 10: Ključni parametri za določanje lončarske mase pri keramiki (po M. Horvat 1999, 159).

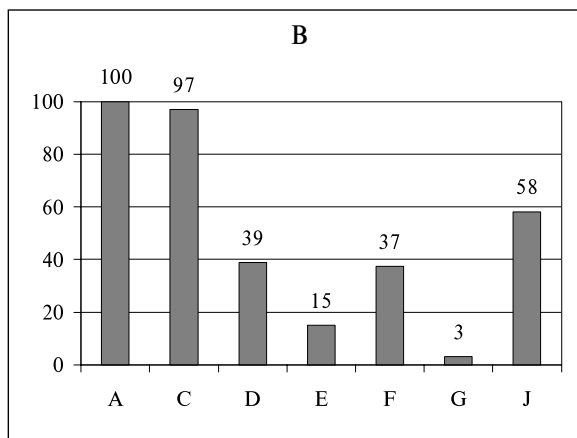
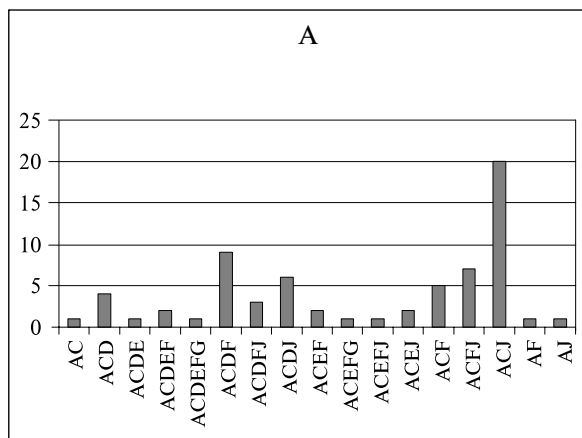
Abb. 10: Schlüsselparameter zur Bestimmung der Töpfermasse (nach M. Horvat 1999, 159).

³⁸ Iz raziskave smo izključili le dva kosa keramike, najdena v svetlo rjavi ilovnati plasti, ki evidentno odstopata od celote, saj ne pripadata prazgodovinskemu obdobju.

³⁹ M. Horvat 1999, 156 ss.

⁴⁰ S. Pahič 1957, 36 ss.

⁴¹ Pri določanju neplastičnih surovin bomo v nalogi uporabljali skrajšane kode lončarskih mas, ki povedo le v masi prisotne snovi, ne podajo pa njihove pogostosti in velikosti delcev. Določanje teh za vsako surovino, pa se nam ne zdi smiselno. Pogostost in velikost delcev bosta predstavljeni le kot povprečje ugotovljenih vrednosti vseh delcev, prisotnih v določenem fragmentu keramike.

Sl. 11: Količinski deleži posameznih lončarskih mas (A) in odstotni deleži posameznih neplastičnih sestavin v lončarskih masah celotnega keramičnega zbira (B).

Abb. 11: Mengenanteile der einzelnen Töpfermassen (A) und Prozentanteile der einzelnen Magerungsarten in den Töpfermassen der gesamten keramischen Sammlung (B).

(kremen, sljuda, glinena jedra), ACDJ (kremen, sljuda, organske snovi in nedefiniran pesek) ter ACD (kremen, sljuda, organske snovi). Te mase predstavljajo skupaj kar 75 odstotkov analizirane keramike, ostalih 11 mas pa le 25 odstotkov in so zastopane le z enim do tremi vzorci.

Med vsemi sestavinami je bil najpogosteje ugotovljen kremen, ki je prisoten prav v vseh analiziranih vzorcih. Podobno je tudi s sljudo, ki smo jo ugotovili v 65 od 67 pregledanih vzorcev. Sledijo nedefinirane snovi, ki se nahajajo v 58 odstotkih vzorcev. To so večinoma redki fini do grobi kamenčki, ki so imeli v mnogih primerih ostre robove, kar bi lahko pomenilo, da so bili v glino naknadno primešani kot pustilo. S prisotnostjo v 39 odstotkih vzorcev sledijo organske snovi. Te prevladujejo predvsem v kosih keramike, ki niso bili žgani na zadostni temperaturi oz. premalo časa, da bi vsi delci zgoreli. Pogosti so v kosih, žganih v nepopolni oksidacijski atmosferi in nepopolni oksidacijski atmosferi, ki ji je sledilo še dimljenje. V dobri tretjini vzorcev smo ugotovili glinena jedra, v 15 odstotkih železove okside in samo v 3 odstotkih grog oz. pustilo v obliki mlete žgane gline. Za vso keramiko je značilna odsotnost kalcijevega karbonata, kar pa je logična posledica nekarbonatne geološke podlage.

Ugotovili smo, da se lončarska masa različnih tipov posod do neke mere razlikuje (sl. 11). Tri

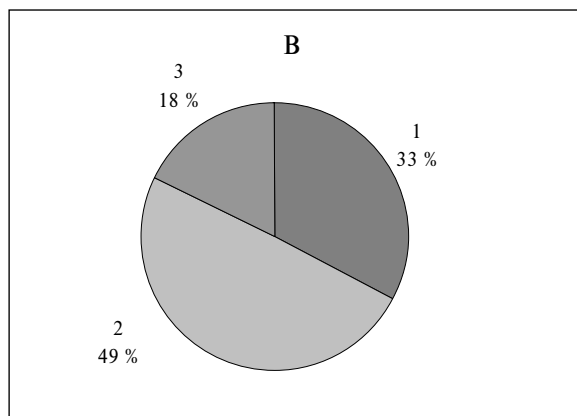
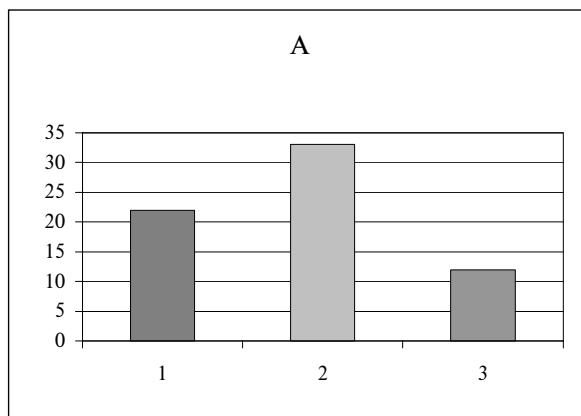
četrtnine skled ima v lončarski masi kremen, sljudo in organske snovi (ACD). V dveh primerih masa vsebuje še železove okside (E) in v dveh glinena jedra (F). En fragment sklede vsebuje le kremen in glinena jedra (AF). Podobno maso (ACEF) imata tudi oba vrča, ki pa ne vsebujeta organskih snovi. Pri amfori pa se pojavijo še koščki zdrobljene žgane keramike (ACDEFG). Največjo raznolikost med masami kažejo lonci, saj se samo dvakrat pojavi enaka lončarska masa (ACJ). Že v teh dveh primerih, sicer pa še dvakrat, se v masi loncev pojavi fin do zelo grob pesek (J). Ostanjejo nam še fragmenti, za katere se ne ve, ali pripadajo amforam ali vrčem. Prevladujoča masa je kremen, sljuda, organske snovi in glinena jedra (ACDF). Slednja (F) se pojavljajo v vseh teh vzorcih. V enem primeru se pojavijo tudi železovi oksidi in dvakrat nedefinirana sestavina – fin do droben pesek (J).

Zrnavost⁴²

Keramika, odkrita na grobišču, je v slabi polovici primerov narejena iz finoizrnatne lončarske mase, 33 odstotkov je narejene iz zelo finoizrnatne mase in le 18 odstotkov pripada drobnoizrnatni lončarski masi (sl. 12). Čeprav analiza kaže na izredno dobro prečiščeno glino, pa to vedno ne drži, saj so zaključki rahlo popačeni.⁴³

⁴² Z zrnavostjo mase se opredeljujeta velikost in pogostost vključkov v lončarski masi. Od nje so med drugim odvisne občutljivost na sušenje, trdnost ter odpornost na zmrzovanje. Pri analizi smo ugotavljali prevladujočo velikost zrn v fragmentu keramike (M. Horvat 1999, 17). Ker je bilo to zaradi večje količine različno velikih neplastičnih delcev včasih težko določiti, je večkrat zanjo bolj pravilna definicija - povprečna zrnavost.

⁴³ Pri nekaterih kosih keramike, kjer je obilica zelo finih in finih vključkov (npr. sljude ter kremena), a vsebujejo tudi zmerno koncentracijo drobnih ali grobih delcev (npr. nedefiniranega peska), se to v statističnem prikazu ne vidi. V takem primeru ne bosta niti prevladujoča niti povprečna zrnavost dali pravilnega rezultata.

Sl. 12: Količinski (A) in odstotni deleži (B) različnih velikostnih razredov zrnivosti.

Abb. 12: Mengenanteile (A) und Prozentanteile (B) der verschiedenen Kategorien der Magerungsgröße.

Zelo fina zrnavost prevladuje pri skledah in vrčih. Amfora je izdelana iz fino zrnate mase. Posebej velja omeniti trebušasto odprto skledo (*t. 2: B1*), katere lončarska masa vsebuje najmanj primesi, pri čemer pa je tudi izdelava posode najbolj dovršena. Med fragmenti, ki pripadajo vrčem ali amforam, imajo trije zelo fino, štirje pa fino maso. Zopet je najbolj pestro med lonci, saj najdemo med njimi takšne iz zelo fine mase (*t. 3: A1*), pa vse do takšnih, kjer prevladuje drobna zrnavost, čeprav posamezne sestavine dosegajo tudi velikosti 5. kategorije (zelo grobo).

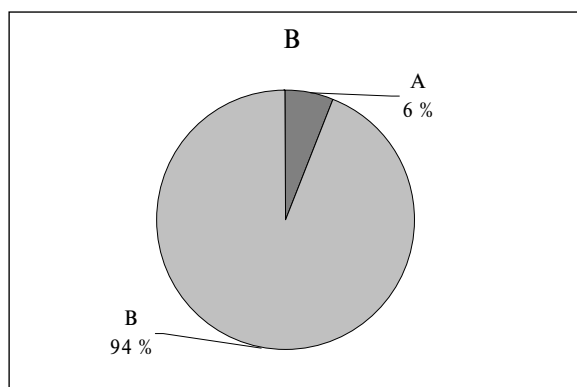
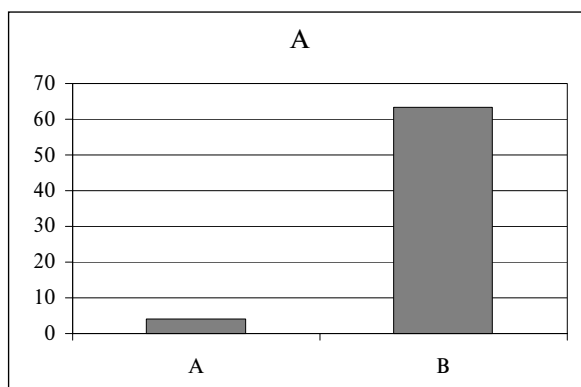
Način oblikovanja

Osnovni način oblikovanja je bil pri vseh vzorcih prostoročen, se pravi brez uporabe lončarske-

ga kolesa. Pri manjših posodah (skodelicah) je S. Pahič predpostavljal, da so bile narejene s ščipanjem iz enega samega kosa gline.⁴⁴ Ostale večje posode so bile najverjetneje narejene z oblikovanjem iz svaljkov oz. glinenih trakov, kar je opaziti na fragmentu iz jame V/1993 in enem iz groba 5/1993 (*t. 2: A2*), kjer lahko prepoznamo spodnji rob svaljka, ki je v obliki narobe obrnjene črke U objemal pod njim ležeči svaljek.

Obdelava površine⁴⁵

Vsa odkrita keramika ima, skoraj brez odstopanj, dobro obdelani tako zunanjo kot notranjo površino (*sl. 13*). Obravnavani lončeninski zbir ima v večini primerov (96 %) brisano površino, tako zunanjo kot notranjo, le trije fragmenti keramike

Sl. 13: Količinski (A) in odstotni deleži (B) različnih tipov obdelave površine.

Abb. 13: Mengenanteile (A) und Prozentanteile (B) der verschiedenen Typen der Oberflächenbearbeitung.

⁴⁴ S. Pahič 1957, 37.

⁴⁵ Pri analiziranju ugotavljamo, na kakšen način je lončar zakrival nepravilnosti (izbokline, vdolbinice, hrapavost površine, ...), ki so posledica prostoročnega oblikovanja posod ali pa ne dovolj prečiščene lončarske mase, in kako je dodelal površino posod. Načini so glajenje (A), brisanje (B) in poliranje (C) (M. Horvat 1999, 25, 160).

pa imajo zunanjo površino brisano, notranjo pa glajeno. Najbolje sta izdelani skledi iz groba 8/1993. Obdelava površine pri trebušasti skledi (*t. 4: B1*) meji že na poliranje, le da so na površini še vidni sledovi zaglajevanja z orodjem, podobno pa je tudi pri kroglasti skledi (*t. 4: B2*). V jami III/1993 je bil najden edini fragment keramike, glajen po obeh površinah, vendar je zelo fragmentiran, tako da ni moč določiti, za kakšno posodo gre.

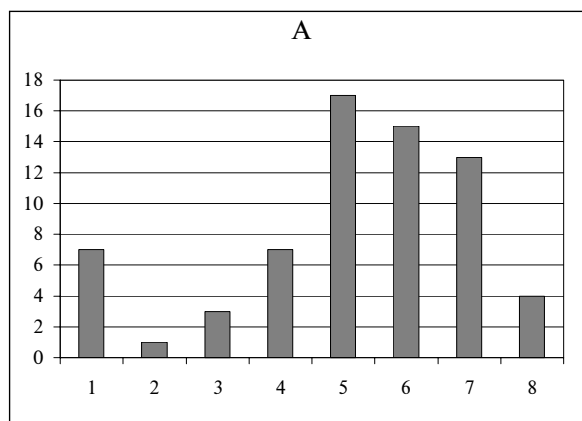
Žganje⁴⁶

Pri preučevanju keramičnega gradiva smo prepoznali sedem različnih načinov žganja (*sl. 14*). Dobra četrtina vzorcev (*sl. 15*) je bila žgana naj-

Način žganja / Brenntechniken
1 - oksidacijska atmosfera (oksidacijsko žganje) / <i>Oxydationsatmosphäre (Oxydationsbrennen)</i>
2 - redukcijska atmosfera (redukcijsko žganje) / <i>Reduktionsatmosphäre (Reduktionsbrennen)</i>
3 - nekontrolirana atmosfera / <i>unkontrollierte Atmosphäre</i>
4 - oksidacijsko žganje, v končni fazi redukcijska atmosfera / <i>Oxydationsbrennen, am Ende Reduktionsbrennen</i>
5 - redukcijsko žganje (dimljenje), v končni fazi oksidacijska atmosfera / <i>Reduktionsbrennen, am Ende Oxydationsbrennen</i>
6 - nepopolno oksidacijsko žganje, v končni fazi dimljenje (red. atmosfera) / <i>unvollständiges Oxydationsbrennen, am Ende Reduktionsbrennen</i>
7 - nepopolno oksidacijsko žganje / <i>unvollständiges Oxydationsbrennen</i>
8 - prežgana keramika / <i>durchgebrannte Keramik</i>

Sl. 14: Sistem kod za različne načine žganja (dopolnjeno po M. Horvat 1999, 159).

Abb. 14: Kodiersystem der verschiedenen Brenntechniken (ergänzt nach M. Horvat 1999, 159).

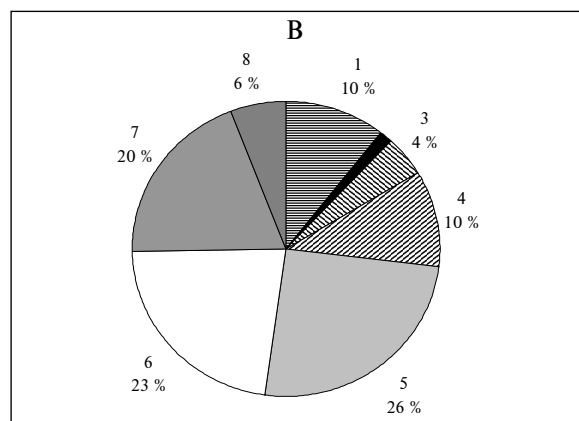

prej v redukcijski, v končni fazi pa v oksidacijski atmosferi. Kar 43 odstotkov keramike je bilo žgane v pogojih nepopolne oksidacije, le da se je žganje pri več kot polovici primerov končalo v redukcijski atmosferi, z dimljenjem. Popolna oksidacija je bila zastopana v 20 odstotkih, a se je tudi tukaj žganje keramike v polovici primerov končalo v redukcijski atmosferi. Med analiziranimi kosi so bili tudi trije, ki so v prelomu ter na ostenju kazali znake žganja v nekontrolirani atmosferi. En kos je bil žgan redukcijsko. Nazadnje naj omenimo še štiri kose, ki kažejo znake naknadnega neposrednega stika z ognjem, torej so bili prežgani. Od tega je bil eden odkrit v grobu 5/1993 (*t. 2: A2*), eden v jami III/1993, deli dveh posod pa so bili najdeni ob odstranjevanju temno rjave ilovnate plasti.

Luknjičavost⁴⁷

Pri ugotavljanju luknjičavosti smo prišli do zelo zgovornih rezultatov. Kar pri polovici analizirane keramike prevladuje fina luknjičavost. Slaba polovica vzorcev, natančneje 46 odstotkov, ima zelo fino prevladujočo luknjičavost in le pri 4 odstotkih keramike prevladuje drobna luknjičavost. Analiza kaže, da so bili v lončarski masi prisotni zelo majhni delci organskih snovi, kar priča o dobro prečiščeni glini.

Tudi pri luknjičavosti je stanje pri vseh vrstah posod podobno (*sl. 16*). Oba vrča, več kot polovica skled in slaba polovica loncev so fino luknjičavi. Amfora in večina fragmentov, ki pripadajo vrčem ali amforam, pa so zelo fino luknjičavi. Edina posoda,

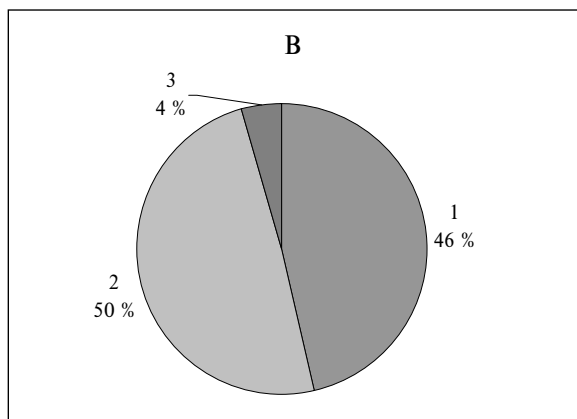
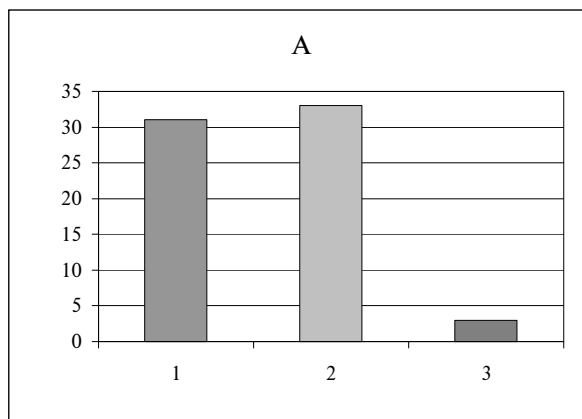

Sl. 15: Količinski (A) in odstotni deleži (B) različnih načinov žganja.

Abb. 15: Mengenanteile (A) und Prozentanteile (B) der verschiedenen Brenntechniken.

⁴⁶ Za lažje razumevanje dodajamo tabelo (*sl. 14*), ki razlaga kodam pripadajoče načine žganja.

⁴⁷ Luknjičavost je posledica izgoravanja organskih snovi iz lončarske mase pri žganju keramike ter izluževanja kalcijevega karbonata. Ker pa slednji v naših keramičnih izdelkih ni prisoten, je luknjičavost le posledica izgoravanja organskih snovi.

Sl. 16: Količinski (A) in odstotni deleži (B) skupin -luknjičavosti.

Abb. 16: Mengenanteile (A) und Prozentanteile (B) der verschiedenen Porigkeitsgruppen.

ki je drobno luknjičava, je lonec z visokim stožčastim vratom iz groba 9/1993 (t. 4: A2).

vsa brez izjeme zelo trda. Pri skledah in fragmentih, ki pripadajo amforam ali vrčem, pa prevladujejo izredno trda ostenja.⁴⁹

Trdota⁴⁸

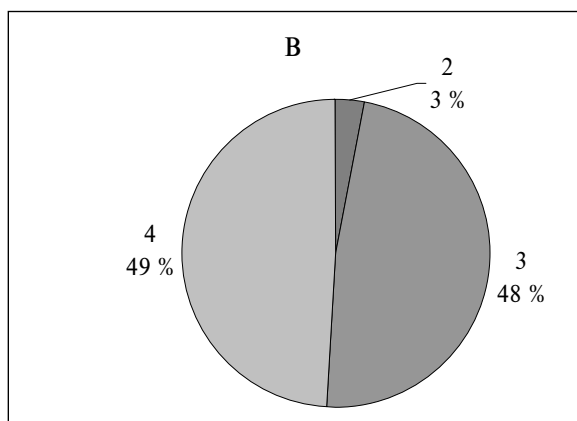
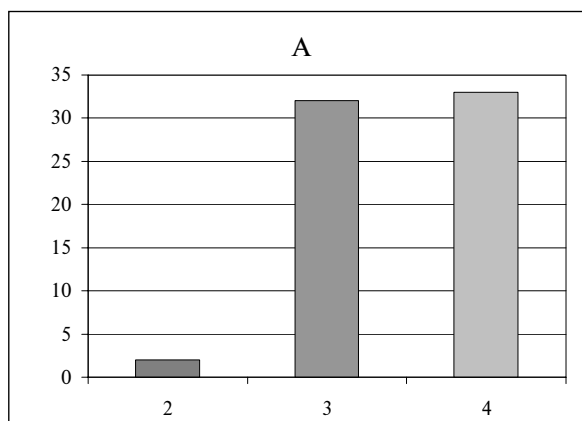
Keramika iz drugega ruškega grobišča je kar v 49 odstotkih izredno trda, v 48 odstotkih zelo trda in le v 3 odstotkih trda (sl. 18). Analiza nam pokaže, da je bila keramika v večini primerov žgana v dokaj dobrih pogojih, se pravi dovolj časa pri primerni temperaturi. Prav tako lahko potrdimo rezultate ostalih tehnoloških analiz, saj vsi kažejo, da je bila keramika narejena iz kvalitetne lončarske mase.

Pri primerjavi trdote med različnimi tipi posod se da ugotoviti, da so ostenja loncev, vrčev ter amfore

Stopnje trdote / Härtestufen
1 - mehka (1. in 2. stopnja po Mohsu) / weich (Stufe 1 und 2 nach Mohs)
2 - trda (3. in 4. stopnja po Mohsu) / hart (Stufe 3 und 4 nach Mohs)
3 - zelo trda (5. in 6. stopnja po Mohsu) / sehr hart (Stufe 5 und 6 nach Mohs)
4 - izredno trda (7., 8. in 9. stopnja po Mohsu) / außerordentlich hart (Stufe 7, 8 und 9 nach Mohs)

Sl. 17: Stopnje trdote keramike.

Abb. 17: Härtestufen der Keramik.

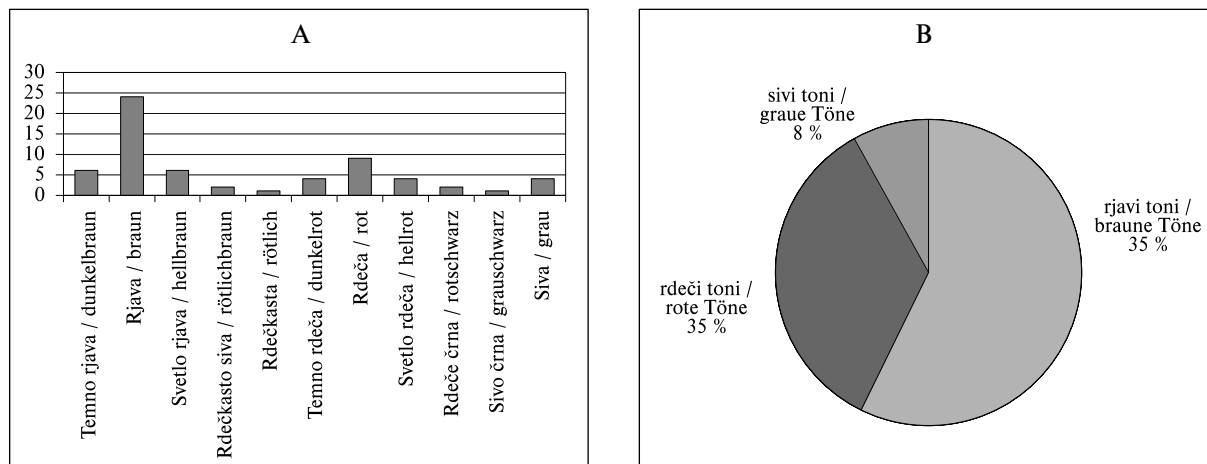

Sl. 18: Količinski (A) in odstotni deleži (B) stopenj trdote površine.

Abb. 18: Mengenanteile (A) und Prozentanteile (B) der verschiedenen Härtestufen der Keramikoberfläche.

⁴⁸ Trdoto vzorcev smo določali s trdotno lestvico po Mohsu (sl. 17). Te so po M. Horvat (1999, 160) združene v štiri stopnje, ki jih predstavljajo številke (kode).

⁴⁹ Poudariti je potrebno, da večina vzorcev po trdoti spada v 6. in 7. stopnjo po Mohsu, kar še zmanjša razlike med analiziranimi vzorci keramike.

Sl. 19: Količinski deleži barv (A) in odstotni deleži barvnih tonov (B) zunanje površine.

Abb. 19: Mengenanteile der verschiedenen Farben (A) und Prozentanteile der verschiedenen Farbtöne (B) der Außenoberfläche.

Barva⁵⁰

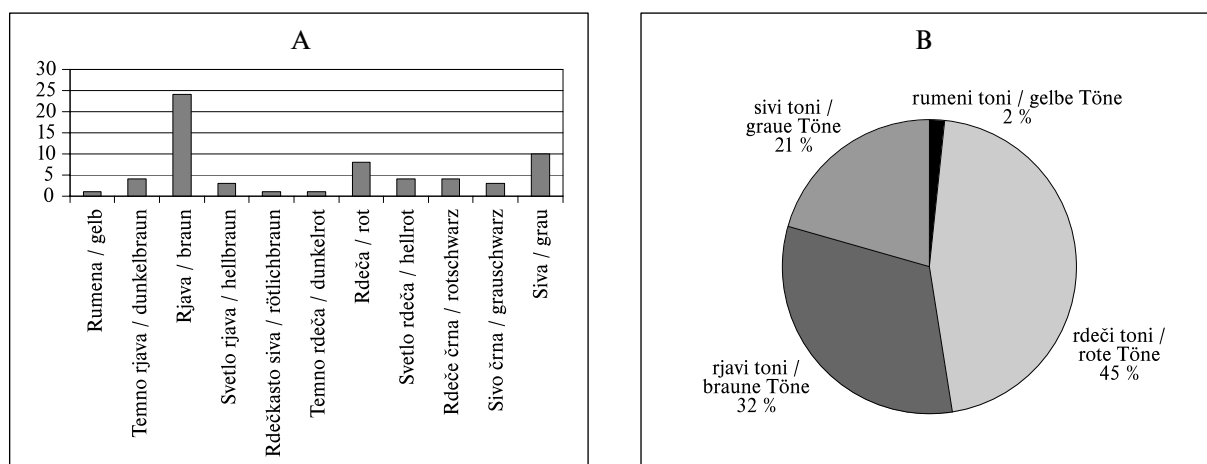
Barvo smo določili posebej na zunanji in notranji površini. Ker je barvnih odtenkov veliko, smo jih združili po prevladujočih tonih in tako pri zunanji in notranjih barvah dobili tri osnovne skupine tonov, ki prevladujejo - rdeči, rjavi in sivi toni.

Med toni zunanjih površin ostenij posod v 57 odstotkih prevladujejo rjavi toni, sledijo jim rdeči s 35 odstotki ter sivi z le 8 odstotki. Med barvami prevladuje rjava, sledijo ji rdeča ter temno in svetlo rjava. Druge barve so zastopane redkeje (manj kot 5 vzorcev).

Med toni notranjih površin ostenij posod v 46 odstotkih prevladujejo rdeči toni, sledijo jim rjavi s 35 odstotki, sivi z 21 odstotki ter rumeni z 2

odstotkoma (en fragment). Med barvami vseeno prevladuje rjava, sledita ji siva ter rdeča. Druge barve so zastopane redkeje (manj kot 5 vzorcev).

Že ob pogledu na statistične tabele (sl. 19; 20) lahko ugotovimo, da je med barvami zunanjih in notranjih površin velika razlika. Možnih vzrokov za različno obarvanost je mnogo. Prvi je različen dotok zraka do zunanjih in do notranjih površin posod med žganjem, kar pomeni boljšo ali slabšo oksidacijo. V zvezi s tem je zanimivo, da je pri loncih, ki so bolj zaprte in visoke posode, kar polovica vzorcev enako obarvanih po obeh površinah, medtem ko je pri skledah, ki so nizke in odprte ter tako omogočajo boljši dotok zraka vanje, več razlik. Morda je vzrok v postavitvi posod med pečenjem. Če so bile sklede položene ena vrh druge, lonci pa po-

Sl. 20: Količinski deleži barv (A) in odstotni deleži barvnih tonov (B) notranje površine.

Abb. 20: Mengenanteile der verschiedenen Farben (A) und Prozentanteile der verschiedenen Farbtöne (B) der Innenoberfläche.

⁵⁰ Barvo smo določali obema površinama s pomočjo barvne lestvice *Munsell soil color charts* (Baltimore 1988). Pri analizi nismo upoštevali štirih fragmentov, ki kažejo znake prežganosti in zato za analizo barve niso primerni.

samezno, bi tako imele slabši dotok zraka kot slednji. Drugi vzrok je morda uporaba, saj so posode ob kuhanju večkrat prihajale v stik z odprtim ognjem, v njih je bila postrežena hrana itd. Ta možnost je sprejemljiva, če predpostavljamo, da posode niso bile narejene le za rabo v pogrebnih ritualih. To dokazujejo npr. popravljene počene posode, kot so skodelica in dva vrča, najdeni na prvem ruškem žarnem grobišču,⁵¹ če omenimo le najbližje primere. Tretja možna razlaga pa so procesi, ki so na posode vplivali po njihovi odložitvi v zemljo. Glede na barvo površin med različnimi tipi posod ni večjih razlik, saj so barve povsod raznolike. Nekoliko odstopajo le skleda in vrča, kjer se skoraj v polovici primerov na zunanji površini pojavljajo svetlejši toni rdeče in rjave barve, medtem ko so vse druge posode temnejših tonov.

Primerjalna analiza posod v okviru drugega ruškega žarnega grobišča

Kot smo že omenili, je podobno delo na področju obdelave keramike opravil že S. Pahič na gradivu iz najprej izkopanega dela drugega ruškega žarnega grobišča.⁵²

Pri analizi *gline*, kjer je S. Pahič združeval analizi lončarske mase in zrnivosti, je dobil večinoma podobne rezultate kot mi.⁵³ Največje in najpogostejše so primesi v masah loncev in *žar* (tukaj zajema lonce in amfore, ki so služili kot žare). Prav tako je ugotovil prisotnost peska (J), le da je bil uporabljen nekoliko bolj pogosto. Odkril ga je pri *žarah* ter skledah in vrčih. V naših primerkih ga, razen pri loncih in dveh fragmentih vrčev ali amfor, ni bilo. Omenja vključke do velikosti 3 mm, kar ustreza naši velikostni skupini 5 (zelo grobo). V lončarskih masah *žar*⁵⁴ je zasledil tudi drobljeno žgano keramiko, ki je bila tudi v eni izmed obravnavanih amfor (*t. 1: A1*). Iz finejše mase so narejene amfore, skleda in skodelice, kar je enako kot na drugem delu grobišča. Kot zadnjo skupino pa navaja še vrče in skodelico, ki so narejeni iz *čiste mivkaste gline*.⁵⁵ V ta razred od novoodkritih posod najverjetneje sodi le trebušasta skleda iz groba 8/1993 (*t. 2: B1*). Edini podatek, kjer se analizi razhajata, je Pahičev podatek o redki prisotnosti

sljude, ki pa se pri keramiki drugega dela grobišča pojavlja skoraj v vsakem kosu. Toda tudi tukaj ni odstopanj, saj sem ob preverjanju na originalih zasledil visoko vsebnost sljude. Tudi pri načinu oblikovanja veljajo za celotno grobišče enake lastnosti, saj je vsa odkrita keramika narejena prostoročno. Podobno kot mi na fragmentih iz groba 5/1993 (*t. 2: A2*) in jame V/1993 je oblikovanje s svaljki na elipsoidnem loncu s kratkim usločenim vratom iz groba 16 ugotovil že S. Pahič.⁵⁶ Pri obdelavi površine je za celotno grobišče značilno brisanje keramike. S. Pahič je sicer govoril o dobro izglajeni keramiki, kar pa v tem primeru ne pomeni nič drugega kot uporabo tehnike brisanja.⁵⁷

Omenja tudi nekaj posod z grobo površino. To sta oba elipsoidna lonca s kratkim usločenim vratom ter fragmenti podobnih posod.⁵⁸ Stanje je primerljivo tudi na novem delu grobišča, čeprav grobe površine nismo opazili pri vseh fragmentih, ki domnevno pripadajo takšnim in podobnim loncem. Pripomniti je potrebno, da gre v teh primerih še vedno za brisano keramiko, le da je bilo brisanje na teh posodah nekoliko slabše izvedeno.

Podobne so tudi ugotovitve glede posebno dobre *izglajenosti* (brisanosti) površin kroglastih skled, kar je lepo vidno tudi na kroglasti (*t. 2: B2*) ter trebušati skledi (*t. 2: B1*) iz groba 8/1993. Večji del keramike je na obeh površinah *izglajen* (brisan) kvalitetno, omenja pa slabšo *izglajenost* (brisanost) določenih težje dostopnih delov posod (npr. notranji del vratu pri amforah). Mi tega zaradi majhne količine posod in dejstva, da sta v vseh primerih premera ustja in vratu omogočala dostop do celotne notranje površine posode, pri celih posodah nismo opazili. Ugotovili pa smo tri fragmente keramike, katerih zunanja površina je bila obdelana z brisanjem, notranja pa je bila glajena. Možna je razlaga, ki jo je zapisal že S. Pahič, da so za izravnavo površin v notranjosti posod, ki jih z roko niso dosegli, uporabljali črtalo, s katerim pa ni bilo moč izvajati tako natančnega popraviljanja površine kot z brisanjem. Videz notranje površine pa jim, razen pri skledah in skodelah, verjetno tudi ni bil tako pomemben kot videz zunanosti. S. Pahič ni opisoval žganja na način kot ga mi, saj je opisoval le barve prelomov. Ker pa so opisi zelo natančni, je to v večini primerov zadosten podatek, da smo

⁵¹ Müller-Karpe 1959, t. 111: G1; 112: K; 114: D3.

⁵² S. Pahič 1957, 37 ss. Primerjave so predstavljene po istem zaporedju, kot so predstavljeni rezultati tehnoloških analiz.

⁵³ *Ib.*, 37.

⁵⁴ *Ib.*, lonca - t. 6: 1; 13: 1 ter amfori - t. 4: 1; 10: 4.

⁵⁵ *Ib.*, vrči - t. 1: 5; 4: 6; 8: 2,5 in skodelica - t. 14: 1.

⁵⁶ *Ib.*, 37 ss; t. 7: 1.

⁵⁷ *Ib.*, 39 s.

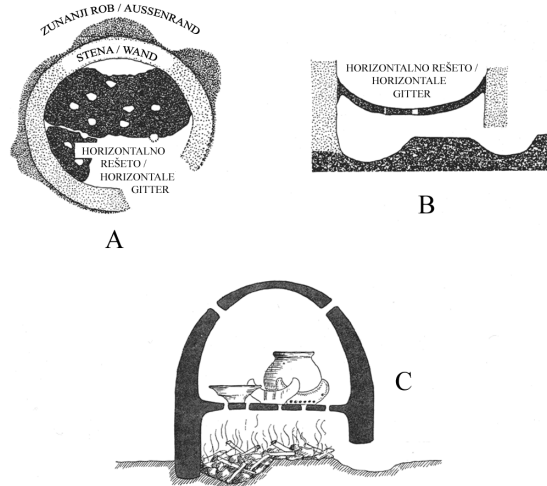
⁵⁸ *Ib.*, t. 7: 1; 8: 1.

lahko primerjali rezultate. V eni tretjini primerov omenja sive barve, ki se pojavljajo na vseh vrstah posod. To je lahko oksidacijsko žganje, če pa je bila vrhna površina bolj temno siva, česar izrecno ne navaja, pa je bilo žganje zaključeno z redukcijo. Pri *žarah* dvakrat omenja temno siv profil (redukcija), pri elipsoidnem loncu rdečkast (oksidacija), pri ostalih pa prehode od rjavorodeče do sive in črne (oksidacija, ki se zaključi z redukcijo). Medtem ko primera čistega oksidacijskega in redukcijskega žganja med tipološko določljivimi fragmenti drugega dela grobišča nimamo, je oksidacija, ki se zaključi z redukcijo, bolj pogosta. Prisotna je tudi nepopolna oksidacija, ki jo omenja pri polovici vrčev ("rjavkasto in rdečkasto pečeni z nekaj vmesnimi prehodi k sivi barvi"). Pri amforah je pogosto redukcijsko žganje s končno oksidacijsko fazo ("navadno oklepa črno osredje rjavkasta ali siva površina na obeh straneh"). Tudi pri skledah se omenjata čista in nepopolna oksidacija ("rdečkasto-sivi prehodi"), ki tvorita večino med *dvobarvnimi profili*. Zanimivo je le, da ne omenja primerov, kjer bi nepopolni oksidaciji sledila faza redukcije, ki med našimi tipološko določljivimi kosi prevladuje in je tudi sicer v celotnem keramičnem zbiru na drugem mestu (23 odstotkov). Razlog je morda v tem, da sega temna površina pri nekaterih kosih le malo pod površino, kar si je morda S. Pahič razlagal kot znake uporabe (umazanija, ogenj, ...), vendar je to le naša domneva. Največje razlike so se pokazale pri določitvah barv. Pri njegovi keramiki se poleg rdečkastih, rjavkastih in sivkastih tonov pojavljajo še črnkasti toni, ki jih v našem zbiru ni. Omenja tudi črn premaz na nekaterih koničnih skledah, ki pa ga sam nisem zasledil. Prav tako navaja, da so notranje in zunanje stene podobnih barv, ob tem pa so notranje pogosto svetlejšje, pri naših vzorcih pa je stanje ravno nasprotno.

Primerjava je pokazala, da so pri poglavitnih analizah, kot so določanje lončarske mase, zrnivosti in načina obdelave površine, rezultati podobni ali se dopolnjujejo. V analizah, kot so določanje žganja in barve, kjer že v našem keramičnem zbiru nismo uspeli ugotoviti večjih pravilnosti, pa se tudi s primerjavo podatkov ni nič spremenilo.

Kot smo z opravljeno analizo ugotovili, prevladuje v keramičnem zbiru drugega ruškega žarne-

ga grobišča razmeroma kvalitetna keramika. Narejena je bila iz dobro prečiščene glin z majhnim odstotkom naravnih primesi. Tudi njena prostoročna izdelava in obdelava površine sta bili dobri, saj so le na eni posodi vidni sledovi glinenih svaljkov, iz katerih je bila izdelana. Tako oblikovane posode so nato žgali v pečeh za žganje keramike, njihove oblike pa ne poznamo, saj v naselbinah, pripadajočih kulturi žarnih grobišč, v Sloveniji do sedaj še niso bile odkrite. Kljub temu pa lahko glede na rezultate predstavljene analize in tuje analogije predpostavljamo obliko takšnih peči. Keramika je bila po raziskavah večinoma trda oz. izredno trda, žgana pa oksidacijsko, redukcijsko, ali pa oksidacijsko z zaključno redukcijsko fazo in obratno. Velika trdota keramike in raznolikost uporabljenih načinov žganja⁵⁹ daje slutiti, da je v pripadajoči naselbini obstajala lončarska delavnica, ki je imela peči, s katerimi so lahko lončarji vsaj delno nadzorovali tako temperaturo v peči ter njeno trajanje kot tudi dotok zraka vanjo. To do neke mere izključuje uporabo grmade in zgodnjih oblik peči, kjer keramika ni bila ločena od kurjave in dovoljuje predpostavko, da je bila uporabljena peč s horizontalno rešetko (ločilno ploščo), kjer je bilo posodje v žgalnem prostoru fizično ločeno od kurišča.

Sl. 21: Lončarska peč iz pozno bronastodobne naselbine pri Elchingenu na Bavarskem;

A) tloris; B) preseki; C) rekonstrukcija (Kossack 1959, sl. 33).
Abb. 21: Töpferofen aus der spätbronzezeitlichen Siedlung bei Elchingen in Bayern; A) Grundriss; B) Schnitt; C) Rekonstruktion (Kossack 1959, Abb. 33).

⁵⁹ Za navadno oksidacijsko žganje ni potrebna uporaba lončarske peči, saj nam zadostuje že grmada. Drugače pa je pri oksidacijskem žganju, ki se zaključi z redukcijsko fazo, za to pa je skoraj nujna peč, v kateri lahko kontroliramo dotok zraka. Edina alternativa, ki omogoča žganje navzven temne keramike tudi na grmadi, je postopek poznan npr. v Beli krajini, in vključuje potapljanje posod v vodeno kašo s koreninami stelje in hrastovim lubjem. Zadnji način žganja, redukcijsko z zaključno oksidacijsko fazo, ki je prav tako dokumentiran na našem grobišču, pa tudi po besedah J. Dularja zahteva uporabo lončarske peči, čeprav njegovo uveljavitev predvideva šele za prehod iz sedmega v šeststo stoletje pred našim štetjem (Dular 1982, 148 ss).

Časovno primerljiva peč takšne oblike je bila odkrita pri izkopavanjih v Elchingenu pri Neu-Ulmu na Bavarskem (*sl. 21*).⁶⁰ Kljub "napredni tehnologiji" pa tudi s takšnimi pečmi še vedno ni bilo mogoče popolnoma nadzorovati procesa žganja,⁶¹ kar je najbolj vidno na veliki količini nepopolno oksidacijsko žgane in delno tudi lisaste keramike.

TIPOLOŠKA RAZVRSTITEV KERAMIKE DRUGEGA RUŠKEGA ŽARNEGA GROBIŠČA

Pri določitvi tipov posod smo v večini primerov upoštevali ustaljene definicije,⁶² vendar smo poskušali upoštevati tudi lokalne posebnosti. Posamezne tipe posod smo razdelili po njihovih osnovnih oblikovnih značilnostih na skupine, znotraj teh pa smo jih glede na oblikovanost celotne posode (kroglasta, trebušasta, konična, bikonična, elipsoidna) ter posameznih odsekov razdelili na variante (*sl. 22*). Poudariti moramo, da smo tipologijo zasnovali tako, da predvideva in omogoča dopolnjevanje,⁶³ kljub temu pa smo za lažjo povezavo med tekstom in slikami vpeljali sistem kod, s katerimi so označene vse variante posameznih tipov posod.⁶⁴

Ker tipološka analiza keramike le dela grobišča ne bi imela nikakršnega smisla, smo v obravnavo vključili vse cele posode ter razpoznavne fragmente, odkrite pri izkopavanjih v letih 1952 in 1993. To zajema tako najdbe iz grobov in fragmente, najdene v kulturnih jamah ter kulturni plasti, kot tudi najdbe, za katere ni podatkov o kontekstih, iz katerih izhajajo. V analizi smo obravnavali 81 keramičnih predmetov in 21 fragmentov. Od tega je bilo največ skled (25; 6),⁶⁵ sledijo lonci (15; 15), amfore (17), vrči (14), skodelice (5; 1), skodele (4) in eno vrentence. Relativno veliko število loncev je posledica dejstva, da je bilo na grobišču najdenih kar 14 frag-

mentov, okrašenih z razčlenjenim plastičnim rebrom, ki večinoma pripadajo večjim loncem. Zaradi okrasa so ti fragmenti tudi bolj razpoznavni in jih je tako lažje identificirati kot dele ostenij drugih posod.

Plitve posode

Sklede

Analiziranih je bilo 25 celih posod in 3 fragmenti, ki smo jih razdelili v 11 variant (*sl. 23*). Odkriti so bili še 3 fragmenti, ki nedvomno pripadajo skledam, a zaradi svoje fragmentarnosti niso ožje določljivi.

V prvo skupino smo vključili odprte sklede, ki so kroglastih, koničnih in trebušastih oblik.

S1: Gre za kroglasto skledo z ravnim dnom, ki ostro prehaja v kroglast trup.

S2: Vanjo sodijo kroglaste sklede z vbočenim dnom, kroglastim trebuhom in pokončnim ramenom. Prehod iz dna v ostenje je zaobljen. Sklede te variante so pogosto okrašene.

S3: Gre za kroglasto skledo z ravnim dnom, ki ima na sredini vdolbino (omfalos) in zaobljeno prehaja v kroglast trup.

S4: Gre za konični skledi z ravnim dnom, ki sedlasto prehaja v visok koničen trup.

S5: Predstavlja jo trebušasta skleda z vbočenim dnom, izbočenim trupom in kratkim, izvihanim, stožčastim vratom. Prehod iz dna v ostenje je zaobljen.

Drugo skupino predstavljajo zaprte sklede, ki so kroglastih in koničnih oblik.

S6: Gre za kroglasto skledo z vbočenim dnom, kroglastim trebuhom in zaobljenim ramenom. Prehod iz dna v ostenje je zaobljen.

S7: To so konične sklede z ravnim ali rahlo vbočenim dnom, rahlo izbočenim, visokim trebu-

Sl. 22: Tipološka razdelitev različnih tipov keramičnih posod.

Abb. 22: Typologische Einteilung der verschiedenen Tongefäße (die deutsche Übersetzung ist in der Zusammenfassung).

⁶⁰ Kossack 1995, 36, sl. 33.

⁶¹ M. Horvat 1999, 4.

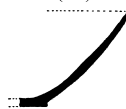
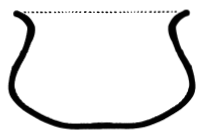
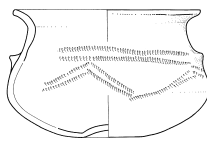
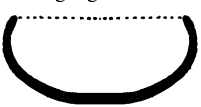
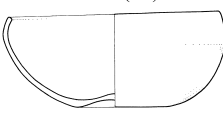

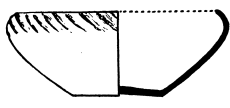
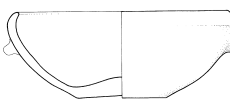
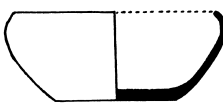

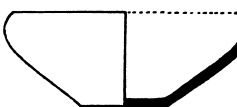
⁶² M. Horvat 1999, 57 ss, 169 ss. Delno smo si pomagali tudi z rezultati analize halštatske keramike, ki jo je naredil J. Dular (1982).

⁶³ Tipološka razdelitev vsakega tipa posode vsebuje več skupin, ki se med seboj razlikujejo po določenih lastnostih. Pri loncih so to npr. višina vratu (visok, nizek) in njegova oblika (stožčast, usločen) ter način prehoda iz vratu v rame (tekoč, blag, poudarjen). Tem kriterijem je kasneje moč vedno dodati nove, s čimer se lahko oblikujejo tudi nove skupine. V vsaki skupini so nato posode razdeljene po osnovni obliki njihovih trupov (bikonična, trebušasta, kroglasta, ...) ter po nadaljnjih oblikovnih razlikah v variante. Te so v vsaki skupini označene s številkami od 1 dalje. S tem je omogočeno, da se tudi v teh skupinah dodajajo nove variante. To je prednost tega sistema pred podobnimi, kjer so variante za vsak tip posod oštevilčene skupaj (od 1 do n) brez notranjih delitev.

⁶⁴ Sklede (S1-11), skodele (Sk1-3), vrči (V1-12), skodelice (Skd1-4), lonci (L1-14), amfore (A1-12).

⁶⁵ Prvo število predstavlja skupno število v celoti rekonstruiranih posod določenega tipa, medtem ko pomeni drugo število število fragmentov posod določenega tipa.

SKLEDE	Odpрте (1. sk.)	Kroglasta oblika	S1: t. 8; gr. 21: 4 S2: t. 2; gr. 6: 5; 3; gr. 7: 5,6; 4; gr. 10: 5; 8; gr. 18: 3; 9; gr. 24: 2; 11; gr. 29: 3; 17: 6 – sporadična najdba S3: t. 10; gr. 22: 3		
		Konična oblika	S4: t. 17: 4; 14: 11 – sporadični najdbi		
		Trebušasta oblika	S5: t. 2: B1		
	Zaprte (2. sk.)	Kroglasta oblika	S6: t. 2: B2		
		Konična oblika	S7: t. 2; gr. 5: 1; 18: 3 – sporadična najdba; t. 3: A3 S8: t. 13; gr. 32: 2; 3; gr. 7: 8; t. 3: A2 S9: t. 1; gr. 4: 7 S10: t. 1; gr. 1: 1; 17: 3; 18: 1 – sporadični najdbi; t. 4: A1 S11: t. 1; gr. 2: 4; 9; gr. 19: 2; 11; gr. 29: 5		
SKODELE	Odpрте (1. sk.)	Elipsoidna oblika	Sk1: t. 11; gr. 27: 6		
		Trebušasta oblika	Sk2: t. 9; gr. 19:3, 18: 4 – sporadična najdba		
	Zaprta (2. sk.)	Konična oblika	Sk3: t. 17: 5 – sporadična najdba		
VRČI	Visok stožčast vrat	Tekoč prehod vrat-rame (1. sk.)	Bikonična oblika V1: t. 8; gr. 21: 5; 10; gr. 22: 1 Trebušasta oblika V2: t. 3; gr. 7: 3		
		Poudarjen prehod vrat-rame (2. sk.)	Trebušasta oblika V3: t. 2; gr. 5: 4 V4: t. 9; gr. 19: 1 V5: t. 1; gr. 3: 5 V6: t. 8; gr. 18: 2		
			Nizek stožčast vrat	Tekoč prehod vrat-rame (3. sk.)	Kroglasta oblika V7: t. 2: B3
				Poudarjen prehod vrat-rame (4. sk.)	Bikonična oblika V8: t. 2: A1 Trebušasta oblika V9: t. 4; gr. 8: 4 Kroglasta oblika V10: t. 14; gr. 33: 3
	Nizek usločen vrat	Blag prehod vrat-rame (5. sk.)	Trebušasta oblika V11: t. 4; gr. 12: 6; 3; gr. 7: 1 Kroglasta oblika V12: t. 11; gr. 29: 4		
	SKODELICE	Enoročajne (1. sk.)	Kroglasto-elipsoidna oblika	Skd1: t. 3; gr. 7: 7	
			Kroglasta oblika	Skd2: t. 4; gr. 8: 3 Skd3: t. 5; gr. 14: 4; 14; gr. 33: 1; 14: 5 – sporadična najdba	
		Dvoročajne (2. sk.)		Kroglasto-elipsoidna oblika	Skd4: t. 4; gr. 8: 2
	LONCI	Visok stožčast vrat	Poudarjen prehod vrat-rame (1. sk.)	Trebušasta oblika L1: t. 6; gr. 13: 1 L2: t. 4: A2 L3: t. 5; gr. 11: 2	
Bikonična oblika L4: t. 6; gr. 13: 2					
Visok usločen vrat		Blag prehod vrat-rame (2. sk.)	Trebušasta oblika L5: t. 10; gr. 22: 2 L6: t. 2; gr. 5: 3; 9; gr. 24: 7 L7: t. 17: 1 – sporadična najdba		
			Poudarjen prehod vrat-rame (3. sk.)	Trebušasta oblika L8: t. 4: A1	
Nizek usločen vrat		Blag prehod vrat-rame (4. sk.)	Elipsoidna oblika L9: t. 12; gr. 28: 1; t. 2: A2 L10: t. 7; gr. 16:		
			Kroglasta oblika L11: t. 12; gr. 34: 2		
		Poudarjen prehod vrat-rame (5. sk.)	Bikonična oblika L12: t. 3: A4		
			Elipsoidna oblika L13: t. 13; gr. 32: 1 Bikonična oblika L14: t. 5; gr. 14: 5		
AMFORE		Visok stožčast vrat	Tekoč prehod vrat-rame (1. sk.)	Bikonična oblika A1: t. 3; gr. 7: 2; 10; gr. 22: 4 Trebušasta oblika A2: t. 7; gr. 16: 2	
				Blag prehod vrat-rame (2. sk.)	Bikonična oblika A3: t. 5; gr. 11: 1; 9; 24: 5; t. 1: A1 Trebušasta oblika A4: t. 11; gr. 26: 1
	Poudarjen prehod vrat-rame (3. sk.)		Bikonična oblika A5: t. 3; gr. 7: 4 A6: t. 18: 2 – sporadična najdba Trebušasta oblika A7: t. 1; gr. 2: 3		
			Visok usločen vrat	Blag prehod vrat rame (4. sk.)	Bikonična oblika A8: t. 4; gr. 8: 1 Trebušasta oblika A9: t. 14; gr. 33: 2; 18: 1 – sporadična najdba
	Trebušasta oblika A10: t. 7; gr. 17: 3				
	Nizek usločen vrat		Blag prehod vrat-rame (5. sk.)	Kroglasta oblika A11: t. 8; gr. 18:1 A12: t. 1; gr. 1: 2; 2; gr. 5: 2	

SKLEDE / SCHÜSSELN	ODPRTE / OFFEN (1. sk. / Gruppe)	Kroglasta oblika / kugelige Form 	Var. 1 (S1) Gr. 21: 4	Var. 2 (S2) Gr. 18: 3	Var. 3 (S3) Gr. 22: 3
		Konična oblika / konische Form 	Var. 1 (S4) Sporadična najdba / sporadischer Fund		
		Trebušasta oblika / bauchige Form 	Var. 1 (S5) Gr. 8/1993: 1		
	ZAPRTE / GESCHLOSSEN (2. sk. / Gruppe)	Kroglasta oblika / kugelige Form 	Var. 1 (S6) Gr. 8/1993: 2		
		Konična oblika / konische Form 	Var. 1 (S7) Gr. 5: 1	Var. 2 (S8) Gr. 6/1993: 2	Var. 3 (S9) Gr. 4: 7
		Var. 4 (S10) Gr. 1: 1	Var. 5 (S11) Gr. 2: 4		

Sl. 23: Tipi skled.

Abb. 23: Typen der Schüsseln.

hom in zaobljenim ramenom. Prehod iz dna v ostenje je tekoč ali oster. Lahko so tudi okrašene.

S8: Vanjo sodijo konične sklede z ravnim ali rahlo vbočenim dnom, rahlo izbočenim, visokim trebuhom in zaobljenim ramenom. Prehod iz dna v ostenje je sedlast. Ena izmed skled ima na trebuhu aplicirana vertikalno preluknjana držaja.

S9: Gre za konično skledo z ravnim dnom, rahlo izbočenim, nizkim trebuhom in zaobljenim ramenom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

S10: Varianto predstavljajo konične sklede z ravnim dnom, visokim, koničnim trebuhom in zaobljenim ramenom. Prehod iz dna v ostenje je tekoč ali oster. Lahko so tudi okrašene.

S11: K tej varianti prištevamo konične sklede z

ravnim dnom, visokim, koničnim trebuhom in zaobljenim ramenom. Prehod iz dna v ostenje je sedlast.

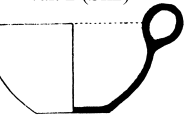
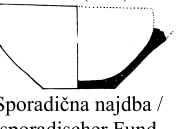
Skodele

V keramičnem zbiru drugega ruškega žarnega grobišča so bile prepoznane 4 skodele, ki smo jih razdelili v 3 variante (sl. 24). Vsem je skupen trakast presegajoč ročaj.

V prvo skupino sodijo odprte skodele.

Sk1: Gre za skodelo z ravnim dnom, izbočenim trebuhom in pokončnim ramenom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

Sk2: Varianto tvorita skodeli z ravnim dnom in

SKODELE / SCHALEN	ODPRTE / OFFEN (1. sk. / Gruppe)	Elipsoidna oblika / ellipsoide Form	Var. 1 (Sk1) Gr. 27: 6
		Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 2 (Sk2) Gr. 19: 3
	ZAPRTE / GESCHLOSSEN (2. sk. / Gruppe)	Konična oblika / konische Form	Var. 3 (Sk3) Sporadična najdba / sporadischer Fund

Sl. 24: Tipi skodel.

Abb. 24: Typen der Schalen.

izbočenim trupom, ki tekoče prehaja v nizek, izvihan vrat. Prehod iz dna v ostenje je oster.

V drugo skupino sodi ena zaprta skodela.

Sk3: Gre za konično skodelo z ravnim dnom, koničnim trebuhom in zaobljenim ramenom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

Globoke posode

Vrči

Na grobišču je bilo odkritih 14 vrčev, ki smo jih razdelili v 12 variant (sl. 25). Za vse je značilen trakast presegajoč ročaj.

Prva skupina vrčev ima visok stožčast vrat, ki tekoče prehaja v rame in so bikoničnih ali trebušastih oblik.

V1: Gre za bikonična vrča z ravnim dnom, koničnim trebuhom, rahlo izbočenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster. Lahko so okrašeni.

V2: Predstavlja jo trebušast vrč z vbočenim dnom, močno izbočenim, okrašenim trupom in izvihanim ustjem. Prehod iz dna v ostenje je zaobljen.

Druga skupina vrčev ima visok stožčast vrat in poudarjen prehod vratu v rame. Vrči te skupine so trebušastih oblik.

V3: Gre za trebušast vrč z vbočenim dnom, rahlo izbočenim trebuhom, nizkim, močno izbočenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

V4: Gre za trebušast vrč z ravnim dnom, rahlo izbočenim trebuhom, nizkim, močno izbočenim

ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je sedlast.

V5: Gre za trebušast vrč z ravnim dnom, rahlo izbočenim trebuhom, nekoliko izbočenim, okrašenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

V6: Gre za trebušast vrč z ravnim dnom, rahlo izbočenim trebuhom, nekoliko izbočenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je sedlast.

Tretjo skupino predstavlja vrč z nizkim stožčastim vratom in tekočim prehodom vratu v rame.

V7: Gre za kroglast vrč z ravnim dnom, kroglastim trupom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je sedlast.

Četrta skupina vrčev ima nizek stožčast vrat ter poudarjen prehod vratu v rame. Vrči te skupine so bikonične, trebušaste ali kroglaste oblike.

V8: Gre za trebušast vrč z vbočenim dnom, rahlo izbočenim trebuhom, rahlo izbočenim, okrašenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je tekoč.

V9: Gre za trebušast vrč z ravnim dnom, rahlo izbočenim trebuhom, močno izbočenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster. Ima okrašeno rame.

V10: Predstavlja jo kroglast vrč z ravnim dnom, kroglastim trupom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

Peta skupina vrčev ima nizek usločen vrat ter blag prehod vratu v rame. Vrči te skupine so trebušaste ali kroglaste oblike.

V11: Vanjo sodita trebušasta vrča z ravnim dnom, močno izbočenim trupom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je zaobljen. Prehod med ramenom in vratom je okrašen.

V12: Gre za kroglast vrč z ravnim dnom, kroglastim trupom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

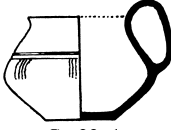
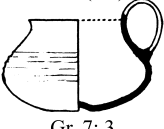
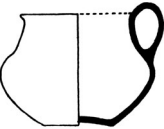
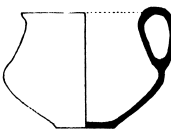
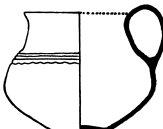
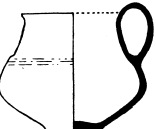
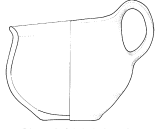

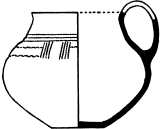
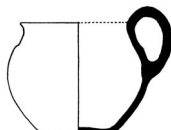

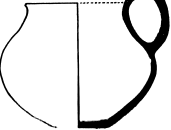
Skodelice

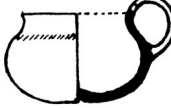
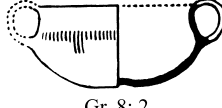
V keramičnem zbiru obravnavanega grobišča je bilo 5 skodelic in en določljiv fragment, ki smo jih razdelili v 4 variante (sl. 26).

V prvo skupino smo uvrstili kroglasto-elipsoidne in kroglaste enoročajne skodelice.

Skd1: Gre za kroglasto-elipsoidno skodelico z vbočenim dnom, izbočenim trebuhom, izbočenim, izredno nizkim ramenom in izvihanim, nizkim vratom. Prehod iz dna v ostenje je tekoč.

Skd2: Gre za kroglasto skodelico z vbočenim dnom, kroglastim trebuhom, izbočenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je tekoč. Rame in vrat sta okrašena.

VRČI / KRÜGE		VISOK STOŽČAST VRAT / HOHER KEGELHALS		
		POUDARJEN PREHOD VRAT - RAME / FLIESENDE "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (1. sk. / Gruppe)	Bikonična oblika / doppelkonische Form	
NIZEK STOŽČAST VRAT / NIEDRIGER KEGELHALS		TEKOČ PREHOD VRAT - RAME / FLIESENDE "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (3. sk. / Gruppe)	Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (V1) Gr. 22: 1
		POUDARJEN PREHOD VRAT - RAME / BETONTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (2. sk. / Gruppe)	Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (V2) Gr. 7: 3
NIZEK STOŽČAST VRAT / NIEDRIGER KEGELHALS		POUDARJEN PREHOD VRAT - RAME / FLIESENDE "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (3. sk. / Gruppe)	Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (V3) Gr. 5: 4
				Var. 2 (V4) Gr. 19: 1
				Var. 3 (V5) Gr. 3: 5
				Var. 4 (V6) Gr. 18: 2
NIZEK STOŽČAST VRAT / NIEDRIGER KEGELHALS		TEKOČ PREHOD VRAT - RAME / FLIESENDE "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (3. sk. / Gruppe)	Kroglasta oblika / kugelige Form	Var. 1 (V7) Gr. 8/1993: 3
		POUDARJEN PREHOD VRAT - RAME / BETONTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (4. sk. / Gruppe)	Bikonična oblika / doppelkonische Form	Var. 1 (V8) Gr. 5/1993: 1
			Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (V9) Gr. 8: 4
			Kroglasta oblika / kugelige Form	Var. 1 (V10) Gr. 33: 3
NIZEK USLOČEN VRAT / NIEDRIGER GEWÖLBTER HALS		BLAG PREHOD VRAT - RAME / SANFTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (5. sk. / Gruppe)	Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (V11) Gr. 7: 1
			Kroglasta oblika / kugelige Form	Var. 1 (V12) Gr. 29: 4

SKODELICE / TASSEN	ENOROČAJNE / EINHENKELIG (1. sk. / Gruppe)	Kroglasto-elipsoidna oblika / kugelig-ellipsoide Form	Var. 1 (Skd1) Gr. 7: 7
		Kroglasta oblika / kugelige Form	Var. 1 (Skd2) Gr. 8: 3 Var. 2 (Skd2) Gr. 33: 1
	DVOROČAJNE / ZWEIHENKELIG (2. sk. / Gruppe)	Kroglasto-elipsoidna oblika / kugelig-ellipsoide Form	Var. 3 (Skd3) Gr. 8: 2

Sl. 26: Tipi skodelic.

Abb. 26: Typen der Tassen.

Skd3: Vanjo sodijo kroglaste skodelice z bodisi vbočnim dnom bodisi ravnim dnom z omfalosom, kroglastim trebuhom, močno izbočnim, okrašenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je zaobljen.

V drugi skupini je le ena dvoročajna skodelica kroglasto-elipsoidne oblike.

Skd4: Ima vbočeno dno, kroglast trebuh, nizko, izbočeno, okrašeno rame ter izvihan vrat. Prehod iz dna v ostenje je zaobljen.

Lonci

Na grobišču je bilo odkritih 15 celih loncev in 1 določljiv fragment, ki smo jih razdelili v 14 variant (sl. 27). Odkritih je bilo še 14 fragmentov ostenj, okrašenih z razčlenjenim plastičnim rebrom, ki jih lahko pripišemo večjim loncem, zaradi njihove fragmentarnosti pa jih ne moremo natančneje določiti.

Prva skupina loncev ima visok stožčast vrat in poudarjen prehod vratu v rame. Lonci te skupine so trebušaste ali bikonične oblike.

Sl. 25: Tipi vrčev.

Abb. 25: Typen der Krüge.

L1: Gre za trebušast lonec z vbočnim dnom, rahlo izbočnim trebuhom, močno izbočnim ramenom in močno izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster. Rame in trebuh sta okrašena, na slednjem pa se nahajajo še štirje držaji.

L2: Gre za trebušast lonec z ravnim dnom, koničnim trebuhom s štirimi držaji, močno izbočnim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je tekoč.

L3: Vanjo sodi trebušast lonec z ravnim dnom, izbočnim trebuhom in nizkim, izbočnim ramenom ter izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

L4: Predstavlja jo bikoničen lonec z vbočnim dnom, rahlo izbočnim trebuhom in zelo nizkim, izbočnim ramenom. Vrat posode ni ohranjen v celoti. Prehod iz dna v ostenje je oster. Na višini največjega obsega je lonec okrašen.

Druga skupina loncev ima visok, usločen vrat ter blag prehod vratu v rame. Lonci te skupine so trebušaste oblike.

L5: Gre za lonec z vbočnim dnom, koničnim trebuhom, močno izbočnim okrašenim ramenom in močno izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

L6: Vanjo sodita lonca z vbočnim dnom, izbočnim trebuhom in ramenom ter izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

L7: Gre za lonec z ravnim dnom, rahlo izbočnim trebuhom in izbočnim ramenom. Vrat posode ni ohranjen v celoti. Prehod iz dna v ostenje je sedlast. Prehod med ramenom in vratom je poudarjen z okrasom.

Tretjo skupino predstavlja lonec, ki ima visok, usločen vrat in poudarjen prehod vratu v rame.

L8: Gre za trebušast lonec z vbočnim dnom, močno izbočnim trupom in rahlo izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je tekoč.

V četrto skupino smo uvrstili lonce z nizkim, usločnim vratom ter blagim prehodom vratu v rame. Lonci te skupine so elipsoidne, kroglaste in bikonične oblike.

L9: Gre za lonec elipsoidne oblike z ravnim dnom, izbočnim trupom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster. Ustje je ohranjeno le pri enem fragmentu, kljub temu pa je bilo mogoče določiti njegovo obliko, ki je potrjena tudi z analogijami.⁶⁶ Lonec je okrašen.

L10: Pripada ji lonec elipsoidne oblike z ravnim dnom, izbočnim trupom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je sedlast.

⁶⁶ Npr. Müller-Karpe 1959, t. 114: M; 121: 13.

LONCI / TÖPFE		VISOK STOŽČAST VRAT / HOHER KEGELHALS		VISOK USLOČEN VRAT / HOHER GEWÖLBTER HALS		
		POUDARIEN PREHOD VRAT - RAME / BETONTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (1. sk. / Gruppe)		BLAG PREHOD VRAT - RAME / SANFTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (2. sk. / Gruppe)		POUDARIEN PREHOD VRAT - RAME / BETONTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (3. sk. / Gruppe)
NIZEK USLOČEN VRAT / NIEDRIGER GEWÖLBTER HALS	BLAG PREHOD VRAT - RAME / SANFTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (4. sk. / Gruppe)	Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (L1) Gr. 13: 1	Var. 2 (L2) Gr. 9/1993: 2	Var. 3 (L3) Gr. 11: 2	
		Bikonična oblika / doppelkonische Form	Var. 1 (L4) Gr. 13: 2			
	POUDARIEN PREHOD VRAT - RAME / SANFTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (5. sk. / Gruppe)	Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (L5) Gr. 22: 2	Var. 2 (L6) Gr. 5: 3	Var. 3 (L7) Sporadična najdba / sporadischer Fund	
		Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (L8) Gr. 6/1993: 1			
		Elipsoidna oblika / ellipsoide Form	Var. 1 (L9) Gr. 28: 1	Var. 2 (L10) Gr. 16: 1		
	POUDARIEN PREHOD VRAT - RAME / BETONTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (5. sk. / Gruppe)	Kroglasta oblika / kugelige Form	Var. 1 (L11) Gr. 34: 2			
		Bikonična oblika / doppelkonische Form	Var. 1 (L12) Gr. 6/1993: 4			
		Elipsoidna oblika / ellipsoide Form	Var. 1 (L13) Gr. 32: 1			
		Bikonična oblika / doppelkonische Form	Var. 1 (L14) Gr. 14: 5			

L11: Predstavlja jo kroglast lonec z ravnim dnom, kroglastim trupom in močno izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

L12: Gre za bikoničen lonec z ravnim dnom, rahlo izbočenim trebuhom ter izbočenim, nizkim ramenom in izvihanim vratom, ki ju povezuje trakast ročaj. Prehod iz dna v ostenje je oster.

Peta skupina vključuje lonca, ki imata nizek, usločen vrat ter poudarjen prehod vratu v rame. L13: Vanjo sodi lonec elipsoidne oblike, ki ima ravno dno, izbočen trebuh in nizko rame ter izvihan vrat. Trebuh in rame povezuje trakast ročaj. Prehod iz dna v ostenje je oster.

L14: Pripada ji bikoničen lonec z vbočenim dnom, rahlo izbočenim trebuhom, močno izbočenim, nizkim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

Amfore

V keramičnem zbiru drugega ruškega grobišča je 17 amfor, ki smo jih razdelili v 11 variant (*sl.* 28). Za vse sta značilna trakasta vertikalna ročaja.

V prvo skupino smo postavili amfore z visokimi stožčastimi vratovi, ki tekoče prehajajo v ramena. Njihove oblike so bikonične ali trebušaste.

A1: Gre za bikonični amfori z ravnim dnom, nekoliko izbočenim trebuhom, rahlo izbočenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster. Lahko so tudi okrašene.

A2: Vanjo sodi trebušasta amfora z ravnim dnom, močno izbočenim, nizkim trupom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je zaobljen.

Druga skupina vključuje amfore z visokimi, stožčastimi vratovi ter blagimi prehodi iz vratov v ramena. Njihove oblike so bikonične ali trebušaste.

A3: Predstavljajo jo bikonične amfore z ravnim ali vbočenim dnom, nekoliko izbočenim trebuhom, rahlo izbočenim ramenom, ki je lahko okrašeno, in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster ali tekoč.

A4: Gre za trebušasto amforo z ravnim dnom, močno izbočenim trupom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster. V predelu ramena je posoda okrašena.

Tretja skupina amfor ima visok, stožčast vrat ter poudarjen prehod iz vratu v rame. Amfore te skupine so bikonične ali trebušaste oblike.

A5: Gre za bikonično amforo z vbočenim dnom, rahlo izbočenim trebuhom, izbočenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster. Vrat in rame sta okrašena.

A6: Vanjo sodi bikonična amfora z vbočenim dnom, koničnim trebuhom, izbočenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je sedlast.

A7: Pripada ji trebušasta amfora z ravnim dnom, močno izbočenim, nizkim trupom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je sedlast. Vrat in rame sta okrašena.

Za četrto skupino amfor je značilen visok, usločen vrat ter blag prehod vratu v rame. Amfore te skupine so bikonične ali trebušaste oblike.

A8: Gre za bikonično amforo z vbočenim dnom, koničnim trebuhom in izbočenim ramenom. Vrat posode ni ohranjen v celoti. Prehod iz dna v ostenje je oster. Pas z okrasom se iz izbočenega ramena nadaljuje v vrat.

A9: Vanjo sodita trebušasti amfori z bodisi ravnim bodisi vbočenim dnom, močno izbočenim trupom in ozkim, izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je sedlast. Tako predel ramena kot vrat sta okrašena.

Peta skupina amfor ima nizek, usločen vrat ter blag prehod vratu v rame. Amfore te skupine so trebušaste ali kroglaste oblike.

A10: Vanjo sodi trebušasta amfora z vbočenim dnom, močno izbočenim, okrašenim trupom in močnejše izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je sedlast.

A11: Gre za kroglasto amforo z ravnim dnom, izbočenim trebuhom, kroglastim, okrašenim ramenom in izvihanim vratom. Prehod iz dna v ostenje je oster.

A12: Predstavljata jo kroglasti amfori z ravnim oz. vbočenim dnom, kroglastim trebuhom in izbočenim ramenom. Vrat posod ni ohranjen v celoti. Prehod iz dna v ostenje je oster ali sedlast. Okras se nahaja na predelu ramena.

Drugi keramični izdelki

Vretence

V keramičnem zbiru drugega ruškega žarnega grobišča je tudi eno vretence (vijček) polkroglaste oblike.⁶⁷

←
Sl. 27: Tipi loncev.
Abb. 27: Typen der Töpfe.

⁶⁷ S. Pahič 1957, 54; t. 9: 6.

AMFORE / AMPHOREN		VISOK STOŽČAST VRAT / HOHER KEGELHALS		
		TEKOČ PREHOD VRAT - RAME / FLIESENDE "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (1. sk. / Gruppe)	BLAG PREHOD VRAT - RAME / SANFTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (2. sk. / Gruppe)	
NIZEK USLOČEN VRAT / NIEDRIGER GEWÖLBTER HALS	BLAG PREHOD VRAT - RAME / SANFTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (5. sk. / Gruppe)	Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (A1) Gr. 22: 4	
		Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (A2) Gr. 16: 2	
	BLAG PREHOD VRAT - RAME / SANFTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (4. sk. / Gruppe)	Bikonična oblika / doppelkonische Form	Var. 1 (A3) Gr. 11: 1	Var. 2 (A6) Sporadična najdba / sporadischer Fund
		Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (A4) Gr. 26: 1	
	BLAG PREHOD VRAT - RAME / SANFTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (3. sk.)	Bikonična oblika / doppelkonische Form	Var. 1 (A5) Gr. 7: 4	Var. 1 (A7) Gr. 2: 3
		Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (A8) Gr. 8: 1	
	BLAG PREHOD VRAT - RAME / SANFTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (4. sk. / Gruppe)	Bikonična oblika / doppelkonische Form	Var. 1 (A9) Gr. 33: 2	Var. 1 (A10) Gr. 17: 3
		Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (A11) Gr. 18: 1	
	BLAG PREHOD VRAT - RAME / SANFTER "HALS-SCHULTER" ÜBERGANG (5. sk. / Gruppe)	Trebušasta oblika / bauchige Form	Var. 1 (A12) Gr. 5: 2	
		Kroglasta oblika / kugelige Form		

Poskus časovne opredelitve keramičnih posod

S primerjavo grobnih celot v Müller-Karpejevi objavi prvega ruškega grobišča⁶⁸ z opisi in risbami grobnih inventarjev v delu J. Kaerner⁶⁹ smo ugotovili, da obstajajo določene razlike. Te pa se ne kažejo zgolj v sestavi nekaterih grobnih celot,⁷⁰ temveč tudi na risbah "istih" posod,⁷¹ ki so pri Müller-Karpeju risane mnogo bolj shematično. Ta dejstva otežujejo tipološko določitev nekaterih posod in s tem tudi datiranje.

Sklede (*sl.* 23) so pogost pridatek tudi na drugih grobiščih ruške skupine, vendar so kronološko manj izpovedne. To velja za sklede kroglaste oblike, tako odprte kot tudi zaprte, saj se pojavljajo v celotnem obdobju mlajše kulture žarnih grobišč. Prva varianta (var. 1) odprtih skled kroglaste oblike (S1) je v sestavi tako z bikoničnimi amforami, ki jih Pahič na Pobrežju datira v Ha B1,⁷² kot z dvoročajnim vrčem in britvijo brez grbe na rezilu, značilnima pridatkom stopnje Ha B3.⁷³ Podobno je tudi s skledo var. 2 (S2). V grobu 76 na Pobrežju je ta skleda skupaj z iglo s čebuličasto glavico, okrašeno z valovnico, ki je datirana v stopnjo Ha B1,⁷⁴ na prvem ruškem grobišču

pa skupaj s fragmentom dvozankaste ločne fibule, pridatkom najmlajše stopnje Ha B3.⁷⁵

Edina zaprta kroglasta skleda (S6) se prav tako pojavlja v različno datiranih grobovih. Na Pobrežju je skupaj tako z iglo s čebuličasto glavico, okrašeno z valovnico, ter z velikim, širokim bikoničnim loncem, okrašenim z razčlenjenim rebrom,⁷⁶ kot tudi z zapestnicami, ki so okrašene z nasproti stoječimi si snopi vrezanih linij in tordiranimi ovraticami.⁷⁷ Slednje so značilen pridatek Ha B2. Da je bila takšna skleda v uporabi tudi kasneje, pričča grob 6 iz Ormoža, kjer je skupaj z dvoročajnim vrčem.⁷⁸ Še bolj pogoste pa so zaprte konične sklede. Skleda var. 1 (S7) je na Pobrežju skupaj s skodelo z dvorogljatim ročajem, pa tudi velikim, širokim loncem, ki je okrašen z razčlenjenim rebrom.⁷⁹ Obe posodi sta značilni za stopnjo Ha B1.⁸⁰ V pobreškem grobu 29 je skleda skupaj s tordirano ovratico, na grobišču Ruše I pa s harfasto fibulo in zapestnico, okrašeno z nasproti stoječimi si snopi vrezanih linij,⁸¹ torej s pridatki, značilnimi za stopnjo Ha B2.⁸² Podobno je datirana tudi na Brinjevi gori, kjer jo je V. Pahič uvrstil med mlajše pridatke na grobišču.⁸³ Uporaba takšnih skled se je nadaljevala tudi v stopnji Ha B3, kar potrjujeta grob 142 iz prvega ruškega grobišča, kjer sta ob skledi še dvoročajni vrč in britev brez grbe na rezilu,⁸⁴ ter grob 9 iz Ormoža, kjer sta v "grobu vojščaka" ob skledi celo bronasta plavutasta sekira in sulica.⁸⁵

Sl. 28: Tipi amfor.

Abb. 28: Typen der Amphoren.

⁶⁸ Müller-Karpe 1959, t. 108 ss.

⁶⁹ Kaerner 1989, t. 67 ss.

⁷⁰ Že ob primerjavi grobov prvega ruškega žarnega grobišča, kot jih objavlja Müller-Karpe (1959, t. 108 ss), z Wurmbrandovo objavo iz leta 1879, sem naletel na mnogo opisov grobnih inventarjev, ki se niso skladali. Kasneje sem ugotovil, da je celostno primerjavo naredila že J. Kaerner (1989) in tako po Wurmbrandovi objavi poskušala sestaviti pravilne grobne celote, pa čeprav se je veliko najdb med tem že izgubilo. Ugotovila je tudi razlike med Wurmbrandovo in Müllnerjevo (1875, 59 ss) objavo, pa čeprav so med objavama minila le štiri leta. Torej so bili temeljni Müller-Karpejeve kronologije nekoliko krhki.

⁷¹ Takšen primer je npr. vrč iz groba 44. Po Müller-Karpeju (1959, t. 109: C) ima njegov trup dva kleka, vrat je stožčast in poudarjeno prehaja v ostenje, dno pa je ravno in enakomerno odebeljeno ter ostro prehaja v ostenje. Po J. Kaerner (1989, t. 82: 1) pa je trup vrča trebušast, vrat usločen, njegov prehod v ostenje pa tekoč. Dno je ravno, a odebeljeno proti sredini, prehod v ostenje pa zaobljen.

⁷² S. Pahič 1972, 15, t. 16: grob 78, 3.

⁷³ Müller-Karpe 1959, 120 ss, 125, t. 113: D.

⁷⁴ S. Pahič 1972, 15, t. 15: 12; Müller-Karpe 1959, 124.

⁷⁵ Müller-Karpe 1959, 124 ss, t. 113: E.

⁷⁶ S. Pahič 1972, t. 1: grob 9; 27: grob 114A. Slednji je zaradi okrasa bradavic, ki se pojavljajo na prehodu iz vratu v rame, nekoliko problematičen, saj je takšen okras po Müller-Karpeju datiran v pozni Ha B, s čimer se strinja tudi B. Teržan (1990, 64).

⁷⁷ S. Pahič 1972, t. 6: grob 31; t. 9: grob 38.

⁷⁸ Tomanič-Jevremov 1988-1989, t. 12.

⁷⁹ S. Pahič 1972, t. 11: grob 52; 27: grob 114A.

⁸⁰ *Ib.*, 15 ss.

⁸¹ *Ib.*, t. 7; takšna skleda je del groba 89 le pri J. Kaerner (1989, t. 98; 99), ne pa tudi pri Müller-Karpeju (1959, t. 111: C).

⁸² Müller-Karpe 1959, 124 ss; Pare 1998, 343 ss.

⁸³ V. Pahič 1988-1989, 187, t. 2: 7.

⁸⁴ Müller-Karpe 1959, 124 ss, t. 113: D.

⁸⁵ Tomanič-Jevremov 1988-1989, 292, t. 18; 19. Enaka sekira kot v grobu 9 je bila (upoštevajoč vse omenjene analogije pri Tomanič-Jevremov) najdena še na neznanem najdišču na Štajerskem in je datirana v čas Ha B/C (Šinkovec 1995, 58, 75, 134 s, t. 13: 75). Sekira se na prehodu v rezilo sedlasto razširi, zato je bolj podobna ormoški kot npr. sekira iz najdišča Selci Petriejevački, kjer sekira nima sedlastega prehoda (Vinski-Gasparini 1973, t. 107: A12). Podobni sekiri sta bili najdeni tudi v Dravi pri Mariborskem otoku, ob njih pa je bilo še pet železnih sulic. To samo potrjuje datacijo na prehod iz mlajše KŽG v starejšo železno dobo. Tudi sulica ima analogijo med slovenskimi posameznimi kovinskimi najdbami, saj je bila zelo podobna sulica najdena pri farni cerkvi na Bledu, ki je datirana v širši čas KŽG (Šinkovec 1995, 88: 164; t. 25: 164).

Še kasnejši obstoj teh skled dokazuje grob 1 na Lepi ravni, ki je z železno dvozankasto vozlasto fibulo opredeljen v 2. pol. 8. stol.⁸⁶ Var. 2 (S8), ki se od var. 1 (S7) razlikuje po usločenosti spodnjega dela profila (sedlast prehod iz dna v ostenje), pa kaže nekoliko mlajši izvor, saj nikjer ni ugotovljena v kontekstu, ki bi pripadal stopnji Ha B1. V pobeškem grobu 49 so ob skledi zapestnice ter ovratnica, ki je okrašena z nasproti stoječimi snopi vrezanih linij, kar je značilno za stopnjo Ha B2.⁸⁷ Na prvem ruškem grobišču je skleda v grobu 158, ki ga datira igla z malo vazasto glavico, ter v dveh še kasnejših grobovih, ki ju zaznamujeta dvozankasti ločni fibuli.⁸⁸ Medtem ko pri časovni umestitvi dvozankastih ločnih fibul nimamo pomislekov, pa je nekoliko drugače pri iglah z majhno vazasto glavico. Müller-Karpe jih je na grobiščih Kelheim in Ruše I s horizontalno stratigrafsko metodo uvrstil med značilne tipe Ha B3,⁸⁹ medtem ko so na Pobrežju značilne že za stopnjo Ha B2.⁹⁰ Müller-Karpejevo določitev igel z majhno vazasto glavico je postavil pod vprašaj tudi Řihovský, ki domneva njihovo modo skozi celotno časovno obdobje mlajše KŽG.⁹¹ Podobno kot konične skleda var. 2 (S8) smo lahko časovno umestili tudi skleda var. 3 (S9), ki so v grobovih na Pobrežju v kombinaciji enkrat s harfasto fibulo in tordirano ovratnico, drugič pa z iglo z malo vazasto glavico.⁹² V ormoškem grobu 14 je skupaj z dvoročajnim vrčem in britvijo, ki ima grbo na rezilu pomaknjeno proti ročaju⁹³ in je tako kot britev brez grbe značilna za Ha B3.⁹⁴ Takšno datacijo lahko podpremo s pridatki v grobu 14 z Lepe ravne.⁹⁵ Konična skleda var. 4 (S10) je kot var. 1

(S7) v rabi v vseh stopnjah Ha B. Najstarejši stopnji pripadata grob 9 s pobeške nekropole, v katerem je tudi igla s čebuličasto glavico, okrašena z valovnico,⁹⁶ ter grob 170 iz prvega ruškega grobišča, kjer je zgodnji element velik, širok bikonični lonec, okrašen z razčlenjenim rebrom.⁹⁷ V sledeči stopnji Ha B2 je skleda izpričana v grobovih 50 in 98 s Pobrežja. V prvem je skupaj s tordirano ovratnico, v drugem pa s harfasto fibulo in prav tako tordirano ovratnico.⁹⁸ Še kasnejšo rabo skled dokazujeta grob 142 s prvega ruškega grobišča ter grob 1 na Lepi ravni.⁹⁹ Kot v primerih var. 1 in 2 (S7, S8) se tudi var. 4 od 5 (S10, S11) razlikuje le po usločenosti profila skleda. Podobno se var. 2 (S8) kot var. 5 (S11) ne pojavlja v grobovih stopnje Ha B1. V stopnji Ha B2 je dokazana z grobom 7 s Pobrežja s harfasto fibulo in velikim, ozkim bikoničnim loncem z razčlenjenim rebrom.¹⁰⁰ Takšna skleda je tudi v že omenjenem grobu 142 iz grobišča Ruše I,¹⁰¹ v grobu 5 na Lepi ravni¹⁰² ter v grobu 1 iz Ormoža. V slednjem so časovno dobro oprijemljivi pridatki, kot so očalasta fibula z več kot desetimi navoji v svitku, spiralna zapestnica ter bikoničen vrč, okrašen s trakom bradavic.¹⁰³ Očalaste fibule z velikim številom navojev datirajo tako M. Tomanič-Jevremov in K. Vinski-Gasparini kot C. Pare v Ha B3,¹⁰⁴ podobno pozno v okviru Ha B pa se pojavijo tudi spiralne zapestnice, kar sta poudarila tako H. Müller-Karpe kot tudi S. Gabrovec.¹⁰⁵ Enako velja tudi za bikoničen vrč, kar kaže tako njegova oblika¹⁰⁶ kot tudi okras, ki se je v Podravju pojavil proti koncu mlajše KŽG in med drugim krasi tudi nekatere posode, najdene na Lepi ravni.¹⁰⁷

⁸⁶ Teržan 1990, 61, t. 53: 6,9.

⁸⁷ Müller-Karpe 1959, 124 ss; Pare 1998, 343 ss.

⁸⁸ Müller-Karpe 1959, t. 114: B; 113: E; takšna skleda je del groba 148 le pri J. Kaerner (1989, t. 115), ne pa tudi pri Müller-Karpeju (1959, t. 113: C).

⁸⁹ Müller-Karpe 1959, 124.

⁹⁰ S. Pahič 1972, 15, 75.

⁹¹ Řihovský 1979, 203 ss; 1983, 50.

⁹² S. Pahič 1972, t. 10: grob 43; 20: grob 98.

⁹³ Tomanič-Jevremov 1988-1989, t. 23; 24.

⁹⁴ Müller-Karpe 1959, 125; Weber 1996, 246 ss.

⁹⁵ Teržan 1990, t. 59: 7.

⁹⁶ S. Pahič 1972, t. 1.

⁹⁷ Müller-Karpe 1959, t. 115: D.

⁹⁸ S. Pahič 1972, t. 10; 20.

⁹⁹ Pri J. Kaerner (1989, t. 112: 1,2) sta skledi, ki sodita v grob 142, narisani nekoliko drugače kot pri Müller-Karpeju (1959, t. 113: C5, 6) in zato sodita med primere variant 4 in 5; Teržan 1990, t. 53: 5.

¹⁰⁰ S. Pahič 1972, 15, t. 2.

¹⁰¹ Müller-Karpe 1959, t. 113: D.

¹⁰² Teržan 1990, t. 56: 5.

¹⁰³ Tomanič-Jevremov 1988-1989, 289 ss, t. 6 ss.

¹⁰⁴ Tomanič-Jevremov 1988-1989, 290; Vinski-Gasparini 1973, 164 ss, 179, 182, t. 128: 1; 129: 12,13; Pare 1998, 343 ss.

¹⁰⁵ Müller-Karpe 1959, 124; Gabrovec 1983, 54 ss; sl. 6: 26.

¹⁰⁶ Pare 1998, sl. 26: 36.

¹⁰⁷ Tomanič-Jevremov 1988-1989, 289; Teržan 1990, 65, t. 54: 1.

Časovna opredelitev skodel (*sl. 24*) je nekoliko bolj zapletena. Prvič zato, ker je njihovo število manjše, drugič pa zato, ker se pogosto pojavljajo kot edini grobni pridatek ali pa so v grobovih skupaj s časovno netipičnim posodjem. V grobovih je bila odprta skodela elipsoidne oblike (Sk1) najdena samo trikrat. Ruški grob 11, kjer je ob skledi še bikoničen vrč, lahko datiramo v čas Ha B2 in Ha B3.¹⁰⁸

Pri odprtih trebušastih skodelah (Sk2) je zanimivo, da so v mariborskih grobovih v sestavi s širokimi elipsoidnimi lonci z nizkim usločenim vratom,¹⁰⁹ ki jih lahko glede na pobreške analogije uvrstimo v Ha B2.¹¹⁰

Med vrči (*sl. 25*) so najbolj tipični bikonični vrči z visokim stožčastim vratom, ki tekoče prehaja v rame (V1). Na grobišču Ruše I je v grobu 78, ki je na podlagi bronastih pridatkov, kot so harfasta fibula, tordirana ovratnica in zapestnica, okrašena z nasproti stoječimi si snopi vrezanih linij, umeščen v stopnjo Ha B2.¹¹¹ Podobno jih je datiral tudi V. Pahič, ki jih je na Brinjevi gori postavil v mlajšo stopnjo grobišča.¹¹² V Ha B3 sodi takšen vrč iz ormoškega groba 1.¹¹³

Vrče druge skupine, ki imajo, za razliko od že obravnavanih, poudarjen prehod vratu v rame, je v nekaterih primerih prav tako mogoče časovno podrobneje opredeliti. Var. 1 trebušastih vrčev (V3) ima predstavnika v grobu 164 na Pobrežju, kjer je takšen vrč okrašen s poševnim žlebljenjem v snopih, ob njem pa je še trebušasta odprta skleda, ki ima na notranji strani fasetirano ustje ter je vertikalno žlebljena na trebuhu.¹¹⁴ Enak okras se pojavlja tudi na globoki skledi z Lepe ravne ter na fragmentih posodja iz Poštele,¹¹⁵ ki pa so verjetno mlajši.

Na Lepi ravni sta bila odkrita še dva vrča obravnavane variante, tudi tukaj je eden, kot pobreški, okrašen s poševnim žlebljenjem v snopih.¹¹⁶ Podobno je ornamentiran tudi vrč iz ruškega groba 137, ki pa sodi že v naslednjo varianto trebušastih vrčev (V4). Ob njem so še zaprta skleda s fasetiranim ustjem in dve spiralni zapestnici.¹¹⁷ Vse omenjene značilnosti pa govorijo za istočasnost obeh vrčev. Žlebljenje so uporabili tudi pri krašenju trebušastega vrča var. 3 (V5), a je v tem primeru motiv drugačen.¹¹⁸ Vrč te variante je prisoten tudi v dveh pobreških grobovih. Grob 98 je časovno umeščen v stopnjo Ha B2, grob 159, s spiralnim obročkom, pa bi bil lahko še starejši.¹¹⁹ Kot so pokazali omenjeni grobovi, lahko uporabo takšnih vrčev datiramo v čas Ha B1 in B2.

Kroglasti vrč z nizkim stožčastim vratom, ki tekoče prehaja v rame (V7), je v grobu 142 iz Ruš, ki sodi v stopnjo Ha B3.¹²⁰ Ker pa je to edina zanesljiva datacija takšnih vrčev, jih časovno ne moremo natančneje umestiti.

Tudi bikonični vrč z nizkim stožčastim vratom, ki ima poudarjen prehod v rame (V8), je datiran le z enim grobom. To je grob 60 s Pobrežja, v katerem se je ob vrču nahajala skodela z dvorogljastim ročajem, ki ga datira v Ha B1.¹²¹ Trebušast vrč z nizkim stožčastim vratom (V9) je značilen za stopnji Ha B2 in Ha B3. V mlajšo stopnjo najdišča Brinjeva gora je vrč uvrstil že V. Pahič,¹²² njegovo še kasnejšo uporabo pa dokazujejo druge analogije, odkrite predvsem na grobišču Ruše I. V grobu 39 je enak vrč, okrašen celo z enakim okrasom (motiv XXIII), skupaj s skledo s fasetiranim ustjem,¹²³ slednje pa so v večini primerov značilne za kontekste stopnje Ha B3.¹²⁴ V grobu 2 je ob njem

¹⁰⁸ Pare 1998, sl. 26: 36; enak vrč, ki je tudi enako okrašen, je bil najden tudi v grobu 1 iz Ormoža, ki je zanesljivo datiran v stopnjo Ha B3 (Tomanič-Jevremov 1988-1989, t. 6-8).

¹⁰⁹ Kaerner 1989, t. 20: 3-5; 25: 1,2.

¹¹⁰ Takšna lonca sta najdena v pobreških grobovih 31 in 38. Oba sodita med bogate ženske grobove in sta zaradi tordiranih ovratnic in zapestnic, okrašenih z nasproti stoječimi snopi vrezanih linij, zanesljivo datirana v Ha B2. S. Pahič 1972, t. 6; 9.

¹¹¹ Müller-Karpe 1959, t. 112: A.

¹¹² V. Pahič 1988-1989, 188; t. 2: 2.

¹¹³ V ormoški naselbini uporaba vertikalnega žlebljenja prevladuje v stopnji Ormož III, B. Lamut (1988-1989, 240) pa njegov pojav datira že v stopnjo Ormož II (Ha B3, zg. Ha C). Podoben okras se pojavi na Brinjevi gori na skledah v plasti 4, kar nekako ustreza obdobjema Ha B2 in Ha B3 (Oman 1981, 150, t. 30: 2).

¹¹⁴ S. Pahič 1991, t. 8; poševno žlebljenje v snopih se pojavlja v 5. plasti v naselbini na Brinjevi gori (Oman 1981, t. 43: 18; 44: 3), ki pripada zaključni fazi Ha B3 in začetku Ha C. S tem se strinja tudi B. Teržan (1990, 37 ss, sl. 4: 25; 11).

¹¹⁵ Teržan 1990, t. 60: 1,2; sl. 3: 4,7.

¹¹⁶ *Ib.*, t. 58: 2; 63: 15.

¹¹⁷ Müller-Karpe 1959, t. 113: F.

¹¹⁸ Kaerner 1989, t. 37; 38: grob 90.

¹¹⁹ S. Pahič 1972, t. 20; 1991, t. 1; Pare (1998, 343, sl. 24: 5) datira spiralne obročke v stopnjo Ruše I.

¹²⁰ Müller-Karpe 1959, t. 113: D.

¹²¹ S. Pahič 1972, 15, t. 13.

¹²² V. Pahič 1988-1989, 188, t. 2: 1.

¹²³ Skleda je del groba le pri J. Kaerner (1989, t. 69: 4), ne pa tudi pri Müller-Karpeju (1959, t. 109: C, grob 39).

¹²⁴ Müller-Karpe 1959, t. 113: F; Tomanič-Jevremov 1988-1989, t. 19: 5; Teržan 1990, t. 50: 24.

kroglasta amfora, te pa sta tako Müller-Karpe kot Pahič datirala v mlajši del grobišč.¹²⁵ V grobu 7 je še igla s profilirano glavico,¹²⁶ ki najverjetneje sodi med "igle z vazasto glavico različnih oblik" po Caranciniju, datiranih v 9. in 8. st.¹²⁷

Enoročajne skodelice (*sl.* 26) kroglaste oblike, ki pripadajo var. 1 (Skd2), so na prvem ruškem grobišču v grobovih, na osnovi katerih jih lahko umestimo v stopnjo Ha B3. Tako je npr. v že omenjenem grobu 7 ter v grobu 91 z dvoročajnim vrčem.¹²⁸ Druga varianta skodelic kroglaste oblike (Skd3) je po nastanku starejša, saj se pojavi že v Ha B1, njeno uporabo pa lahko spremljamo še v sledečih fazah Ha B. V grobu 61 na grobišču Ruše I je skupaj s trebušastim vrčem z visokim stožčastim vratom, ki jih je Müller-Karpe datiral v Ha B1,¹²⁹ v grobu 76 na Pobrežju pa s sočasno iglo s čebuličasto glavico, okrašeno z valovnico.¹³⁰ Kasnejšo rabo enoročajne skodelice kroglaste oblike dokazujeta grob 93 s Pobrežja z iglo z malo vazasto glavico, kot tudi grob 29 iz Maribora, kjer je ob skodelici še skleda na nogi,¹³¹ ki jo je Müller-Karpe uvrstil v Ha B3.¹³²

Dvoročajna skodelica kroglasto-elipsoidne oblike (Skd4) je zastopana v grobovih obeh zgodnjih stopenj Ha B. Na prvem ruškem grobišču je v grobu 169 skupaj z iglo s čebuličasto glavico, ki je okrašena z valovnico, torej sodi v Ha B1. Z značilnimi elementi naslednje stopnje je skodelica v grobu 8 na Zg. Hajdini, kjer je skupaj s harfasto fibulo in tordirano ovratnico,¹³³ ter v dveh grobovih na prvem ruškem grobišču, kjer sta ob njej enkrat tordirana ovratnica in enkrat zapestnica, okrašena s snopi nasproti stoječih si vrezanih linij.¹³⁴

Z večjim problemom smo se soočali ob poskusu časovne opredelitve loncev (*sl.* 27). Ti se med seboj precej razlikujejo, saj niti Müller-Karpe niti S. Pahič večine loncev nista uspela natančneje kronološko umestiti.¹³⁵ Trebušast lonec z visokim stožčastim vratom var. 1 (L1) ima na notranji strani močno zalomljen prehod v rob ustja, česar drugi lonci ruske skupine nimajo. Podoben lonec je v grobu 308 iz ljubljanske nekropole, ki je datiran v stopnjo Ljubljana Ib.¹³⁶ Lonec ima na prehodu vratu v rame štiri bradavice, na trebuhu pa štiri držaje. To so elementi, ki so poznani tako v ruški kot ljubljanski žarnogrobiščni skupini. Prepoznali smo jih tudi na treh trebušastih loncih z visokimi stožčastimi vratovi iz ormoških grobov 1, 6 in 14 ter so pripisani obdobju Ha B3.¹³⁷ Podobni so tudi na loncu iz pobeškega groba 114A, ki pa ga S. Pahič pripisuje stopnji Ha B1.¹³⁸ Njegova datacija pa je po besedah B. Teržan nekoliko sporna,¹³⁹ saj so bradavice na ramenu, tudi po mnenju Müller-Karpeja, značilne za pozen čas v okviru Ha B.¹⁴⁰ Lonec var. 2 (L2) je podoben širokim loncem z visokim stožčastim vratom, ki jih je Müller-Karpe na podlagi njihove lege na grobišču Ruše I, postavil v stopnjo Ha B2,¹⁴¹ a se na Pobrežju pojavijo že v grobovih stopnje Ha B1 po Pahiču.¹⁴² Lonec var. 3 (L3) sicer nima direktnih analogij, je pa zanimiv predvsem zaradi nizkega ramena, zelo pokončnega stožčastega vratu in močno izvihanega ustja. To pa so lastnosti, ki ga ločujejo od loncev var. 2 (L2), hkrati pa jih lahko prepoznamo pri nekaterih loncih z Lepe ravne,¹⁴³ tako da verjetno sodi na konec Ha B.

Med trebušastimi lonci z visokim, usločenim vratom, ki blago prehaja v rame, lahko podrobne-

¹²⁵ Müller-Karpe 1959, 121; t. 108: B; S. Pahič 1972, 15.

¹²⁶ Müller-Karpe 1959, 124; t. 108: J.

¹²⁷ Carancini 1975, 60.

¹²⁸ Grob 91 je objavljen le pri J. Kaerner (1989, t. 100: 1, 2). Prav tako je pri njej (t. 69: 1) drugače narisana skodelica iz groba 7, ki tako ustreza našemu tipu. Pri Müller-Karpeju (1959, t. 108: J2) je narisana drugače.

¹²⁹ Müller-Karpe 1959, 120, t. 109: J; tudi tukaj je skodelica le pri J. Kaerner (1989, t. 87: 1) narisana tako, da ustreza naši varianti, pri Müller-Karpeju (1959, t. 109: J1) pa ne.

¹³⁰ S. Pahič 1972, t. 15.

¹³¹ *Ib.*, t. 18; Kaerner 1989, t. 26: 1,2.

¹³² Müller-Karpe 1959, 123.

¹³³ Kaerner 1989, t. 5.

¹³⁴ Müller-Karpe 1959, t. 111: A; 112: F.

¹³⁵ Müller-Karpe (1959, 117 s) je opredelil le velike elipsoidne (vedraste) lonce, velike, široke bikonične lonce, ki so okrašeni z razčlenjenim rebrom, ter lonce z visokim, stožčastim vratom, medtem ko je S. Pahič (1972, 15 s) datiral le velike, široke in velike, ozke bikonične lonce, ostale pa je označil za kronološko atipične.

¹³⁶ Puš 1982, t. 20: 1.

¹³⁷ Tomanič-Jevremov 1988-1989, 295; t. 7: 3; 12: 3; 22: 3.

¹³⁸ S. Pahič 1972, t. 27: 1.

¹³⁹ Teržan 1990, 64.

¹⁴⁰ Müller-Karpe 1959, 116 ss.

¹⁴¹ Müller-Karpe 1959, 118.

¹⁴² Takšen je npr. grob 32, kjer je bila ob loncu najdena še očalasta fibula z večkrat navito osmičko ter spiralni obroček (S. Pahič 1972, t. 7).

¹⁴³ Teržan 1990, t. 53: 7; 58: 4.

je opredelimo le lonec var. 1 (L5), saj je takšen tudi v grobu 2 na grobišču Lepa ravna, ki pa ga zaznamuje usločen trebuh.¹⁴⁴

Tudi lonci z nizkim, usločenim vratom, ki imajo blag prehod v rame, so redki. Med seboj se oblikovno razlikujejo, prav tako pa je različno tudi mesto razčlenjenih plastičnih reber, s katerimi so večinoma okrašeni. Lonec elipsoidne oblike var. 1 (L9) ima primerjave v loncih, na grobiščih v Mariboru, Rušah (Ruše I) ter naselbinah na Brinjevi gori in na Pošteli.¹⁴⁵ Glede na lego grobov s takšnimi lonci na prvem ruškem grobišču bi jih lahko datirali v Ha B1,¹⁴⁶ na Brinjevi gori pa se fragmenti takšnih in podobnih loncev pojavljajo od plasti 1 naprej, kar pomeni čas od Ha A do zg. Ha C. Na osnovi tega lahko tudi te lonce označimo kot kronološko neobčutljive pridanke.

Posebnost med gradivom grobišča predstavlja lonec kroglaste oblike (L11), ki odkriva povezave z dobovskim grobiščem. V višini največjega obsega je v ostenje lonca narejena luknja, ki je značilna za lonce na grobišču v Dobovi, pripisuje pa se ji pomen v pogrebnem kultu. Datirani so v IV. stopnjo grobišča,¹⁴⁷ to je Ha B2 po Müller-Karpeju.

Pri loncih z nizkim usločenim vratom in poudarjenim prehodom iz vratu v rame je natančneje datiran le lonec elipsoidne oblike (L13), ki se nahaja v grobovih 7 in 31 na Pobrežju, datiranih v stopnjo Ha B2.¹⁴⁸

Med amforami (*sl.* 28) je najnatančneje časovno postavljena bikonična amfora z visokim, stožčastim vratom, ki tekoče prehaja v rame (A1). Opredeljujejo jo trije pobreški in en ruški (Ruše I) grob. Na Pobrežju je v grobu 35 ob njej očalasta fibula z večkrat uvito osmičko, v grobu 76 igla s čebuličasto glavico z okrasom valovnice, v grobu 86 pa očalasta fibula z večkrat uvito osmičko ter spiralni obroček.¹⁴⁹ V grobu 99 iz grobišča Ruše I sta ob njej očalasta fibula ter velik, širok biko-

ničen lonec z okrasom razčlenjenega plastičnega rebra.¹⁵⁰ Vsi omenjeni grobovi kažejo enotno podobo, tako da lahko obravnavane amfore uvrstimo v stopnjo Ha B1. V grobu 76¹⁵¹ je tudi trebušasta amfora z visokim, stožčastim vratom, ki tekoče prehaja v rame (A2). V isti čas lahko postavimo amforo tudi na podlagi pobreškega groba 64, kjer sta ob amfori še spiralni obroček in očalasta fibula.

Med amforami z visokim, usločenim vratom in blagim prehodom iz vratu v rame lahko podrobneje opredelimo le trebušaste (A9). Takšna amfora je v že omenjenem grobu 7 s Pobrežja¹⁵² ter v grobu 89 iz prvega ruškega grobišča, ki ga lahko, na osnovi harfaste fibule ter zapestnice z okrasom nasproti stoječih snopov vrezanih linij, datiramo v čas Ha B2.¹⁵³

Med amforami z nizkim, usločenim vratom, ki blago prehaja v rame, je časovno določljiva trebušasta oblika amfor (A10). Takšna je v grobu 2 s prvega ruškega grobišča, ki ga je Müller-Karpe na osnovi lege na grobišču uvrstil v Ha B3,¹⁵⁴ ter v grobu 30 iz Maribora,¹⁵⁵ kjer je amfora okrašena z bronastimi žeblički. Takšen način krašenja, vendar na oblikovno drugačni amfori iz groba 134 na prvem ruškem žarnem grobišču, je Müller-Karpe povezal s skupino Este, kjer se je pojavil v stopnji II, tj. v 8. stol., in s tem tudi to amforo datiral v čas Ha B3.¹⁵⁶ Amfora kroglaste oblike iste skupine (S11) je tudi v grobu 93 na Pobrežju, ki sodi v stopnjo Ha B2.¹⁵⁷

Kot smo poskusili pokazati s tem kronološkim pregledom, posodje, odkrito na drugem ruškem žarnem grobišču, oblikovno ustreza lončenini, značilni za ruško skupino mlajše KŽG. Videti je, da je bilo mnogo posod v uporabi dalj časa v okviru Ha B. Medtem ko so bile kroglaste skodelice (Skd3), odprte in zaprte kroglaste sklede (S1, S2, S6) ter nekatere variante zaprtih koničnih skled (S7, S10) priljubljene ves čas mlajše KŽG, je večina drugih

¹⁴⁴ *Ib.*, t. 54: 2.

¹⁴⁵ Müller-Karpe 1959, t. 111: F3; 114: M; 121: 13; Oman 1981, 148; t. 2: 3; 19: 1; 28: 5,9; 32: 19; 36: 2,3; 50: 16,17,19-22; Teržan 1990, t. 47: 17; 50: 1.

¹⁴⁶ To pa seveda le, če uporabimo horizontalno stratigrafijo in sprejmemo Müller-Karpejevo trditev (1959, 118; *sl.* 12), da se je grobišče širilo od JV proti SZ.

¹⁴⁷ Stare 1975, t. 42: 9; Dular 1978, 36 ss.

¹⁴⁸ S. Pahič 1972, t. 2: 6.

¹⁴⁹ *Ib.*, t. 8; 15; 17.

¹⁵⁰ Müller-Karpe 1959, t. 111.

¹⁵¹ S. Pahič 1972, t. 15.

¹⁵² *Ib.*, t. 2.

¹⁵³ Müller-Karpe 1959, t. 111: C; pri tem je potrebno poudariti, da je amfora pri J. Kaerner (1989, t. 98: 5) narisana drugače kot pri Müller-Karpeju (1959, t. 111: C9) in le takšna sodi v obravnavano varianto.

¹⁵⁴ Müller-Karpe 1959, 121, t. 108: B2.

¹⁵⁵ Kaerner 1989, t. 26: 3; Müller-Karpe 1959, t. 120: 5.

¹⁵⁶ Müller-Karpe 1959, 121 s, t. 114: E2.

¹⁵⁷ S. Pahič 1972, t. 18.

posod v rabi le v dveh stopnjah. V starejših (Ha B1, Ha B2) so bile to npr. dvoročajne skodelice (Skd4) in trebušasti vrči z visokim stožčastim vratom (V5), v mlajših (Ha B2, Ha B3) pa nekatere konične sklede (S8, S9) ter bikonični in trebušasti vrči z visokim, stožčastim vratom (V1, V3, V4). Prava zanimivost so v tem pogledu amfore, saj lahko bikonične in trebušaste amfore z visokim, stožčastim vratom in tekočim preходом v rame (A1, A2) umestimo v Ha B1, trebušaste amfore z visokim, usločenim vratom in blagim preходом v rame (A9) v Ha B2 in trebušaste amfore z nizkim, usločenim vratom in tekočim preходом v rame (A10) v Ha B3. Posebej je potrebno omeniti še žari (lonca var. L1 in L11), katerih značilnosti lahko vežemo na ljubljansko in dobovsko žarnogrobiščno skupino.

OKRAS

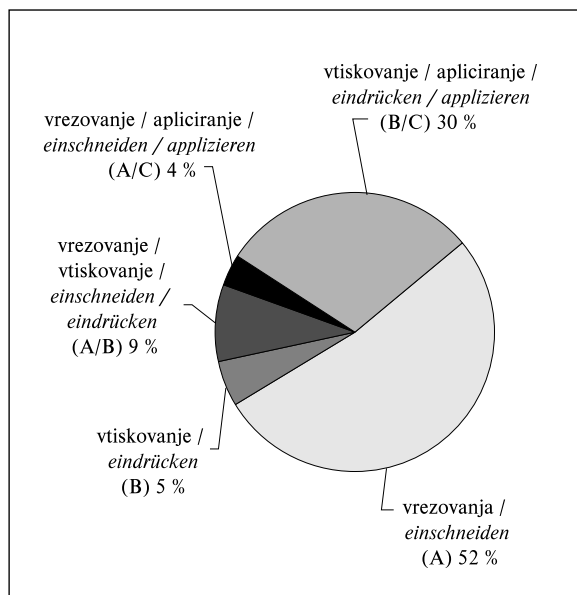
Načini okraševanja¹⁵⁸

Med 80 celimi oz. bolje ohranjenimi posodami je okrašenih 40, kar pomeni 50 % posod, medtem ko je med 50 fragmenti okrašenih le 17, tj. 34 %.

Vsi načini okraševanja, ki smo jih prepoznali v keramičnem zbiru, so bili izvedeni na nežgani površini posode. Ugotovili smo naslednje osnovne načine krašenja: vrezovanje (A) in vtiskovanje (B), ki sta zastopana tako posamezno kot tudi v kombinaciji (A/B), medtem ko se apliciranje (C) pojavlja le v kombinacijah, in to tako z vrezovanjem (A/C), kot tudi z vtiskovanjem (B/C).

Kot lahko vidimo na *sl. 29*, prevladuje uporaba vrezovanja, ki je izvedeno na kar 52 % okrašenega keramičnega gradiva. Vtiskovanje je uporabljeno le v 5 % kot samostojen način, večkrat pa je v kombinaciji z vrezovanjem (9 %) in apliciranjem (30 %). Vrezovanje in apliciranje sta skupaj uporabljena le v dveh primerih (4 %).

Nadalje smo vsakemu osnovnemu načinu krašenja določili še variante (*sl. 30*). Pri vrezovanju smo prepoznali pravi vrez (A1), žlebljenje (A2), kaneliranje (A3), pri vtiskovanju pa brazdasti vbod (B11). Pri kombinaciji vrezovanja in vtiskovanja smo izločili le varianto pravega vreza v kombinaciji z odtisom šila (A1;B05), pri kombinaciji vrezovanja in apliciranja pa varianto pravega vreza v kombinaciji z ročno izdelano apliko (A1;C2) ter varianto metliččenja, ki je prav tako kombinirana z ročno izdelano apliko (A9;C2). Pri kombinaciji vtiskovanja in apliciranja smo prepoznali nasled-

Sl. 29: Odstotni deleži osnovnih krasilnih tehnik.

Abb. 29: Prozentanteile der Grundverzierungstechniken.

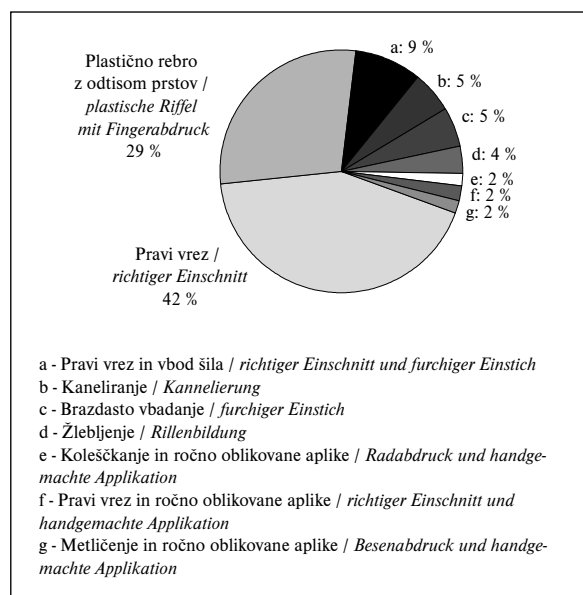
nji varianti: plastično rebro z odtisi prstov (B01;C1) ter kombinacijo odtisa kolesčka in ročno oblikovane aplikke (B09;C2).

Med ugotovljenimi variantami osnovnih načinov okraševanja prevladuje pravi vrez, ki se pojavlja kar na 42 % vseh okrašenih posod, če pa prištejemo še variante, kjer je v kombinaciji z drugimi načini, pa se delež dvigne nad 50 %. Druga najbolj pogosto uporabljena varianta je razčlenjeno plastično rebro. Medtem ko je s pravim vrezom okrašenih 22 posod in le en fragment, je v primeru razčlenjenega plastičnega rebra ravno obratno, saj smo okras določili le na eni posodi, tj. elipsoidnem loncu, in 15 fragmentih, najdenih v različnih kontekstih.¹⁵⁹ Na petih posodah je bila ugotovljena kombinacija pravega vreza in odtisa šila, po trikrat so bile posode okrašene s kaneliranjem in brazdastimi vbodi, dvakrat pa z žlebljenjem. Ostale variante osnovnih načinov okraševanja so zastopane le s posameznimi primeri.

Ob poskusu korelacije med različnimi tipi/variantami posod in osnovnimi načini okraševanja in njihovimi variantami se je pokazalo naslednje: največkrat uporabljen način krašenja, pravi vrez, se pojavlja prav pri vseh tipih posod, razen pri skodelah, ki so vse neokrašene. Amfore so okrašene v kar 82 % in skoraj vse s pravim vrezom, ki je le deloma kombiniran z drugimi načini krašenja. V sedmih primerih se pojavi samo pravi vrez in prav v vseh je omejen na ozek pas ramena oz.

¹⁵⁸ Osnovne načine krašenja in njihove variante smo določali po priročniku M. Horvat (1999, 29 ss, 165 ss).

¹⁵⁹ T. 2: A2; 3: B1; 4: B; S. Pahič 1957, t. 12: 1; 13: 6,7; 14: 7,8; 15: 1-3,6,7; 16: 1-3.

Sl. 30: Odstotni deleži variant osnovnih krasilnih tehnik.
Abb. 30: Prozentanteile der Varianten der Grundverzierungstechniken.

vratu. Podobno je tudi pri kombinaciji pravega vreza z odtisom šila, ki se pojavi le na amforah. Izstopa samo amfora iz groba 1, katere okras sega tudi na trebuh in ročaj posode. Le ena amfora je okrašena z brazdastimi vbodi.¹⁶⁰ Zanimivo je tudi dejstvo, da so vse neokrašene amfore bikonične oblike ter imajo visok stožčast vrat.¹⁶¹

Vse tri okrašene skodelice, od tega dve enoročajni in ena dvoročajna, imajo okras izveden le s pravim vrezom.¹⁶²

Ornamentiranih skled je le 8 (od 25), od tega pa so okraši kar petkrat narejeni s pravim vrezom. V štirih primerih se vrezan okras pojavlja na zgornjem delu trupa skled in prav vse pripadajo isti varianti kroglasto oblikovanih skled (S2). Odstopa le konična skleda iz groba 29, ki ima okrašeno vso zunanjo površino.¹⁶³ Na ustju dveh koničnih skled se pojavlja kaneliran okras.¹⁶⁴ Posebej zanimiv je okras na skledi iz novoodkrita groba 8/1993 (t. 2: B1), katere rame je okrašeno z dvema ročno izdelanimi aplikama, rame in delo trebuha pa še z odtisom kolesčka.

Tudi pri vrčih, katerih polovica od skupno 14 je okrašena, prevladujejo okraši, narejeni s pravim vrezom. Pojavi se na štirih vrčih, ki pripadajo dvema različnima skupinama, dva pa sodita celo v isto varianto (V11).¹⁶⁵ Dvakrat so bili pri okraševanju vrčev uporabljeni brazdasti vbodi, enkrat pa žlebljenje.¹⁶⁶ Okras je večinoma omejen le na rame, redko pa se razširi tudi na vrat oz. trebuh. Zanimivo je, da med okrašenimi vrči prevladujejo trebušasto oblikovani, saj je izjema le ena. To je bikoničen vrč iz groba 22, ki je okrašen z brazdastimi vbodi.

Tako kot se pri loncih razlikujejo njihove oblike, so različni tudi načini njihovega okraševanja. Od osmih okrašenih loncev (od 15) so sicer štirje okrašeni s pravim vrezom, a so vsi ostali okrašeni na različne načine.¹⁶⁷ Pravi vrez se pojavi v obliki ene oz. dveh horizontalnih linij, in sicer na prehodu iz vratu v rame loncev z visokimi in nizkimi usločenimi vratovi. Kaneliranje je uporabljeno na največjem obodu bikoničnega lonca iz groba 13 ter predstavlja izjemo, saj ni pogosto na podravske žarne grobiščih.¹⁶⁸ Iz istega groba izvira tudi trebušast lonec z visokim stožčastim vratom, ki ima rame okrašeno s štirimi bradavicami, njegov trebuh pa je okrašen z metličanjem, ki je prav tako tuje posodam ruške žarnogrobišne skupine. Morda pa ima ta okras ob krasilnem tudi praktični pomen, kar nam nakazujejo štirje držaji, ki so pritjeni na trebuh posode prav na višini, kjer se začne metličenje oz. hrapava površina, ki jo ustvarja. Svojevrstni okras ima tudi bikoničen lonec z visokim usločenim vratom iz groba 22, kjer je vrat okrašen z žlebljenjem, rame pa z vertikalnimi podolgovatimi ročno izdelanimi aplikami, ki nastopajo v skupinah po tri. Zadnji način krašenja je bolj običajen. To je razčlenjeno plastično rebro na višini največjega oboda elipsoidnega lonca iz groba 28. Podoben okras je bil ugotovljen še na 15 keramičnih fragmentih, nahaja pa se lahko v višini vratu, na višini največjega oboda, v enem primeru tik nad dnom, pri preostalih pa se okras ne da natančno locirati.¹⁶⁹ Seveda je poglobljena funkcija tega okrasa funkcionalna, saj omogoča držanje posode.

¹⁶⁰ S. Pahič 1957, t. 4: 1.

¹⁶¹ T. 1: A1; S. Pahič 1957, t. 5: 1; 10: 4; 18: 2.

¹⁶² S. Pahič 1957, t. 4: 2,3; 14: 1.

¹⁶³ Ib., t. 11: 5.

¹⁶⁴ T. 4: A1; S. Pahič 1957, t. 2: 1.

¹⁶⁵ S. Pahič 1957, t. 1: 5; 3: 1; 8: 2; 4: 6.

¹⁶⁶ Ib., t. 4: 4; 10: 1; 3: 3.

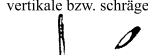

¹⁶⁷ T. 3: A1; S. Pahič 1957, t. 2: 3; 5: 5; 17: 1; 6: 2; 6: 1; 10: 2; 12: 1.

¹⁶⁸ S. Pahič 1957, 49.

¹⁶⁹ T. 2: A2; S. Pahič 1957, t. 15: 7; 14: 7; 15: 6; 14: 8.

Mesto in motivika okrasa¹⁷⁰

Večina okrasov je značilna za določen odsek posode. Tako pokriva okras pri skodelicah praviloma območje zgornjega dela trupa tik pod ustjem, pri posodah z vratom večinoma rame, le redko pa tudi vrat ali trebuh. Pri posodah z ročaji je ornament ob ročaju prekinjen ali pa se mu polkrožno oz. trapezasto izogne.¹⁷¹ Na spodnjem delu posode se okras pojavlja le v štirih primerih, dvakrat kot motiv v obliki daljšega vertikalnega traku, in sicer na kroglasti amfori iz groba 1 in na kroglasti skledi iz groba 10.¹⁷² Na bikoničnem loncu z visokim stožčastim vratom iz groba 13 je metličast okras omejen le na spodnji del posode, na konični skledi iz groba 29, ki je s pravimi vrezi okrašena po celotni zunanji površini, pa je posledično enako okrašen tudi njen spodnji del.¹⁷³ Edina varianta okrasa, ki se lahko nahaja kjerkoli, je razčlenjeno plastično rebro.

1. Ravna horizontalna linija / gerade horizontale Linie 	2. Valovita horizontalna linija (valovnica) / horizontale Wellenlinie 	3. Cikcakasta horizontalna linija / horizontale Zickzacklinie
4. Gírlandoidna horizontalna linija (girlanda) / horizontale Girlandenlinie (Girlande) 	5. Viseč oz. stoječ šrafiran trikotnik / hängendes bzw. stehendes Dreieck 	6. Ravna vertikalna oz. poševna linija / gerade vertikale bzw. schräge Linie
7. Pika / Punkt 		

Sl. 31: Razpredelnica osnovnih elementov motivov.
Abb. 31: Tabelle der Grundelemente der Motive.

Motive na posodah smo razčlenili na osnovne elemente, ne upoštevajoč načina okraševanja, ter jih označili s številkami (sl. 31). To so *ravna horizontalna linija* (1), *valovita horizontalna linija - valovnica* (2), *cikcakasta horizontalna linija* (3), *girlandoidna horizontalna linija* (4), *viseč oz. stoječ šrafiran trikotnik* (5), *ravna vertikalna linija oz. ravna poševna linija* (6) ter *pika* (7).

Ti osnovni elementi sestavljajo motive,¹⁷⁴ ki smo jih razdelili na enostavne (I-IV), sestavljene (IV-

XXIII), komplicirane (XXIV-XXVI) in posebne motive (XXVII-XXXII) (sl. 32). Prve predstavljajo samostojni osnovni elementi ali ponovitve samo ene vrste osnovnih elementov. Drugi so sestavljeni iz dveh ali več osnovnih elementov in/ali njihovih zaporedij, tretji pa prav tako iz dveh ali več ponovitev osnovnih elementov in/ali njihovih zaporedij, le da so ti razporejeni bolj ali manj brez reda. Poslednji so posebni motivi. Sestavljeni so lahko iz različnih osnovnih elementov, pojavljajo pa se v kombinacijah z drugimi oblikami motivov in lahko pokrivajo površine, ki jih preostali motivi praviloma ne.

Motivi, ki so označeni s sivo obrobo in katerih mesto na tablah (sl. 32) je zapisano s polkrepkimi črkami, so bili prepoznani na posodah objavljenih v tem članku, ostali pa se nahajajo na posodah, ki so bile prvič predstavljene v članku S. Pahiča (1957, t. 1-20).

Enostavni motivi:

Motiv I je *ena ravna horizontalna linija*.

Motiv II sta *dve ravni vzporedni horizontalni liniji*.

Motiv III je *trak ravnih vzporednih horizontalnih linij*.

Motiv IV je *horizontalni trak ravnih poševnih linij*.

Sestavljeni motivi:

Motiv V je *horizontalni niz vertikalnih linij, prekinjen s snopom daljših vertikalnih linij*.

Motiv VI sta *ravna horizontalna linija ter horizontalni trak ravnih vertikalnih linij pod njo*.

Motiv VII sta *dve ravni vzporedni horizontalni liniji ter horizontalni trak pik med njima*.

Sl. 32: Razpredelnica motivov ugotovljenih na posodah odkritih na drugem ruškem žarnem grobišču. Motivi, ki so označeni s sivo obrobo in katerih mesto na tablah je zapisano s polkrepkimi črkami, so bili prepoznani na posodah objavljenih v tem članku, ostali pa se nahajajo na posodah, ki so bile prvič predstavljene v članku S. Pahiča (1957, t. 1-20).

Abb. 32: Tabelle der an den Tongefäßen des zweiten Urnenfeldes von Ruše festgestellten Motive. Die Motive mit der grauen Umrandung, deren Tabellenplatz mit halbstarker Schrift geschrieben ist, sind in diesem Artikel vorgestellt. Die anderen Motive stammen alle von den Gefäßen, die S. Pahič (1957, t. 1-20) veröffentlichte.

¹⁷⁰ Kot temelj analize nam je služil pregled "ornamentike", ki ga je naredil S. Pahič (1957, 48 ss).

¹⁷¹ Ib., t. 19: 1, 5.

¹⁷² Ib., t. 1: 2; 4; 5.

¹⁷³ Ib., t. 6: 1; 11: 5.

¹⁷⁴ Pri opisovanju teh smo uvedli naslednjo sistematiko: če se horizontalni linijski element, ki v večini primerov obkroža celotno posodo, pojavi vzporedno enkrat ali dvakrat, to izrazimo s številko, če pa se pojavi tri- ali večkrat, potem to imenujemo trak (npr. trak vzporednih ravnih horizontalnih linij). Nekoliko drugače označujemo manjše nehorizontalne elemente. Če se pikice v vertikalnih ali poševnih linijah pojavijo enkrat ali dvakrat zaporedoma, jih prav tako izrazimo s številko. Če se pojavijo v sosledju od tri- do osemkrat, takšno zaporedje imenujemo snop. V primeru, da se elementi zapovrstjo pojavijo več kot osemkrat, a zaporedje ne obkroža celotne posode, je to niz, če pa posodo popolnoma obkrožajo, je to trak. Ob tem moram povedati, da neokrašenosti ob ročajih posod nismo beležili kot prekinitev zaporedja in smo tako zaporedje kljub temu poimenovali trak.

ENOSTAVNI MOTIVI / EINFACHE MOTIVE	
I.	lonci / Töpfe - t. II: Gr. 5: 3; V: Gr. 14: 5; XII: Gr. 28: 1; amfora / Amphore - t. XVIII: 2.
II.	lonca / Töpfe - t. 3: AI ; t. XVII: 1.
III.	amfora / Amphore - t. VI: Gr. 2: 1; vrča / Krüge - t. III: Gr. 7: 1,3; VIII: Gr. 18: 2.
IV.	skledi / Schüsseln - t. 4: AI ; t. II: Gr. 5: 1; lonec / Topf - t. VI: Gr. 13: 2; skodelica / Tasse - t. XIV: Gr. 33: 1.
SESTAVLJENI MOTIVI / ZUSAMMENSETZTE MOTIVE	
V.	skodelica / Tasse - t. IV: Gr. 8: 2.
VI.	skodelica / Tasse - t. IV: Gr. 8: 3.
VII.	amfora / Amphore - t. IX: Gr. 24: 5.
VIII.	skleda / Schüssel - t. II: Gr. 6: 1.
IX.	skleda / Schüssel - t. 2: BI .
X.	amfora / Amphore - t. XI: Gr. 26: 1.
XI.	amfora / Amphore - t. III: Gr. 7: 2.
XII.	skleda / Schüssel - t. XI: Gr. 29: 3.
XIII.	vrč / Krug - t. VI: Gr. 3: 5; skleda / Schüssel - t. XI: Gr. 18: 3.
XIV.	amfora / Amphore - t. VII: Gr. 16: 2.
XV.	amfora / Amphore - t. VII: Gr. 17: 3; vrč / Krug - t. X: Gr. 22: 1; lonec / Topf - t. XII: Gr. 22: 2.
XVI.	amfora / Amphore - t. XIV: Gr. 33: 2.
XVII.	amfora / Amphore - t. XVIII: 1- sporadična najdba / sporadischer Fund.
XVIII.	amfora / Amphore - t. II: Gr. 5: 2.
XIX.	amfora / Amphore - t. VIII: Gr. 18: 1.
XX.	vrč / Krug - t. IV: Gr. 12: 6.
XXI.	skleda / Schüssel - t. IV: Gr. 10: 5.
XXII.	amfora / Amphore - t. III: Gr. 7: 4.
XXIII.	amfora / Amphore - t. IV: Gr. 8: 1.
KOMPLICIRANI MOTIVI / KOMPLIZIERTE MOTIVE	
XXIV.	amfora / Amphore - t. I: Gr. 1: 2.
XXV.	skleda / Schüssel - X: Gr. 29: 5.
XXVI.	lonec / Topf - t. VI: Gr. 13: 1.
POSEBNI MOTIVI / SONDERMOTIVE	
XXVII.	skleda / Schüssel - t. XIV: Gr. 29: 5; XIX: 4.
XXVIII.	amfora / Amphore - t. I: Gr. 1: 2; XIX: 1.
XXIX.	vrč / Krug - t. IV: Gr. 12: 6; XIX: 2; amfora / Amphore - T. VIII: Gr. 18: 1.
XXX.	amfora / Amphore - t. VIII: Gr. 18: 1; XIX: 3.
XXXI.	amfora / Amphore - t. X: Gr. 17: 3; XIX: 1.
XXXII.	amfora / Amphore - t. I: Gr. 1: 2; XIX: 5.

Motiv VIII je sestavljen iz *dveh ravnih vzporednih horizontalnih linij ter valovnice pod njima*.

Motiv IX sestavljata *dve ravni vzporedni horizontalni liniji ter dve vzporedni horizontalni cikcakasti liniji pod njima*.

Motiv X je sestavljen iz *dveh ravnih vzporednih horizontalnih linij, pod njima pa je girlandni horizontalni trak*.

Motiv XI je *trak ravnih vzporednih horizontalnih linij in horizontalni trak pikic nad njim*.

Motiv XII je *trak ravnih vzporednih horizontalnih linij in horizontalni trak poševnih linij*.

Motiv XIII sestavljata *trak ravnih vzporednih horizontalnih linij in cikcakasta horizontalna linija pod njim*.

Motiv XIV sestavljajo *trak ravnih vzporednih horizontalnih linij med dvema cikcakastima horizontalnima linijama*.

Motiv XV sestavljajo *trak ravnih vzporednih horizontalnih linij in snopi ravnih vertikalnih linij pod njim*.

Motiv XVI sestavlja *horizontalni trak pik med dvakrat po dvema ravnima vzporednima horizontalnima linijama*.

Motiv XVII sestavljata *dve ravni vzporedni horizontalni liniji s horizontalnim trakom pik nad in horizontalnim trakom visečih šrafiranih trikotnikov pod njima*.

Motiv XVIII sestavljata *dve ravni vzporedni horizontalni liniji s cikcakasto horizontalno linijo zgoraj in horizontalnim trakom visečih šrafiranih trikotnikov spodaj*.

Motiv XIX sestavljata *dve ravni vzporedni horizontalni liniji s cikcakasto horizontalno linijo zgoraj in horizontalnim trakom stoječih šrafiranih trikotnikov spodaj*.

Motiv XX sestavljata *dve ravni vzporedni horizontalni liniji s cikcakasto horizontalno linijo zgoraj in horizontalnim girlandnim trakom spodaj*.

Motiv XXI sestavljajo *trak ravnih vzporednih horizontalnih linij in dve vzporedni horizontalni valovnici, ki ju prekinjajo podaljšani snopi ravnih vzporednih horizontalnih linij*.

Motiv XXII sestavljajo *trak ravnih vzporednih horizontalnih linij, dve cikcakasti vzporedni horizontalni liniji nad in horizontalni trak visečih šrafiranih trikotnikov pod njim*.

Motiv XXIII sestavljajo *trak ravnih vzporednih horizontalnih linij ter ena oz. dve cikcakasti vzporedni horizontalni liniji, prekinjeni s snopi ravnih vertikalnih linij*.

Komplicirani motivi:

Motiv XXIV sestavljajo *trak ravnih vzporednih horizontalnih linij in več snopov ravnih vzporednih vertikalnih linij. Vmesni prostori med linijami so večinoma zapolnjeni s horizontalnimi ali vertikalnimi trakovi pik, enkrat pa se med dvema ravnima vzporednima vertikalnima linijama pojavi vertikalni niz ravnih vzporednih horizontalnih linij*.

Motiv XXV sestavljajo tako rekoč trije motivi. Zgornjega sestavljata *ravna horizontalna linija in horizontalni trak vertikalnih linij nad njo, ki se delno sekata*. Vmesnega sestavljata *prav tako ravna horizontalna linija in tokrat horizontalni trak vertikalnih in poševnih linij*. Spodnjega pa sestavljata *dve ravni vzporedni horizontalni liniji in med njima ležeči horizontalni trak vertikalnih linij*.

Motiv XXVI predstavlja *trak brez reda razporejenih vertikalnih in poševnih linij*.

Posebni motivi:

Motiv XXVII sestavljajo *štiri ravne linije, ki se sekajo pod koti približno 45° in tako tvorijo neke vrste zvezdasti motiv*.

Motiv XXVIII sestavljajo *trikotnik s še enim manjšim trikotnikom znotraj ter tremi linijskimi in dvema pikčastima podaljškoma zgoraj*.

Motiv XXIX predstavlja *linija v obliki črke W*.

Motiv XXX predstavlja *odprt trikotnik s podaljškoma oz. zastavicama*.

Motiv XXXI predstavlja *dve vzporedni viseči liniji*.

Motiv XXXII sestavljajo *trije stoječi trikotniki postavljeni drug v drugega, vmesni prostori pa so zapolnjeni s pikami*.

Primerjava načinov okraševanja in motivov z drugimi grobišči ruške žarnogrobiščne skupine

V raziskavi obravnavamo najdbe iz grobišč Ruše I,¹⁷⁵ Pobrežje,¹⁷⁶ Maribor – Mladinska ulica,¹⁷⁷ Zgornja Hajdina,¹⁷⁸ Rabelčja vas,¹⁷⁹ Ormož¹⁸⁰ ter Brinjeva gora,¹⁸¹ kjer smo našli ustrezne primerjave za okrase na keramiki drugega ruškega žarnega grobišča. Predstavljene so v razpredelnici (sl.

¹⁷⁵ Müller-Karpe 1959, t. 108 ss; kjer pa obstaja razlika med njegovo objavo in podatki, objavljenimi pri Wurmbrandu, sem citiral še neobjavljeno delo J. Kaerner (1989, t. 67 ss), ki je natančno preučila razlike med obema objavama.

¹⁷⁶ S. Pahič 1972 - grobovi, izkopani do leta 1957; S. Pahič 1991 - grobovi, izkopani v letih 1964 in 1973.

¹⁷⁷ Kaerner 1989, t. 20 ss.

¹⁷⁸ Stare 1950; Kaerner 1989, t. 1 ss.

¹⁷⁹ Strmčnik-Gulič 1980; 1985.

¹⁸⁰ Tomanič-Jevremov 1988-1989.

¹⁸¹ V. Pahič 1988-1989.

33), kjer so prikazani tudi vsi okrašeni tipi posod. V primerih brez neposrednih analogij so navedene le posode s primerljivimi motivi.

Ob primerjavi variant osnovnih načinov okraševanja, uporabljenih na drugem ruškem grobišču, s tistimi na ostalih grobiščih v Podravju, smo ugotovili mnogo podobnosti, pa tudi nekaj razlik oz. posebnosti.¹⁸²

Na keramiki večine grobišč ruške žarnogrobiščne skupine je bil okras najpogosteje izveden s pravim vrezom.¹⁸³ To dejstvo potrjujejo ugotovitve, da je kar 17 od 32 obravnavanih motivov narejenih zgolj s pravim vrezom, pri nadaljnjih 12 pa je to en od načinov. Za izvedbo sedmih motivov je bila v kombinaciji s pravim vrezom uporabljen tudi odtis šila.¹⁸⁴ Zanimivo je, da so ti motivi vselej krasili amfore z drugega ruškega žarnega grobišča, pravih analogij zanje pa na drugih najdiščih nismo zasledili, saj krašenje s to kombinacijo očitno ni bilo običajno. Večkrat so na posodah vseh omenjenih najdišč tudi različne plastične aplikacije, kot so razčlenjena brazdasta rebra in bradavice. Njihov smisel najverjetneje ni le v krašenju posod, ampak je njihova vloga tudi funkcionalna. Pogoste so tudi posode, okrašene s poševnim kaneliranjem (motiv IV), ki pa se večinoma pojavlja le na ustjih zaprtih koničnih skled. Na drugem ruškem grobišču¹⁸⁵ in na Pobrežju¹⁸⁶ se poševne kanelure nahajajo tudi na ramenih loncev, na Brinjevi gori pa je tako okrašena amfora.¹⁸⁷ Z žlebljenjem je bilo narejenih pet od obravnavanih motivov (I, III, IV, VI, XV) na prenekateri posodi, a le slednji se pojavi na drugem ruškem žarnem grobišču.¹⁸⁸ Samo v enem primeru gre za odtiskovanje koleščka, ki pa je zelo pogosto na posodah iz grobišča Ruše I, redkeje pa se pojavlja na drugih najdiščih. Zanimiv je motiv XXIII, narejen z brazdastimi vbodi, ki krasí vrč in amforo iz groba 8 na grobišču Ruše II, saj ima analogije predvsem na sosednjem prvem ruškem grobišču, drugje pa je, razen v naselbini na Brinjevi gori, skoraj neznan.¹⁸⁹ Na enak način je na drugem ruškem grobišču narejen le še motiv XV, ki krasí bikonični vrč. Posod, okra-

šenih z brazdastimi vbodi, je tukaj torej občutno manj kot na sosednjem ruškem grobišču, njihovo število pa je primerljivo z najdbami na grobiščih v Mariboru, na Pobrežju ter Zg. Hajdini. Še bolj redek je metličasti okras (motiv XXVI), ki krasí le trebuh lonca iz groba 13 iz grobišča Ruše II.¹⁹⁰

Medtem ko so nekateri enostavni in sestavljeni motivi v različnih izvedbah večasih skupni celotni ruški skupini (npr. motiv I in XIII, XV), so slednji pogosteje omejeni na določena področja. Tako so npr. kombinacija pravega vreza in odtisa šila (npr. motivi VII, XVII, XIV),¹⁹¹ ki je bila najbolj pogosta na drugem ruškem grobišču, in motiv XXIII, narejen z brazdastim vbodom, ki se pojavlja v večini primerov le na obeh ruških grobiščih, lastni ruškemu prostoru. Spet druge značilnosti povezujejo drugo ruško grobišče v večji meri z mariborskim prostorom, saj številne sestavljene motive (XI, XII, XIII, XIV, XV), ki krasíjo predvsem amfore in sklede, lažje primerjamo s posodami na Pobrežju in na Mladinski ulici v Mariboru, težje pa z najdbami s sosednjega pravega ruškega grobišča.¹⁹² Povsem drugače je na ravni kompliciranih motivov, ki so unikatni izdelki in nimajo primerjav. Najbolj zanimivi pa so posebni motivi, ki enkrat kažejo na povezave z motivi na posodah drugih najdišč (XXVII, XXXI), medtem ko so drugič osamljeni med gradivom ruške žarnogrobiščne skupine (XXVIII, XXXII). Izstopa le motiv odprtega trikotnika s podaljškoma oz. zastavicama (motiv XXX), ki s svojim simbolnim pomenom in pojavljanjem presega meje posameznih žarnogrobiščnih skupin in hkrati kaže na njihovo povezanost.

Če povzamemo, se enaki motivi na istem tipu posod kot v drugem ruškem žarnem grobišču največkrat pojavijo na keramiki pobreške nekropole. Sledita Ruše I in Maribor, medtem ko je z bolj oddaljenimi grobišči na Brinjevi gori, Zgornji Hajdini, v Ormožu in Rabelčji vasi podobnost manjša, saj gre večinoma le za najbolj razširjene motive (npr. motiva I in XIII).

¹⁸² Za detajlno analizo uporabljenih motivov in načinov krašenja glej Črešnar 2004.

¹⁸³ Drugače je na grobišču v Rabelčji vasi, kjer so pravi vrez, žlebljenje in apliciranje zastopani na podobnem številu posod (Strmčnik-Gulič 1985, t. 1 ss).

¹⁸⁴ To so motivi VII, XI, XVI, XVII, XXIV, XXVIII, XXXII.

¹⁸⁵ S. Pahič 1957, t. 6: 2.

¹⁸⁶ S. Pahič 1972, t. 31: 7; 32: 7.

¹⁸⁷ V. Pahič 1988-1989, t. 1: 10.

¹⁸⁸ S. Pahič 1957, t. 10: 2.

¹⁸⁹ Tako okrašeni fragmenti keramike so bili odkriti le še v naselbini na Brinjevi gori (Oman 1981, t. 40: 6,7).

¹⁹⁰ S. Pahič 1957, t. 6: 1.

¹⁹¹ Kombinacija pravega vreza in odtisa šila je sicer prisotna tudi na Brinjevi gori, kjer pa je bilo v plasteh 1, 3 in 5, ki so datirane od Ha A do Ha B3/C, odkritih le nekaj tako okrašenih fragmentov (Oman 1981, 148 ss, t. 3: 13,16,18,19; 45: 12; 27: 12).

¹⁹² Motivi, ki imajo primerjave predvsem na področju današnjega Maribora, so: X, XI, XII, XVI, XVIII, XIX, XX, XXI ter delno tudi XIII (amfore, skleda).

MOTIV I Ia Ruše I, Gr. 88	Ib Ruše II, sporadična najdba/sporadischer Fund	Ic Ruše II, Gr. 5: 3	Id Zgornja Hajdina, Gr. 38	Ie Ruše II, Gr. 28: 1	If Pobrežje, Gr. 31	Ig Rabelčja vas, Gr. 1
MOTIV II IIa Ruše I, Gr. 43	IIb Pobrežje, Gr. 93	IIc Pobrežje, Gr. 64	IIId Ruše II, Gr. 6/1993: 1	MOTIV III IIIa Ruše II, Gr. 7: 1	IIIb Ruše II, Gr. 2: 3	IIIc Pobrežje, Gr. 90
IIId Pobrežje, Gr. 119	IIIf Pobrežje, Gr. 7	IIIf Maribor, Gr. 29	IIIf Ruše II, Gr. 7: 3	MOTIV IV IVa Ruše I, Gr. 139	IVb Ruše II, Gr. 33: 1	IVc Maribor, Gr. 61
IVd Ruše II, Gr. 9/1993: 1	IVe Ruše II, Gr. 13: 2	IVf Ruše I, Gr. 162				
MOTIV V Va Ruše II, Gr. 8: 2	MOTIV VI VIa Ruše II, Gr. 8: 3	Vb Maribor, Gr. 248	MOTIV VII VIIa Ruše II, Gr. 24: 5	MOTIV VIII VIIIa Ruše II, Gr. 6: 5	MOTIV IX IXa Ruše II, Gr. 8/1993: 1	IXb Pobrežje, Gr. 35
MOTIV X Xa Ruše II, Gr. 26: 1	MOTIV XI XIa Ruše II, Gr. 7: 2	MOTIV XII XIIa Ruše II, Gr. 29: 3	XIb Pobrežje, Gr. 26	MOTIV XIII XIIIa Ruše II, Gr. 3: 5	XIIIb Pobrežje, Gr. 39	XIIIc Ruše II, Gr. 18: 3
XIIId Pobrežje, Gr. 54	XIIIf Ormož, Gr. 4	MOTIV XIV XIVa Ruše II, Gr. 16: 2	MOTIV XV XVa Ruše II, Gr. 17: 3	XVb Ruše II, Gr. 22: 2	XVc Maribor, Gr. 242	XVd Ruše I, Gr. 158
XVe Zgornja Hajdina, Gr. 40	XVf Maribor, Gr. 93	XVg Ruše II, Gr. 22: 1	XVh Maribor, Gr. 174	XVi Zgornja Hajdina, Gr. 49	MOTIV XVI XVIa Ruše II, Gr. 33: 2	XVIf Pobrežje, Gr. 134
MOTIV XVII XVIIa Ruše II, sporadična najdba/sporadischer Fund	MOTIV XVIII XVIIIa Ruše II, Gr. 5: 2	XVIIIb Pobrežje, Gr. 162a	MOTIV XIX XIXa Ruše II, Gr. 18: 1	MOTIV XX XXa Ruše II, Gr. 12: 6	MOTIV XXI XXIa Ruše II, Gr. 10: 5	MOTIV XXII XXIIa Ruše II, Gr. 7: 4
MOTIV XXIII XXIIIa Ruše II, Gr. 8: 4	XXIIIb Ruše II, Gr. 8: 1			MOTIV XXIV XXIVa Ruše II, Gr. 1: 2	MOTIV XXV XXVa Ruše II, Gr. 29: 5	MOTIV XXVI XXVIa Ruše II, Gr. 13: 1
MOTIV XXVII XXXVIIa Ruše II, Gr. 29: 5	XXVIIb Maribor, Gr. 193	MOTIV XXVIII XXVIIIa Ruše II, Gr. 1: 2	MOTIV XXIX XXIXa Ruše II, Gr. 12: 6	MOTIV XXX XXXa Ruše II, Gr. 18: 1	MOTIV XXXI XXXIa Ruše II, Gr. 17: 3	MOTIV XXXII XXXIIa Ruše II, Gr. 1: 2

Sl. 33: Razpredelnica motivov ugotovljenih na posodah iz drugega ruškega žarnega grobišča z analogijami na drugih grobiščih ruške žarnogrobišne skupine.

Abb. 33: Tabelle der an den Tongefäßen des zweiten Urnenfeldes von Ruše festgestellten Motive mit Analogien auf den anderen Urnenfeldern der Ruše-Gruppe.

Analogije:

Če je bil določen motiv na drugih grobiščih izveden na enak način kot na grobišču Ruše II, je predstavljen vsak tip tako okrašene posode posebej, v nasprotnem primeru pa so obravnavani vsi enako okrašeni tipi posod hkrati. Objave drugih najdišč ruške žarnogrobišne skupine so zaobjete v opombah 175-181.

Ia: Ruše I, gr. 51, 122, 142; Zgornja Hajdina, gr. 7.

Ib: Maribor, gr. 61, 127, 130, 132, 163; Pobrežje, gr. 73, 117a, 124; Rabelčja vas, gr. 15 (1977), 4 (1982); Ruše I, gr. 140; Zgornja Hajdina, gr. 8.

Ic: Ormož, gr. 4; Pobrežje, gr. 162c.

Ie: Ormož, gr. 1; Pobrežje, gr. 31, 36, 55, 114A, 125, 135, 137, 145, 146, 147; Rabelčja vas, gr. 3, 4; Ruše I, gr. 94, 166; Zgornja Hajdina, gr. 7, 14.

If: Maribor, gr. 120, 130, 153; Pobrežje, gr. 126; Ruše I, gr. 41.

Ig: Maribor, gr. 99 (vrč); Rabelčja vas, gr. 2 (1977) (amfora); Ruše I, gr. 128 (vrč); Zgornja Hajdina, gr. 2 (vrč), 9 (amfora).

IHa: Maribor, gr. 99; Pobrežje, gr. 177 Ruše I, gr. 49.

IHb: Pobrežje, gr. 153.

IHe: Ruše I, gr. 89.

IIa: Maribor, gr. 93; Pobrežje, gr. 126; Ruše I, gr. 22, 29, 36, 94, 104, 129.

Podobno: Maribor, gr. 217; Pobrežje, gr. 5, 88, 114a.

IIb: Pobrežje, gr. 7.

IIc: Pobrežje, gr. 16B; Zgornja Hajdina, gr. 8.

IIId: Maribor, gr. 17, 81, 189, 236; Ruše I, gr. 47.

IVb: Maribor, gr. 58, 61, 66, 212, 220; Ruše I, 7, 47.

IVc: Maribor, gr. 99; Pobrežje, gr. 14.

IVd: Maribor, gr. 143, 250; Ormož, gr. 9, 14, 16; Pobrežje, 52, 112, 161; Ruše I, gr. 43, 114.

IVe: Podobno: Brinjeva Gora, gr. 35 (A).

IVf: Ormož, gr. 6, 14 (skledi); Pobrežje, gr. 62 (vrč); Ruše I, gr. 45 (skleda), 165 (skodelica); Zgornja Hajdina, gr. 8 (skleda).

VIIIa: Pobrežje, gr. 17.

IXa: Podobno: Maribor, gr. 235 (skodelica); Pobrežje, gr. 42 (vrč); Ruše I, gr. 41 (skleda), 42 (vrč), 90 (skodelica), 91 (vrč). Spodnjega dela večine motivov ne sestavljata cikcakasti liniji, temveč več navzdol odprtih stoječih trikotnikov.

Xa: Podobno: Pobrežje, gr. 14 (lonec), gr. 31 (vrč), gr. 76 (amfora); Maribor, gr. 45, 114 (vrča); Ruše I, gr. 92. Amfora iz groba 76 iz Pobrežja ima namesto treh štiri vzporedne horizontalne ravne linije v snopu, pri ostalih posodah pa je namesto girlandnega traku uporabljen trak iz ločnih elementov.

XIa: Podobno: Pobrežje, gr. 38 (skleda). Na tej skledi je pas pik pod in ne nad pasom horizontalnih vzporednih linij.

XIIa: Pobrežje, gr. 34.

XIIb: Maribor, gr. 111.

XIIIa: Brinjeva Gora, gr. 1; Maribor, gr. 6, 15; Pobrežje, gr. 40; Ruše I, gr. 9, 14. Na vrču iz groba 6 iz Maribora je okras slabše narejen, število linij pa variira med tri in pet.

XIIIb: Pobrežje, gr. 64, 69, 158. Na amfori iz groba 64 sestavljajo trak vzporednih horizontalnih linij štiri in ne le tri linije.

XIIIc: Pobrežje, gr. 18, 30.

XIVa: Pobrežje, gr. 175.

Podobno: Ormož, gr. 3, 15; Zgornja Hajdina, gr. 80. Na obeh ormoških posodah so motivi drugačni, saj vsebujejo manj horizontalnih linij. Na amfori iz Zgornje Hajdine je tak motiv le del celotnega okrasa.

XVa: Podobno: Pobrežje, gr. 22, 69; Ruše I, gr. 99. Pri amfori iz groba 22 iz Pobrežja so v vertikalnih snopih štiri in ne le tri ravne vzporedne linije.

XVb: Podobno: Maribor, gr. 76, 199; Pobrežje, gr. 161.

XVc: Maribor, gr. 49, 141, 202; Pobrežje, gr. 57. Skledi iz

Analogien:

Wenn ein Motiv mit derselben Technik ausgeführt wurde wie auf dem Gräberfeld Ruše II, wird jeder Typ der Gefäße einzeln vorgestellt. In anderen Fällen sind alle Typen der Gefäße mit der gleichen Verzierung zusammen bearbeitet worden. Die Publikationen der anderen Fundorte der Ruše-Gruppe befinden sich in den Fußnoten 175-181.

Ia: Ruše I, Gr. 51, 122, 142; Zgornja Hajdina, Gr. 7.

Ib: Maribor, Gr. 61, 127, 130, 132, 163; Pobrežje, Gr. 73, 117a, 124; Rabelčja vas, Gr. 15 (1977), 4 (1982); Ruše I, Gr. 140; Zgornja Hajdina, Gr. 8.

Ic: Ormož, Gr. 4; Pobrežje, Gr. 162c.

Ie: Ormož, Gr. 1; Pobrežje, Gr. 31, 36, 55, 114A, 125, 135, 137, 145, 146, 147; Rabelčja vas, Gr. 3, 4; Ruše I, Gr. 94, 166; Zgornja Hajdina, Gr. 7, 14.

If: Maribor, Gr. 120, 130, 153; Pobrežje, Gr. 126; Ruše I, Gr. 41.

Ig: Maribor, Gr. 99 (Krug); Rabelčja vas, Gr. 2 (1977) (Amphore); Ruše I, Gr. 128 (Krug); Zgornja Hajdina, Gr. 2 (Krug), 9 (Amphore).

IHa: Maribor, Gr. 99; Pobrežje, Gr. 177 Ruše I, Gr. 49.

IHb: Pobrežje, Gr. 153.

IHe: Ruše I, Gr. 89.

IIa: Maribor, Gr. 93; Pobrežje, Gr. 126; Ruše I, Gr. 22, 29, 36, 94, 104, 129.

Ähnlich: Maribor, Gr. 217; Pobrežje, Gr. 5, 88, 114a.

IIb: Pobrežje, Gr. 7.

IIc: Pobrežje, Gr. 16B; Zgornja Hajdina, Gr. 8.

IIId: Maribor, Gr. 17, 81, 189, 236; Ruše I, Gr. 47.

IVb: Maribor, Gr. 58, 61, 66, 212, 220; Ruše I, 7, 47.

IVc: Maribor, Gr. 99; Pobrežje, Gr. 14.

IVd: Maribor, Gr. 143, 250; Ormož, Gr. 9, 14, 16; Pobrežje, 52, 112, 161; Ruše I, Gr. 43, 114.

IVe: Ähnlich: Brinjeva Gora, Gr. 35 (A).

IVf: Ormož, Gr. 6, 14 (Schüsseln); Pobrežje, Gr. 62 (Krug); Ruše I, Gr. 45 (Schüssel), 165 (Tasse); Zgornja Hajdina, Gr. 8 (Schüssel).

VIIIa: Pobrežje, Gr. 17.

IXa: Ähnlich: Maribor, Gr. 235 (Tasse); Pobrežje, Gr. 42 (Krug); Ruše I, Gr. 41 (Schüssel), 42 (Krug), 90 (Tasse), 91 (Krug). Der untere Teil der meisten Motive besteht nicht aus Zickzacklinien, sondern aus mehreren nach unten geöffneten Dreiecken.

Xa: Ähnlich: Pobrežje, Gr. 14 (Topf), Gr. 31 (Krug), Gr. 76 (Amphore); Maribor, Gr. 45, 114 (Krüge); Ruše I, Gr. 92. Die Amphore aus Grab 76 von Pobrežje hat anstelle der drei horizontalen geraden Linien vier. Bei den anderen Gefäßen wurde anstelle der Girlandenlinie eine Bogenlinie verwendet.

XIa: Ähnlich: Pobrežje, Gr. 38 (Schüssel). Bei dieser Schüssel ist die Punktlinie unter und nicht über den horizontalen geraden Linien angebracht.

XIIa: Pobrežje, Gr. 34.

XIIb: Maribor, Gr. 111.

XIIIa: Brinjeva Gora, Gr. 1; Maribor, Gr. 6, 15; Pobrežje, Gr. 40; Ruše I, Gr. 9, 14. Bei dem Krug aus Grab 6 von Maribor ist die Qualität der Verzierung schlechter. Nebenbei variiert auch die Zahl der Linien zwischen 3 und 5.

XIIIb: Pobrežje, Gr. 64, 69, 158. Bei der Amphore aus Grab 64 ist das Ornament aus vier und nicht nur drei horizontalen Linien zusammengesetzt.

XIIIc: Pobrežje, Gr. 18, 30.

XIVa: Pobrežje, Gr. 175.

Ähnlich: Ormož, Gr. 3, 15; Zgornja Hajdina, Gr. 80. Bei den

mariborskih grobov 49 in 141 imajo v vertikalnih snopih pet namesto tri vzporedne ravne linije.

XVd: Na nobenem vrču ni enakega motivi, a so odstopanja le v številu linij v snopih oz. trakovih.

XVe: Podobno: Maribor, gr. 188; Pobrežje, gr. 168. Na nobeni enoročajni skodelici ni enakega motiva, a so odstopanja le v številu linij v snopih oz. trakovih.

XVf: Podobno: Ruše I, gr. 167. Pri tej dvoročajni skledi sestavljajo horizontalni trak štiri namesto treh vzporednih ravnih linij.

XVh: Maribor, gr. 72 (skodelica); Ruše I, gr. 41 (skleda); Zgornja Hajdina, gr. 35 (lonec).

XVi: Maribor, gr. 39 (vrč), 203 (skleda); Zgornja Hajdina, gr. 70 (vrč).

XVIa: Podobno: Maribor, gr. 100; Pobrežje, gr. 104. Na amfori iz Maribora obdajata ta motiv še dve cikcakasti liniji. Na amfori iz Pobrežja pa so pod pasom pik tri vzporedne horizontalne vrezane linije in ne le dve.

XVIIIa: Pobrežje, gr. 5.

Podobno: Maribor, gr. 35. Na tej amfori je namesto cikcakaste linije zgoraj še ena vzporedna horizontalna linija.

XIXa: Pobrežje, gr. 112. Na tej amfori je šrafiran samo vsak drugi stoječi trikotnik.

XXa: Podobno: Pobrežje, gr. 105.

XXIa: Podobno: Pobrežje, gr. 14 (lonec), gr. 31 (vrč), gr. 76 (amfora); Maribor, gr. 45, 114 (vrča); Ruše I, gr. 92 (vrč). Za razliko od motiva XXI, noben od naštetih ne vključuje snopa vertikalnih linij. Ponekod variira tudi število ponavljajočih se horizontalnih elementov, ali pa je namesto girlandnega traku uporabljen trak ločnih elementov.

XXIIa: Delno sta podobni obe analogiji motiva XVIII.

XXIIIa: Maribor, gr. 28; Ruše I, gr. 4, 8, 39, 73, 77, 110, 145.

XVIIb: Maribor, gr. 4 (skodela); Ruše I, gr. 137 (skleda).

XXXa: Ruše I, gr. 165 (vrč).

Podobno: Pobrežje, gr. 56 (amfora), gr. 15b (vrč), 160 (amfora). Motiv na amfori iz groba 56 ni popolnoma jasen, saj sta zastavici nad trikotnikom del cikcakaste linije. Zato tudi ne moremo z gotovostjo trditi, da imamo tudi tukaj opraviti z obravnavanim motivom. Pri vrču iz groba 15b pa je motiv del traku, ki ga sestavljajo viseči šrafirani trikotniki.

XXXIa: Podobno: Maribor, gr. 104; Pobrežje, gr. 88; Ruše I, gr. 8, 61, 74.

Id, IId, IIIe, IIIf, IIIg, IVa, Va, VIa, VIb, VIIa, XIIIId, XIIIe, XVg, XVIb, XVIIa, XVIIIb, XXIIa, XXIIIb, XXIVa, XXVa, XXVIa, XXVIIa, XXVIIIa, XXIXa, XXXIIa: Ni takšnih motivov.

Poskus časovne opredelitve ornamentike

Motiv I, narejen s pravim vrezom, je najti na amfori iz groba 73 s Pobrežja, kjer je tudi trakast obroček, ki je datiran v Ha B1.¹⁹³ V stopnji Ha B2 je tak okras na amfori iz groba 8 na Zg. Hajdini skupaj s harfasto fibulo in na loncu iz groba 162c s Pobrežja s tordirano ovratnico.¹⁹⁴ Da je motiv v uporabi še v poslednji stopnji Ha B, potrjuje grob 4 iz Ormoža, v katerem so še velika očalasta fibula, sedlasti nanožnici ter fragmenti salteleonov.¹⁹⁵ Motiv I, narejen z razčlenjenim plastičnim rebrom, smo na drugem ruškem grobišču prepoznali na

beiden Gefäßen aus Ormož sind die Ornamente aus einer minderen Zahl an horizontalen Linien zusammengesetzt. Dieses Ornament ist bei der Amphore aus Zgornja Hajdina nur ein Teil des Gesamtornaments.

XVa: Ähnlich: Pobrežje, Gr. 22, 69; Ruše I, Gr. 99. Bei der Amphore aus Grab 22 von Pobrežje bestehen die vertikalen Bündel aus vier und nicht nur drei geraden Linien.

XVb: Ähnlich: Maribor, Gr. 76, 199; Pobrežje, Gr. 161.

XVc: Maribor, Gr. 49, 141, 202; Pobrežje, Gr. 57. Bei den Schüsseln aus Maribor bestehen die vertikalen Bündel aus fünf anstelle von drei geraden Linien.

XVd: Bei keinem Krug gibt es ein gleiches Motiv, sie unterscheiden sich aber nur in der Zahl der vertikalen bzw. horizontalen Linien in den Bündeln bzw. Bänden.

XVe: Ähnlich: Maribor, Gr. 188; Pobrežje, Gr. 168. Bei keiner einhenkeligen Tasse gibt es ein gleiches Motiv, sie unterscheiden sich aber nur in der Zahl der vertikalen bzw. horizontalen Linien.

XVf: Ähnlich: Ruše I, Gr. 167. Bei dieser zweihenkeligen Tasse ist das Motiv aus vier anstatt drei horizontalen geraden Linien zusammengesetzt.

XVh: Maribor, Gr. 72 (Tasse); Ruše I, Gr. 41 (Schüssel); Zgornja Hajdina, Gr. 35 (Topf).

XVi: Maribor, Gr. 39 (Krug), 203 (Schüssel); Zgornja Hajdina, Gr. 70 (Krug).

XVIa: Ähnlich: Maribor, Gr. 100; Pobrežje, Gr. 104. Bei der Amphore aus Maribor umgeben dieses Motiv noch zwei Zickzacklinien. Bei der Amphore aus Pobrežje befinden sich im Motiv drei und nicht nur zwei horizontale gerade Linien.

XVIIIa: Pobrežje, Gr. 5.

Ähnlich: Maribor, Gr. 35. Bei dieser Amphore ist anstelle der Zickzacklinie noch eine horizontale Linie angebracht.

XIXa: Pobrežje, Gr. 112. Bei dieser Amphore ist nur jedes zweite stehende Dreieck schraffiert.

XXa: Ähnlich: Pobrežje, Gr. 105.

XXIa: Ähnlich: Pobrežje, Gr. 14 (Topf), Gr. 31 (Krug), Gr. 76 (Amphore); Maribor, Gr. 45, 114 (Krüge); Ruše I, Gr. 92 (Krug).

Im Unterschied zum Motiv XXI ist in keinem der anderen ein Bündel der vertikalen Linien einbezogen. Bei einigen variiert auch die Zahl der horizontalen Elemente oder es wurde anstelle der Girlandenlinie eine Bogenlinie verwendet.

XXIIa: Teilweise ähneln ihm die beiden Analogien des Motivs XVIII.

XXIIIa: Maribor, Gr. 28; Ruše I, Gr. 4, 8, 39, 73, 77, 110, 145.

XXVIIb: Maribor, Gr. 4 (Schale); Ruše I, Gr. 137 (Schüssel).

XXXa: Ruše I, Gr. 165 (Krug).

Ähnlich: Pobrežje, Gr. 56 (Amphore), Gr. 15b (Krug), 160 (Amphore). Die Verzierung bei der Amphore aus Grab 56 ist nicht ganz klar, weil die Fähnchen über dem Dreieck in einer Zickzacklinie einbezogen sind. Bei dem Krug aus Grab 15 ist das Motiv ein Teil des Dreieckbandmotivs.

XXXIa: Ähnlich: Maribor, Gr. 104; Pobrežje, Gr. 88; Ruše I, Gr. 8, 61, 74.

Id, IId, IIIe, IIIf, IIIg, IVa, Va, VIa, VIb, VIIa, XIIIId, XIIIe, XVg, XVIb, XVIIa, XVIIIb, XXIIa, XXIIIb, XXIVa, XXVa, XXVIa, XXVIIa, XXVIIIa, XXIXa, XXXIIa: Keine solchen Motive.

elipsoidnem loncu ter mnogih fragmentih takšnih in podobnih loncev. Po primerjavah ga lahko označimo kot časovno neobčutljivega, saj se pojavlja v vseh obdobjih mlajše KŽG, njegova datacija pa je odvisna od oblike lonca, ki ga krasi. Najsta-

¹⁹³ S. Pahič 1972, t. 15; V. Pahič 1988-1989, 186; t. 1: 11; Pare 1998, sl. 24: 11.

¹⁹⁴ Kaerner 1989, t. 8; S. Pahič 1991, t. 6.

¹⁹⁵ Tomanič-Jevremov 1988-1989, t. 9; 10.

rejši grob v sklopu podravske najdišče, ki vsebuje z razčlenjenim plastičnim rebrom okrašeno posodo, je verjetno grob 36 s Pobrežja, v katerem je ob kroglastem loncu še kijasta igla, najdba z značajem obdobja Ha A.¹⁹⁶ V pobreškem grobu 31 sta s plastičnim rebrom okrašena lonček in elipsoiden lonec z ročajem. Grob je zaradi prisotnosti zapestnic, okrašenih z nasproti stoječimi snopi vrezanih linij, in tordirane ovratnice postavljen v Ha B2. Še mlajši obstoj tega okrasa potrjujejo grob 1 iz Ormoža ter grobovi 1, 2 in 4 iz Lepe ravne.¹⁹⁷ Takšen razpon lahko potrdimo tudi v naselbini na Brinjevi gori, kjer se pojavlja v plasteh 1-4, kar časovno pomeni obdobje od Ha A do Ha B3.¹⁹⁸

Motiv II, ki je mnogo redkejši, se pojavlja na posodah iz grobov, ki pripadajo stopnjama Ha B1 in Ha B2. Najstarejši je grob 64 s Pobrežja, v katerem so še fragmenti očalaste fibule ter spiralni obroček, ki sodijo v Ha B1.¹⁹⁹ Nekoliko mlajša sta grob 93 s Pobrežja in grob 49 iz Ruš (Ruše I), kjer sta tako okrašena amfora in vrč. V pobreškem grobu je ob amfori tudi igla z malo vazasto glavico, v ruškem pa okrašena zapestnica ter del harfaste fibule.²⁰⁰

Motiv III se podobno kot motiv I pojavlja v grobovih vseh treh stopenj Ha B. Nekoliko problematična je datacija v stopnjo Ha B1, ki je potrjena le z grobom 114A s Pobrežja.²⁰¹ V stopnjo Ha B2 je motiv najbolj umeščen z grobom 7 s pobreškega grobišča, kjer sta z njim okrašeni amfora in skodela, ob njiju pa sta še harfaste fibula in visok, vitek bikoničen lonec.²⁰² V grobu 29 iz Maribora je tak okras na skodelici, ob njej pa je še skleda na nogi, ki jo je Müller-Karpe na prvem ruškem grobišču uvrstil v stopnjo Ha B3.²⁰³ Najzgodnejši pojav vrezanega motiva IV na podravske najdiščih je datiran v Ha B1. Ugotovljen je na sko-

delici iz groba 58 na mariborskem grobišču, kjer je ob njej še skleda, okrašena z vertikalnimi linijami, oblikovanimi s pravim vrezom. Ta pa ima analogije na prvem ruškem grobišču, kjer je po Müller-Karpeju opredeljena kot značilnost stopnje Ha B1.²⁰⁴ Enako je okrašen tudi bikoničen vrč iz Maribora, ki pa je značilen tako za stopnjo Ha B2 kot Ha B3.²⁰⁵ V slednjo sodi grob 212 iz Maribora, kjer je ob skodelici z obravnavanim motivom dvoročajni vrč.²⁰⁶

Motiv IV je lahko narejen tudi s kaneliranjem, kot tak pa je na drugem ruškem grobišču izveden na ustju dveh koničnih skled ter ramenu bikoničnega lonca.²⁰⁷ Na skledah je prisoten domala na vseh najdiščih ruške skupine mlajše KŽG, že Müller-Karpe pa je na podlagi prvega ruškega grobišča zanj ugotovil, da je značilen za vsa obdobja Ha B, kar lahko z našimi primerjavami samo potrdimo. V Ha B1 je datirana v grobu 52 s pobreškega grobišča, kjer je še skodela z dvorogljatim ročajem.²⁰⁸ V naslednjo stopnjo jo umešča pobreški grob 112 oz. okrašena zapestnica in trebušasta amfora s stožčastim vratom, ki sta v njem.²⁰⁹ Še v kasnejše obdobje lahko postavimo takšno skledo iz Ormoža, kjer je skupaj z bronasto plavutasto sekuro s sedlastim prehodom v rezilo.²¹⁰ Dolgotrajno uporabo okrasa potrjujejo tudi tako okrašena keramika iz naselbine na Brinjevi gori, kjer je odkrita v plasteh od 2-4, tj. od Ha A do Ha B3.²¹¹ Kot smo omenili, je enako okrašen tudi bikoničen lonec, ki pa ga na drugih najdiščih srečamo le poredko. Ugotovljen je na dveh bikoničnih loncih iz Pobrežja,²¹² ki sta oba brez grobnih kontekstov, ter na loncu iz Dobove, ki prav tako ne izvira iz kronološko natančneje opredeljivega groba.²¹³ Slednja, ki sta si po obliki zelo podobna, sta nekoliko mlajša od ruškega lonca, saj imata zelo oster prehod iz vra-

¹⁹⁶ S. Pahič 1972, 15; t. 8.

¹⁹⁷ Tomanič-Jevremov 1988-1989, 289 ss, t. 6; 7; 8; Teržan 1990, t. 53; 10; 54; 2; 55: 11.

¹⁹⁸ Oman 1981, sl. 1; t. 1: 12; 2: 3; 7: 2; 19: 1; 28: 2,5,9; 32: 13,14,19; 34: 7-11 in še več.

¹⁹⁹ S. Pahič 1972, t. 13; Pare 1998, 343; sl. 24: 5.

²⁰⁰ S. Pahič 1972, t. 18; Grob 49 iz prvega ruškega grobišča (Müller-Karpe 1959, t. 112: C; Kaerner 1989, t. 85: 1-5) je nekoliko vprašljiv, saj Müller-Karpe med prdatki ni objavil vrča, J. Kaerner pa grobu ni pripisala fragmenta harfaste fibule.

²⁰¹ Teržan 1990, 64.

²⁰² S. Pahič 1972, t. 2. Na Pobrežju bi lahko pojav tega okrasa enako datirali še v grobovih 16B in 88 (t. 4; 17).

²⁰³ Kaerner 1989, t. 26: 1,2; Müller-Karpe 1959, 123, t. 109: E2.

²⁰⁴ Kaerner 1989, t. 29: 2,3; Müller-Karpe 1959, 122, t. 115: A1.

²⁰⁵ Kaerner 1989, t. 40: 4.

²⁰⁶ *Ib.*, t. 59: 4, 5; Müller-Karpe 1959, 120 s; Tomanič-Jevremov 1988-1989, 288 s.

²⁰⁷ *T. 4:* A1; S. Pahič 1957, t. 2: 1; 6: 2.

²⁰⁸ S. Pahič 1972, 15, t. 11.

²⁰⁹ *Ib.*, 15, t. 22.

²¹⁰ Tomanič-Jevremov 1988-1989, 292; t. 18: 4. Datacijo sekire smo obravnavali že v poglavju o kronološki razdelitvi tipov/variant posod.

²¹¹ Oman 1981, 148 ss, t. 8: 5-8; 10: 13,14; 24: 1,2; 31: 10-12; 32: 1; Teržan 1990, 40 ss.

²¹² S. Pahič 1972, t. 31: 7; 32: 7.

²¹³ Stare 1975, t. 12: 11.

tu v ostenje, kar ima Pare za značilnost stopnje Ruše III.²¹⁴ Prav tako datira takšne lonce v čas Ha B3, tj. na prehod mlajše kulture žarnih grobišč in zgodnjo starejšo železno dobo, tudi B.Teržan.²¹⁵ Nekaj fragmentov, najverjetneje loncev, s takim okrasom je bilo najdenih tudi v naselbini na Brinjevi gori. Zgodnji so datirani v Ha A, pozni pa v Ha B3, pri tem pa slednji že vključujejo elemente v obliki vbodov.²¹⁶ Tako sodi tudi obravnavani okras med tiste, ki se v posameznih primerih pojavlja v vseh stopnjah Ha B.

Večino sestavljenih motivov lahko časovno opredelimo le posredno, saj so le redko med seboj identični. Najpogostejši je motiv XIII, ki se pojavlja v vseh časovnih stopnjah Ha B. Z njim je okrašena amfora iz že omenjenega groba 64 s Pobrežja ter skleda iz groba 18, ki ga je S. Pahič zaradi velikega terbušasto-bikoničnega lonca, okrašenega z razčlenjenim rebrom, datiral v Ha B1.²¹⁷ Enako velja tudi za pobreški grob 158, kjer je okras na bikonični amfori.²¹⁸ Pojavi se tudi na bikoničnem vrču iz groba 9 na prvem ruškem grobišču, ki ga lahko datiramo v Ha B2 oz. B3.²¹⁹ Motiv se je ohranil tudi v stopnji Ha B3, kar dokazuje že obravnavani grob 4 iz Ormoža.²²⁰

Prav tako kaže uporabo daljše časovno obdobje motiv XII. Iz časa Ha B1 je na bikonični amfori iz groba 26 na Pobrežju. V to obdobje bi postavili tudi grob 34, kjer je motiv na kroglasti skledi, ob njej pa je še gladka ovratnica s prišiljenimi konci.²²¹ Temu grobu je tudi po sestavi podoben grob 29 iz drugega ruškega grobišča, v katerem je kroglasta skleda, okrašena z enakim motivom, ob njej pa enaka bronasta ovratnica. Medtem ko jasnih dokazov za ta motiv v Ha B2 ni, pa nekoliko preseneti

enako okrašen fragment kroglaste skleda s Poštele, ki sodi v stopnjo Ha B3.²²²

Motiv IX, narejen z odtisi koleščka, ima pravo paralelo le na bikonični amfori iz pobreškega groba 35, ki je datiran v Ha B1. Takšno opredelitev podpirata tako oblika amfore kot očalasta fibula s spiralnima osmičkama.²²³ Podobni okrasi so na prvem ruškem grobišču datirani tudi v fazi Ha B2 in Ha B3. V prvo sodi grob 90, kjer je ob skodelici, okrašeni z obravnavanim okrasom, zapestnica z nasproti stoječimi snopi vrezanih linij, v drugo pa grob 91, kjer je motiv izveden na dvoročajnem vrču, ter grob 41, kjer je v okras, podobno kot na skledi iz groba 8/1993 iz drugega ruškega grobišča, vključen element bradavic na ramenu.²²⁴

Ker sorodnima motivoma X in XXI nismo uspeli najti prave primerjave, smo si pri njuni časovni umestitvi pomagali s podobnimi motivi.²²⁵ V Ha B1 je zaradi prisotnosti igle s čebuličasto glavico, okrašeno z valovnico, datiran grob 76 s Pobrežja, kjer motiv krasi amforo.²²⁶ Nekoliko mlajši je grob 31 iz istega grobišča, v katerem je vrč s podobnim okrasom skupaj s tordirano ovratnico in zapestnicama, ornamentiranima z nasproti stoječimi si snopi vrezanih linij.²²⁷ Motive, kot je XXI, je opisal tudi Müller-Karpe ter jih postavil v stopnjo Ha B2. Podoben časovni razpon kaže tudi motiv XV. Je na bikonični amfori iz groba 99 na prvem ruškem grobišču, v katerem je še velik terbušasto-bikoničen lonec z razčlenjenim rebrom, obe posodi pa sta značilni za stopnjo Ha B1.²²⁸ V naslednji stopnji sta bila s podobnima motivoma okrašena vrč iz groba 158 iz Ruš (Ruše I) ter skodelica iz groba 168 s pobreškega grobišča.²²⁹ Prvega opredeljuje igla z malo vazasto glavico, drugega pa tordirana ovratnica.²³⁰

²¹⁴ Pare 1998, 346; sl. 26: 37.

²¹⁵ Teržan 1990, 65.

²¹⁶ Oman 1981, t. 7: 9,11; 39: 5-7.

²¹⁷ S. Pahič 1972, 15; t. 5: 13.

²¹⁸ S. Pahič 1991, t. 1: 1; bikonične amfore sta datirala v Ha B1 tako Müller-Karpe (1959, 121) kot Pare (1998, sl. 24: 13), to pa se je potrdilo tudi z našo analizo.

²¹⁹ Bikonične vrče datira V. Pahič (1988-1989, 188; t. 2: 2) v mlajši del grobišča na Brinjevi gori, kjer je odkrit vrč z enakim okrasom, le način na katerega je narejen, je neznan. Takšni vrči so v Ormožu datirani v Ha B3 (Tomanič-Jevremov 1988-1989, 288), Pare (1998, sl. 26: 36) pa jih v svoji analizi postavlja v stopnji Ruše II in III, kar smo nekako potrdili v naši analizi.

²²⁰ Tomanič-Jevremov 1988-1989, t. 9: 10.

²²¹ S. Pahič 1972, t. 8; Pare 1988, 343; sl. 24: 6. Pare je datiral takšne ovratnice brez zadržkov v Ha B1, medtem ko Pahič tega ni storil. Tudi grob 34 je Pahič postavil v Ha B2, česar pa ne bi mogli potrditi.

²²² Teržan 1990, t. 5: 21.

²²³ S. Pahič 1972, t. 8.

²²⁴ Müller-Karpe 1959, t. 110: E; 111: A; Grob 91 je objavljen le pri J. Kaerner (1989, t. 100: 1,2).

²²⁵ Razlika med motivoma je v številu ponavljajočih se elementov, ki ju sestavljajo. Motiv X sestavljata 2 vzporedni horizontalni ravni liniji in trak girlandnih linij, medtem ko je pri motivu XXI ravno obratno (glej sl. 30).

²²⁶ S. Pahič 1972, t. 15.

²²⁷ *Ib.*, t. 6.

²²⁸ Müller-Karpe 1959, 118; 121; t. 111: J.

²²⁹ Müller-Karpe 1959, t. 114: B; S. Pahič 1991, t. 10.

²³⁰ Npr. Pare 1998, 343; sl. 25: 22,28.

Ustavimo se še pri motivih XVII–XIX, ki vključujejo viseče oz. pokončne šrafirane trikotnike. Kot zelo zgodnjo izvedbo motivov lahko omenimo posodo iz Wörscha na avstrijskem Štajerskem, ki jo Pittioni datira v Ha A,²³¹ ter fragmente posod iz 1. plasti v naselbini na Brinjevi gori, ki je prav tako datirana v isto časovno stopnjo.²³² Slednji najbolj spominjajo na motiv XVII, ki ob horizontalnih linijah in šrafiranih visečih trikotnikih vključuje trak pikic, narejenih z odtisi šila. Zanesljive datacije motivov v obdobje Ha B1 ni, več primerov pa kaže na njihovo postavitev v stopnji Ha B2 in Ha B3. Slednjima pripadajo tako 4. plast na Brinjevi gori kot II. horizonta na Rifniku in v Gornji Radgoni, za katere so takšni motivi značilni.²³³ B. Teržan jih, tudi s pomočjo ljubljanskih analogij, datira v čas Ha B3, saj so prevladovali v zgodnji II. fazi ljubljanskega grobišča, ob tem pa problematizira tudi datacijo tega ljubljanskega horizonta.²³⁴ Tukaj moramo pripomniti, da se okras pojavlja tudi v poznih grobovih ljubljanske stopnje Ib, kar je za Parea dovoljšen razlog, da ga je opredelil v svoji stopnji Ruše II in III.²³⁵

Z brazdastimi vbodi sta narejena okrasa XII in XXIII. Prvi ima analogije na Brinjevi gori, kjer se ta način pojavi v plasti 3, vendar se uveljavi šele v naslednjih plasteh,²³⁶ kar pomeni uporabo v celotnem Ha B. Podobna je tudi datacija drugega motiva, ki je na vrču iz groba 110 s prvega ruškega grobišča s harfasto fibulo datiran v Ha B2, na vrču iz groba 39 z istega grobišča, v katerem je tudi konična skleda s fasetiranim ustjem, pa v pozni Ha B.²³⁷ Nekoliko drugače okras datira Müller-Karpe, ki ga postavlja kot značilnost Ha B1, medtem ko njegovo različico, kjer so namesto cikcakastih linij uporabljeni girlandni trakovi, datira v Ha B3.²³⁸ Njegovi dataciji tudi tokrat temeljita na horizon-

talni stratigrafiji prvega ruškega grobišča, kar pa je, kot smo že omenili, nekoliko vprašljivo.

Posebni motiv XXVII, ki krasi stojno ploskev sklede iz groba 29, lahko natančneje opredelimo s pomočjo podobno okrašene sklede iz groba 137 s prvega ruškega grobišča, ki sodi v čas Ha B3, saj sta ob njej še okrašeni spiralni zapestnici.²³⁹ Takšen okras je tudi na skledi z nogo in na piramidalnih utežeh na Pošteli, kjer se obdrži še v času Ha C.²⁴⁰

Motiv XXXI se na prvem ruškem grobišču pojavi na vrčih iz grobov 8, 61 in 74, od katerih sta prva trebušasta in imata visok stožčast vrat, slednji pa je bikoničen.²⁴¹ Vrča iz grobov 8 in 61 je Müller-Karpe datiral v stopnjo Ha B1,²⁴² medtem ko jih je Pare, sklicujoč se na povezavo z ljubljansko stopnjo Ib, umestil v Ha B2.²⁴³ Vanjo sodi tudi bikoničen vrč, ki pa je morda še kasnejši.

Na amfori iz groba 18 je motiv odprtega trikotnika s podaljškoma oz. zastavicama na vrhu (motiv XXX), ki nekako sodi na začetek razvoja upodabljaajoče umetnosti, ki v starejši železni dobi vključuje antropomorfne podobe trikotnih oblik. Natančneje ga je proučevala že J. Horvat, zato naj podamo le za nas najbolj relevantna dejstva.²⁴⁴ V grobu 165 iz grobišča Ruše I je z njim okrašen vrč, ki ga je Müller-Karpe postavil v najstarejšo fazo grobišča,²⁴⁵ enako pa sta datirana tudi groba 56 in 160 s Pobrežja, kjer sta motiva na amforah.²⁴⁶ V grobu 15b, prav tako na Pobrežju, je bil motiv, ki je v tem primeru sestavni del traku visečih šrafiranih trikotnikov, odkrit na vrču, značilnem za obe stopnji grobišča.²⁴⁷ Motiv je na prostoru ruške skupine prepoznan tudi na keramiki v naselbinah tako na Ptujskem gradu in Gornji Radgoni, kjer je umeščen v čas KŽG,²⁴⁸ kot na Brinjevi gori in Ormožu, kjer je postavljen v čas halštatske poselitve.²⁴⁹ Izvor motiva lahko iščemo v

²³¹ Pittioni 1954, sl. 339: 9.

²³² Oman 1981, 148; t. 3: 13,16,18,19; S. Pahič 1981, t. 3.

²³³ *Ib.*, t. 35: 13-14; Horvat-Šavel 1981, t. 1: 11,16; Pirkmajer 1983, t. 5: 5; 7: 24; vsa našeta najdišča je primerjala tudi B. Teržan (1990, 83 ss).

²³⁴ Teržan 1990, 41 s.

²³⁵ Pare 1998, op. 79, 2.

²³⁶ *Ib.*, 150; t. 40: 6, morda tudi 7.

²³⁷ Müller-Karpe 1959, t. 113: F; Tomanič-Jevremov 1988-1989, t. 19: 5; Teržan 1990, t. 50: 24.

²³⁸ Müller-Karpe 1959, 119 s.

²³⁹ Skledo v grob 137 uvršča le J. Kaerner (1989, t. 111: 1-4), ne pa tudi H. Müller-Karpe (1959, t. 113: F).

²⁴⁰ Teržan 1990, t. 10: 5; 20:1; 25: 13; 26: 8; 27: 7.

²⁴¹ Müller-Karpe 1959, t. 110: F.

²⁴² *Ib.*, 119; t. 108: F; 109: L.

²⁴³ Pare 1998, 343 s; sl. 25: 32.

²⁴⁴ J. Horvat 1983, 153 ss.

²⁴⁵ Müller-Karpe 1959, 119; t. 114: D.

²⁴⁶ S. Pahič 1972, 75; t. 12: 1; S. Pahič 1991, t. 2: 2.

²⁴⁷ S. Pahič 1972, 43; t. 3: 6.

²⁴⁸ Korošec 1951, sl. 73; Šavel 1994, 90; pril. 49.

²⁴⁹ S. Pahič 1985, t. 5: 7; Oman 1981, t. 45: 13; Teržan 1990, 42; Lamut 1988-1989, 240 ss; t. 25: 21.

skupini Ostrov ob Džerdapu, približno istočasno pa poznamo takšen motiv tudi iz naselbine Kalakača (faza Bosut IIIa) iz Vojvodine. Te primere keramike lahko nato vzporejamo z najstarejšimi iz obdobja ruške žarnogrobiščne skupine.²⁵⁰ Njegova razprostranjenost pa sega tudi dlje, saj krasi še posode iz Dobove, iz Velikega Nerajca pri Dragatušu, z dvorišča SAZU v Ljubljani, z Bleda in iz Kranja.²⁵¹ S tem so nakazani in potrjeni stiki različnih kulturnih skupin na območju Slovenije v mlajši KŽG in razvijajočem se obdobju starejše železne dobe.

Sestavljeni in posebni motivi, narejeni s kombinacijo pravega vreza in odtisa šila (VII, XVI, XVII, XXIV; XXVIII, XXXIII), nimajo direktnih primerjav, kljub temu pa lahko, za samo kombinacijo načinov okraševanja, na podlagi najdb iz naselbinskih plasti na Brinjevi gori trdimo, da je v uporabi vse obdobje Ha B.²⁵²

Analiza je pokazala, da se vsi načini okraševanja, uporabljeni na posodah drugega ruškega grobišča, pojavljajo ves čas mlajše kulture žarnih grobišč Podravja. Podobno drži tudi za večino izvedenih motivov, ki so z dovoljšnim številom primerjav dopuščali natančnejšo časovno analizo. Nekateri izmed njih sicer kažejo še tradicijo stopnje Ha A (npr. I, IV, XVII–XIX), spet drugi ostanejo v rabi še v starejši železni dobi (npr. XXX), kljub temu pa se večina najpogosteje pojavlja prav v času trajanja ruške žarnogrobiščne skupine.

KOVINSKI PRIDATKI

Drugo ruško žarno grobišče je skromno po številu kovinskih pridatkov, saj so bili v 44 grobovih odkriti le štirje bronasti predmeti, kar je precej manj kot npr. na grobišču Ruše I ali na Pobrežju, kjer je bilo takih grobov več kot tretjina.²⁵³ Ob

tem moramo upoštevati tudi, da na drugih nekropolah niso osamljeni grobovi z večjim številom bronastih pridatkov.

Vsi štirje predmeti so delno fragmentirani. Še najbolj je ohranjena igla iz groba 6/1993, ki je prelomljena, manjka pa ji le del konice (*t.* 3: A5). Drugi bronasti pridatki so naslednji: poškodovan svitek najverjetneje očalaste fibule, fragment spiralne zapestnice oz. obročka ter delno ohranjena ovratnica iz gladke okrogle žice.²⁵⁴

Igla

Najbolj zanimiva izmed bronastih najdb je igla s čebuličasto glavico in odebeljenim tordiranim vratom (*t.* 3: A5). Takšna igla ni značilen pridaček na grobiščih ruške žarnogrobiščne skupine, saj je bila podobna najdena le še v grobu 30 na grobišču z Brinjeve gore.²⁵⁵ Od obravnavane se razlikuje po obliki glavice, ki je v njenem primeru bikonična. Zaradi očalaste fibule s trojno vmesno osmičkasto pentljo (svitkasto pentljo), s katero je v grobu, jo je V. Pahič postavil v zgodnji Ha B.²⁵⁶ Podobna igla, tudi v tokrat z bikonično glavico, je bila odkrita tudi v grobu 6 na žarnem grobišču v Dobovi, v katerem je ob njej še skodelica z usločenim ustjem in presegajočim ročajem.²⁵⁷ Slednje J. Dular uvršča v stopnjo Dobova III, ki je istočasna z obdobjem Ha B1 v Podravju. Podobno iglo iz Velike Gorice je K. Vinski-Gasparini postavila v fazo IV kulture žarnih grobišč na severu Hrvaške.²⁵⁸ Na zahodu Slovenije so bile takšne igle najdene v depoju v Mušji jami pri Škocjanu, v njegovi neposredni bližini pa tudi na nekropoli Brežec.²⁵⁹ Dva primerka igel izvira iz nekropole v Nezakciji, kjer jih K. Mihovilič, tudi zaradi že naštetih analogij, datira v mlajšo fazo istrske stopnje I, kar ustreza času Ha B1.²⁶⁰ Najzahodnejša najdba podobne igle na ozemlju današnje Slovenije je bila odkrita v grobu

²⁵⁰ J. Horvat 1983, 152.

²⁵¹ Stare 1975, t. 37: 3; Horvat J. 1983, 153; t. 7: 21; 22: 21; sl. 5: 6; Rozman 2004, t. 8: 3; 9: 1.

²⁵² Oman 1981, t. 3: 13,16,18,19; 27: 12; 30: 4; 34: 3; 45: 12,13; 46: 1,7; 52: 8-10,15.

²⁵³ Teržan 1999, sl. 9a.

²⁵⁴ S. Pahič 1957, t. 1: 6; 5: 3; 11: 2.

²⁵⁵ V. Pahič 1988-1989, t. 1: 4; podobni igli sta bili odkriti tudi na grobišču na Mladinski ulici v Mariboru, vendar odebeljen vrat pri teh iglah ni tordiran, ampak okrašen z žlebljenjem. Ena izmed njih ima okroglo, druga pa vazasto glavico. Slednja je po Müller-Karpeju datirana v Ha B2 (Müller-Karpe 1959, t. 118: 1,7; sl. 51: 5; Kaerner 1989, t. 66: 2,6). Podobni sta ji tudi igli, odkriti na ljubljanski žarnogrobiščni nekropoli, vendar zaradi njihove fragmentarnosti ni ugotovljivo, ali imata odebeljen vrat ali le okrašenega, kot nekatere druge ljubljanske igle z vazasto glavico. Datirane so v stopnjo Lj I (Stare 1954, t. 4:3; 7: 4; 13:2; Gabrovec 1973, 342s).

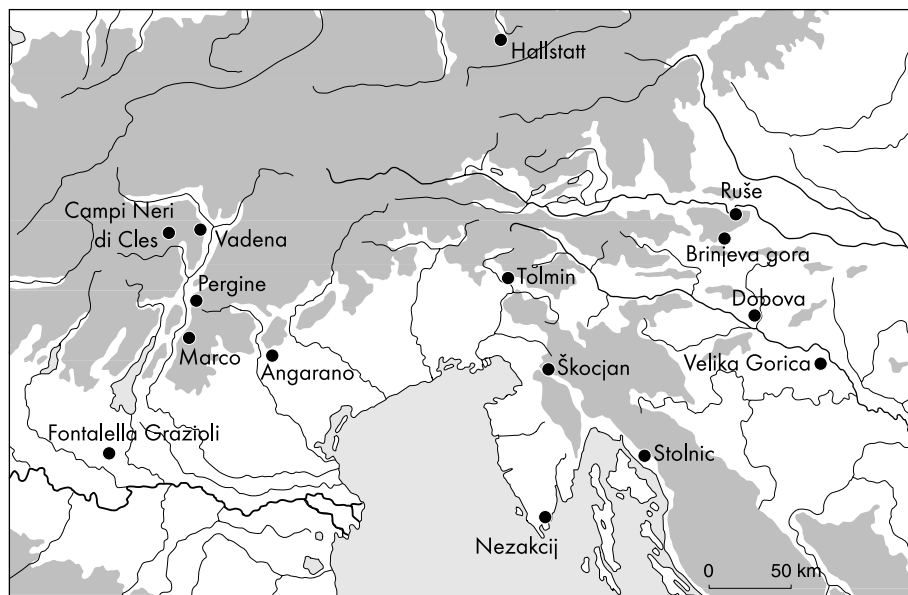
²⁵⁶ V. Pahič 1988-1989, 185.

²⁵⁷ Stare 1975, t. 5.

²⁵⁸ Vinski-Gasparini 1973, 221, t. 102; 1983, 588, sl. 36: 6.

²⁵⁹ Guštin 1979, 22s; Vitri 1983, 142, 145; t. 41: 3; sl. 28A.

²⁶⁰ Gabrovec, Mihovilič 1987, 300 ss; t. 30: 18,19; Mihovilič 2001, 61 s; t. 43: 12,13.

Sl. 34: Karta razprostranjenosti bronastih igel z odebeljenim tordiranim vratom. Ruše /SI/ (t. 3: A5); Brinjeva gora /SI/ (V. Pahič 1988-89, t. 1: 4); Dobova /SI/ (Stare 1975, t. 5); Velika Gorica /HR/ (Vinski-Gasparini 1973, t. 102: 19); Stolnic pri Crikvenici /HR/ (neobjavljeno, podatek M. Blečić); Tolmin /SI/ (Svoljšak 1973, t. 3: 27; Svoljšak, Pogačnik 2001, t. 85: 11); Škocjan (Mušja jama) /SI/ (Guštin 1979, t. C: 136-139; Vitri 1983, sl. 28A); Škocjan (Brežec) /SI/ (Vitri 1983, t. 41: 3); Nezakcij /HR/ (Mihovilić 2001, t. 43: 12, 13); Marco /I/ (Carancini 1975, t. 46: 1421); Campi Neri di Cles /I/ (Carancini 1975, t. 46: 1422; Lunz, Marzatico 1997, sl. 12); Fontanella Grazioli /I/ (Carancini 1975, t. 46: 1423, 1427); Angarano /I/ (Carancini 1975, t. 46: 1424); Vadena /I/ (Carancini 1975, t. 46: 1425); Pergine Valsugana /I/ (Carancini 1975, t. 46: 1426); Hallstatt /A/ (Kromer 1959, t. 243: 12).
Abb. 34: Distributionskarte der bronzenen Nadeln mit einem verdickten und verdrehten Hals.

441 v Tolminu, kjer je skupaj s polmesečasto fibulo postavljena v zgodnjo fazo grobišča.²⁶¹ Podobne igle, najdene v Italiji, ki pa nimajo tako dovršeno oddeljenega odebeljenega vratu, je G. L. Carancini opredelil kot igle tipa Marco. Prostorsko so omejene na Benecijo in okolico Mantove, časovno pa na obdobje "bronz finale", kar nekako ustreza času stopenj Ha A in zgodnji Ha B.²⁶²

Razen redkih izjem so torej igle z odebeljenim tordiranim vratom datirane v čas zgodnjega Ha B. Razširjene so predvsem na območju od Severne Italije do Ruš oz. Velike Gorice in se tako kažejo kot vezni člen med različnimi žarnogrobišnimi skupinami tega prostora (sl. 34), ki ga praviloma ne zapuščajo.²⁶³

Fibula²⁶⁴

Fragmetiran svitek S. Pahič pripisuje očalasti fibuli.²⁶⁵ Zaradi fragmentarnosti svitka, ki nima ohranjenega niti enega izmed zaključkov, pa tega ne moremo z gotovostjo trditi, saj lahko takšen svitek pripada tudi harfasti fibuli, ki je prav tako značilen pridatek ruške žarnogrobišne skupine. Očalasta fibula z osmičkasto pentljo je najbolj pogosto odkrita oblika fibule na grobiščih ruške žarnogrobišne skupine.²⁶⁶ Najdene so bile v grobovih po celotnem prvem ruškem grobišču in tako po Müller-Karpeju zaznamujejo celotno obdobje Ha B.²⁶⁷ Betzler je takšne fibule uvrščal v tip Haslauregelsbrunn, ki se pojavljajo na prostoru Panoni-

²⁶¹ Svoljšak 1973, 409; t. 3: 27; Svoljšak, Pogačnik 2001, t. 85: 11; Teržan 2002, 87, 96, 99 ss.

²⁶² Carancini 1975, 37; t. 46: 1421-1427; 109: E; Lunz, Marzatico 1997, 414 ss; 456; sl. 12.

²⁶³ J. Řihovský (1979; 1983) je naredil analize igel za Moravsko in vzhodnoalpski prostor ter Z Madžarsko, R. Vasić (2003) pa za osrednji Balkan, a takšnih igel ne objavlja. Odstopa le igla iz groba 132 v Hallstattu, ki je z rombično pasno spono umeščen v čas Ha D, tako da je jasno, da igla v tem grobu predstavlja nenavaden kos, ki ga lahko razumemo kot prežitek ali pa je v grob prišla sekundarno (Kromer 1959, t. 243: grob 132).

²⁶⁴ S. Pahič 1957, t. 1: 6.

²⁶⁵ Ib., 53.

²⁶⁶ Npr. Ruše I - Müller-Karpe 1959, t. 111: J1; 112: A6, B2; 115: D3; Pobrežje - S. Pahič 1972, t. 1: 6; 2: 10; 4: 17; 7: 15; 11: 7; 23: 1; Ormož - Tomanič-Jevremov 1988-1989, t. 6: 4,5; 9: 7; 15: 1,5,6; Zgornja Hajdina - Kaerner 1989, t. 7: 3; 12: 1; Maribor - Müller-Karpe 1959, t. 118: 14,15 (brez grobnih kontekstov).

²⁶⁷ Müller-Karpe 1959, 125. Kljub temu pa je potrebno poudariti, da se očalaste fibule z osmičko na prvem ruškem grobišču ne pojavljajo skupaj s pridatki, značilnimi za Ha B3, kot so dvoankaste ločne fibule, spiralne zapestnice in britev brez grbe na rezilu, zato na podlagi horizontalne stratigrafije kaže, da so bile priljubljene predvsem v stopnji Ha B1-2.

je in vzhodnoalpskega območja, pri njihovi dataciji pa upošteva ugotovitve Müller-Karpeja.²⁶⁸

Obročasti nakit

*Zapestnica oz. obroček*²⁶⁹

Podoben spiralni obroček je bil na prvem ruškem grobišču najden le enkrat, pa še v tem primeru njegova pripadnost grobu ni popolnoma zanesljiva.²⁷⁰ Velik, širok bikonični lonec z razčlenjenim plastičnim rebrom, ki je v grobu 170 skupaj z obročkom, je tako po Müller-Karpeju kot Pahiču zasidran v zgodnjo fazo najdišč Ruše I oz. Pobrežje. Med drugim je na grobišču Ruše I v grobu 31 skupaj z britvijo s srednje stoječim grebenom, ki je značilna za stopnjo Ha B1.²⁷¹ Na taistem grobišču se takšna lonca pojavita še skupaj z bikonično amforo in majhnim nožem,²⁷² kar so po Müller-Karpeju elementi zgodnje faze Ha B. Na Pobrežju je bil obroček večkrat najden ob bikoničnih amforah, v grobovih 19 in 113 pa je v sestavi še očalasta fibula s svitkasto pentljo, ki je prav tako značilna za Ha B1.²⁷³

*Ovratnica*²⁷⁴

Težje je časovno opredeliti ovratnico iz gladke okrogle žice. Kot je zapisal S. Pahič, je od ovratnice ohranjeno le še tanjše jedro, ki je pokrito z neodporno patino. Sodeč po ohranjenih kosih ovratnica ni imela spiralno zavitih koncev, temveč prišiljene.²⁷⁵ Dve takšni ovratnici sta bili najdeni na Pobrežju v grobovih 34 in 99.²⁷⁶ Zanimivo je, da je v grobu 34 na Pobrežju ob ovratnici še kroglasta skleda, ki je okrašena z enakim motivom kot kroglasta skleda v grobu 29 iz drugega

ruškega grobišča, v katerem je tudi obravnavana ovratnica. V obeh primerih sta poleg omenjene skleda v grobu še ena konična skleda in ena visoka posoda, tj. vrč oz. amfora. Prav tako je s skledo tudi ovratnica iz pobreškega groba 99, le da je ta konična. V obeh pobreških grobovih so torej dodatki, ki kronološko niso določljivi. Morda je izjema le mala trebušasta amforica iz groba 34, ki jo je S. Pahič datiral v Ha B2.²⁷⁷ Podobno smo datirali tudi grob 29 iz drugega ruškega žarnega grobišča, kjer lahko konično skledo z usločenim profilom (S11) in okrasom na dnu (motiv XXVII) postavimo v Ha B2. Neustrezna je tako opredelitev Parea, ki takšne ovratnice postavlja izključno v fazo Ruše I.²⁷⁸

Sklep

Če povzamemo, nam skromno kovinsko gradivo vendarle daje dokaj enotno podobo, saj vsi bronasti dodatki sodijo v zgodnje obdobje mlajše kulture žarnih grobišč, to je Ha B1-2.

POSKUS ČASOVNE OPREDELITVE POSAMEZNIH GROBOV DRUGEGA RUŠKEGA ŽARNEGA GROBIŠČA

Na osnovi analize posameznih zvrsti grobnih najdb, kot so keramični in kovinski dodatki, bomo poskušali časovno opredeliti posamezne grobove.

V stopnjo Ha B1 lahko uvrstimo samo tri grobove. Grob 14²⁷⁹ je datiran na osnovi spiralnega obročka, čeprav se je enoročajna skodelica (Skd3) pojavljala v vseh časovnih obdobjih Ha B, nizek bikonični lonec pa nima dobrih analogij. Podobno lahko umestimo tudi grob 16,²⁸⁰ kjer je ob elipsoidnem loncu trebušasta amfora z visokim stožčastim vratom (A2), ki jo glede na analogije

²⁶⁸ Betzler 1974, 91, 130 ss.

²⁶⁹ S. Pahič 1957, t. 5: 3.

²⁷⁰ Müller-Karpe (1959, t. 115: D) grobu 170 takšnega obročka ne pripisuje, medtem ko ga J. Kaerner (1989, t. 123: 3) pripisuje le z zadržkom.

²⁷¹ Müller-Karpe 1959, t. 109: K; Weber 1996, 236 ss; t. 2.

²⁷² Müller-Karpe 1959, t. 111: J; 115: D.

²⁷³ S. Pahič 1972, t. 4: 17; 23: 113; Pare 1998, 343 ss, 352; sl. 24: 6; t. 4. Nekoliko nerazumljiva je njegova časovna postavitev velikih, širokih bikoničnih loncev, ki jih postavlja v stopnjo Ruše II skupaj z velikimi, vitkimi bikoničnimi lonci z razčlenjenim rebrom, ki pa jih Pahič (1972, t. 2) na pobreškem grobišču ločuje od prej omenjenih. To umestitev potrjuje pobreški grob 7, v katerem je bila odkrita še harfasta fibula.

²⁷⁴ S. Pahič 1957, t. 11: 2.

²⁷⁵ S. Pahič 1972, 53.

²⁷⁶ *Ib.*, t. 8: 4; 19: 10.

²⁷⁷ *Ib.*, 15; 75.

²⁷⁸ Pare 1998, 343 ss; sl. 24: 6; t. 4; problem je tudi v tem, da Pare v večini primerov ne argumentira, zakaj in kako je do nekega zaključka oz. datacije prišel. Enostavno poda svoje mnenje, ki pa ostane nepodprto.

²⁷⁹ S. Pahič 1957, t. 5.

²⁸⁰ *Ib.*, t. 7.

datiramo v Ha B1. Nekoliko bolj negotovo je mesto groba 5/1993 (*t. 2: A*) z vrčem z nizkim stožčastim vratom (V8).

Štirje grobovi sodijo v stopnjo Ha B1 ali Ha B2. V grobu 6/1993 (*t. 3: A*) je igla s čebuličasto glavico in odebeljenim tordiranim vratom, ki je značilna za Ha B1. Vendar pa konična skleda z usločenim profilom (S8) kaže, da je grob lahko nekoliko mlajši, saj smo takšne zasledili le v grobovih stopenj Ha B2 in Ha B3. Mlajši element je tudi motiv dveh horizontalnih črt (motiv II) na trebušastem loncu, ki se večkrat pojavi v kontekstih stopnje Ha B2. Od groba 6/1993 je vsakem primeru starejši grob 7/1993 (*t. 3: A, B*), ki je bil poškodovan ob izkopu jame groba 6/1993, zato verjetno sodi v stopnjo Ha B1. V grobu 9/1993 (*t. 4: A*) sta konična skleda var. 1 (S7), ki je v rabi v vseh stopnjah Ha B, ter trebušasti lonec z visokim stožčastim vratom var. 2 (L2), ki je predvsem pogost v Ha B1 in Ha B2. Podobno lahko uvrstimo tudi grob 10²⁸¹ z odprto kroglasto skledo var. 2 (S2). Takšne skleda se sicer pojavljajo v grobovih vseh stopenj Ha B, nekoliko ožje pa smo lahko datirali njen okras (motiv XXI), saj se pojavlja le v Ha B1 in Ha B2.

Večje število grobov smo lahko postavili v stopnjo Ha B2. Prvi takšen je grob 3,²⁸² v katerem je svitek verjetno očalaste fibule, torej sodi v Ha B1 ali Ha B2. Podobno velja tudi za trebušast vrč z visokim stožčastim vratom (V5). V tem primeru je za datacijo odločilen motiv (motiv XIII), ki se na vrčih pojavi izključno v stopnji Ha B2. Grob 13²⁸³ smo časovno umestili na podlagi trebušastega lonca z visokim stožčastim vratom (L1), ki ima analogije na ljubljanskem grobišču, datirane v stopnjo Ljubljana Ib, za kar govori element štirih bradavic na prehodu vratu v ostenje. V grobu je tudi bikoničen lonec, okrašen s poševnimi kanelurami, ki takšni časovni opredelitvi ne nasprotuje. V grobu 18 je kroglasta amfora z nizkim usločenim vratom (A11), okrašen z motivom XIX, del tega pa je tudi trak šrafiranih trikotnikov.²⁸⁴ Posoda ima samo eno analogijo na pobreški nekropoli, ki sodi v stopnjo Ha B2, podobno pa velja tudi za okras, ki je značilen

za stopnji Ha B2 in Ha B3. Tudi časovno mesto groba 19 je jasno,²⁸⁵ saj vse v njem najdene posode sodijo v stopnjo Ha B2 ali Ha B3. Slednje velja tako za konično skledo z usločenim profilom (S11) kot za trebušast vrč z visokim stožčastim vratom (V4), medtem ko je odprta trebušasta skodela (Sk2) značilna za stopnjo Ha B2. V grobu 21²⁸⁶ je bikoničen vrč, ki pa ga zaradi nekoliko bolj izbočenege spodnjega dela ne smemo enačiti z mlajšimi bikoničnimi vrči, ki so bili najdenimi v kontekstih Ha B3, npr. v Ormožu. Datiramo ga lahko v Ha B2, saj so bili takšni vrči v uporabi tudi v tej stopnji. V grobu 29 je gladka bronasta ovratnica s prišiljenimi konci, ki je pripisana stopnjama Ha B1 in Ha B2.²⁸⁷ Ob njej so v grobu še kroglast vrč z nizkim usločenim vratom (V12), odprta kroglasta skleda (S2), okrašena z motivom XII ter zaprta konična skleda z usločenim profilom (S11). Slednja je po obliki značilna za stopnji Ha B2 in Ha B3, podobno pa velja tudi za okras na stojni ploskvi (motiv XXVII), ki bi ga po analogijah lahko datirali tudi v Ha B3. Enostavnejša je časovna opredelitev groba 32.²⁸⁸ V njem je konična skleda z usločenim profilom (S8) ter nizek elipsoiden lonec z nizkim usločenim vratom (L13). Medtem ko je prva v rabi v času Ha B2 in Ha B3, je slednji značilen za stopnjo Ha B2. V grobu 34²⁸⁹ je bil najden le okrogel lonec z usločenim nizkim vratom (L11), ki ima analogije na dobovskem grobišču, stopnje IV oz. Ha B2.

Šest grobov vsebuje pridatke, ki se razlikujejo od tistih iz grobov stopnje Ha B1, vendar pa njihovo časovno mesto ni povsem jasno. V grobu 1²⁹⁰ je ob konični skledi (S10), ki je pogosta v celotnem obdobju mlajše KŽG, tudi kroglasta amfora (A11). Slednjo lahko zaradi njene oblike prištevamo med mlajše amfore. V grobu 4²⁹¹ je le konična skleda var. 3 (S9), ki sodi v stopnjo Ha B2 ali Ha B3. Enaka amfora kot v grobu 1 je tudi v grobu 5,²⁹² njena datacija pa je podprta z motivom XVIII, ki vključuje trak šrafiranih trikotnikov. V istem grobu je tudi trebušast vrč (V4), ki je prav tako značilen za stopnji Ha B2 in Ha B3. Tudi v grobu 8 nam pri dataciji pomaga ornament, ki v tem primeru

²⁸¹ Ib., t. 4.

²⁸² Ib., t. 1.

²⁸³ Ib., t. 6.

²⁸⁴ Ib., t. 8.

²⁸⁵ Ib., t. 9.

²⁸⁶ Ib., t. 8.

²⁸⁷ Ib., t. 11; natančnejša analiza je v poglavju, kjer so analizirani kovinski pridatki.

²⁸⁸ S. Pahič 1957, t. 13.

²⁸⁹ Ib., t. 12.

²⁹⁰ Ib., t. 1.

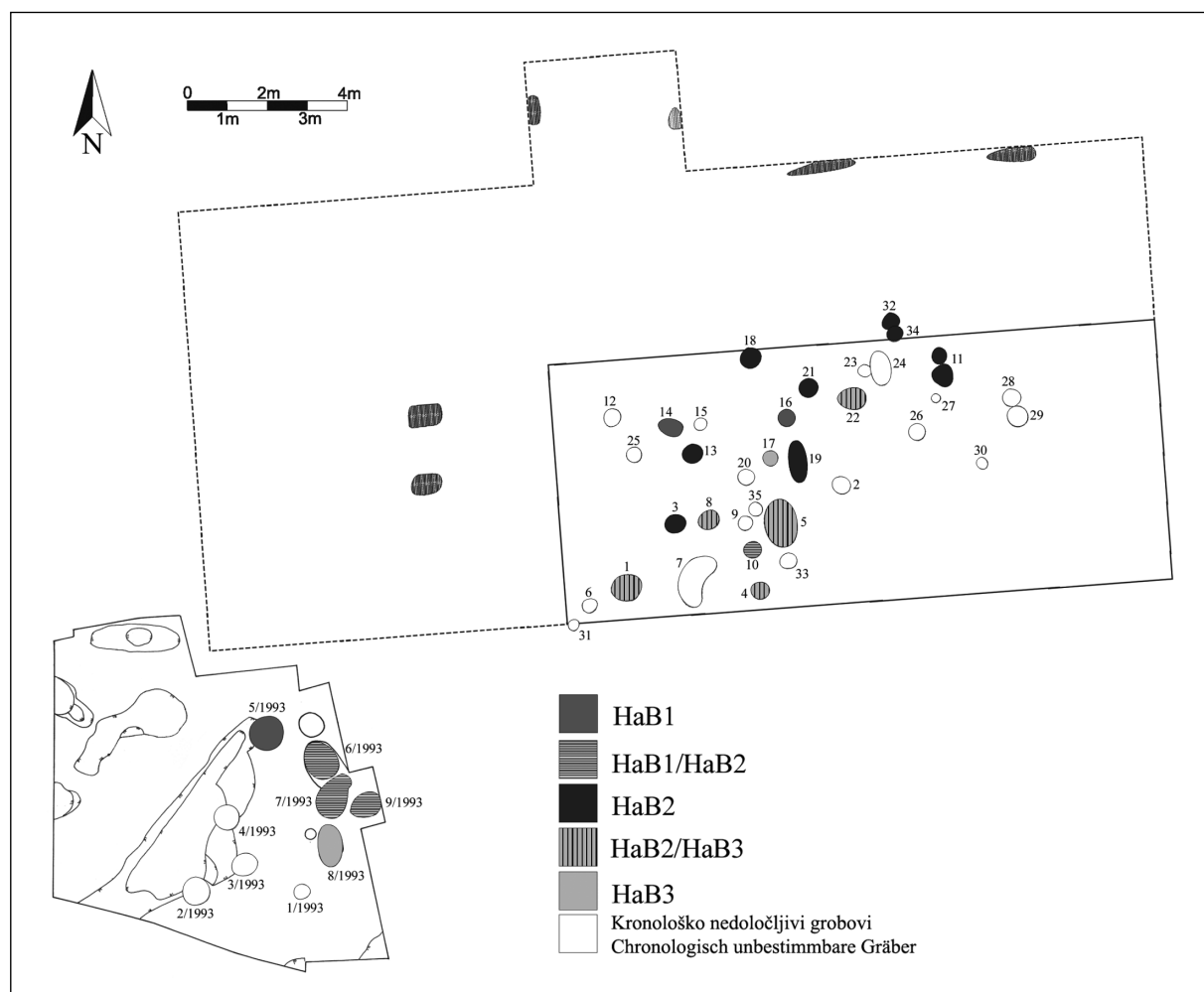
²⁹¹ Ib., t. 1.

²⁹² Ib., t. 2.

krasi tako amforo kot vrč.²⁹³ Motiv XXIII, narejen z brazdastimi vbodi, je pogostejši v kontekstih stopenj Ha B2 in Ha B3, podobno pa velja tudi za sam trebušast vrč z nizkim stožčastim vratom (V9). V grobu sta tudi enoročajna in dvoročajna skodelica. Slednjo smo lahko datirali v čas Ha B1 in Ha B2, prvo pa smo zasledili le v najmlajši stopnji Ha B, a verjetno je lahko tudi zgodnejša. Grob 11²⁹⁴ lahko datiramo na podlagi trebušastega lonca z visokim stožčastim vratom (L3), ki se po svoji obliki razlikuje od podobnih loncev, značilnih za Ha B1 in Ha B2 (npr. L2), in nakazuje razvoj k loncem, značilnim za stopnjo Ha B3. V grobu 22 je bikonična amfora (A1), trdno zasidrana v najstarejši stopnji Ha B, a je grob z drugimi dodatki umeščen v mlajši čas. To sta predvsem bikoničen

vrč (V1) in trebušast lonec z visokim usločenim vratom (L5).²⁹⁵ Pri prvem sta tako oblika kot okras, ki je narejen z brazdastimi vbodi, značilna za stopnji Ha B2 in Ha B3, podobno pa velja tudi za lonec.

V najmlajšo stopnjo kulture žarnih grobišč, Ha B3, smo lahko uvrstili le dva groba. To je najprej grob 8/1993 (*t. 2: B*), v katerem so kroglast vrč z nizkim, stožčastim vratom (V7) ter zaprta kroglasta in odprta trebušasta skleda (S6, S5). Vrč ima samo eno analogijo iz Ha B3. Enako velja tudi za trebušasto odprto skledo, ki je v grobu 41 in ima enak okras. Poleg odtisov koleščka, s katerim je izveden motiv IX, se na ramenih obeh pojavijo tudi bradavice. Grob 41 je z okrašenima spiralnima zapestnicama datiran v Ha B3,²⁹⁶ tako bi lahko opredelili tudi grob 8/1993 iz grobišča Ruše II.

Sl. 35: Kronološka razvrstitev grobov na drugem ruškem žarnem grobišču.

Abb. 35: Chronologische Einteilung der Gräber des zweiten Urnenfeldes von Ruše.

²⁹³ *Ib.*, t. 4.

²⁹⁴ *Ib.*, t. 5.

²⁹⁵ *Ib.*, t. 10.

²⁹⁶ Müller-Karpe 1959, 124 ss; t. 110: E7.

Podobno velja tudi za grob 17,²⁹⁷ v katerem je le ena posoda, trebušasta amfora z nizkim usločnim vratom (A10), ki pa, upoštevajoč Müller-Karpejevo analizo prvega ruškega grobišča, sodi v Ha B3.

Časovno smo lahko natančneje uvrstili le polovico od skupaj 44 grobov, odkritih na drugem ruškem žarnem grobišču (*sl.* 35). Pripadajo vsem stopnjam Ha B, vendar pa so v Ha B1, predvsem pa v Ha B3 zastopani z manjšim številom grobov, večina pa sodi v stopnjo Ha B2. Drugo ruško žarno grobišče je bilo torej v uporabi v celotnem času mlajše kulture žarnih grobišč.

POGREBNI RITUAL NA DRUGEM RUŠKEM ŽARNEM GROBIŠČU

Na podlagi posameznih analiz grobov iz drugega ruškega žarnega grobišča se kaže, da je obred pokopavanja sledil določenim zakonitostim. Zavedati pa se je potrebno, da so znaki, ki so se ohranili v arheoloških zapisih in smo jih uspeli razvozlati, le drobec tega, kar se je takrat dogajalo. Zato ni izključeno, da so nekateri izmed naslednjih zaključkov zgrešeni, a vendar jih želimo predstaviti.

Na osnovi dejstva, da so bili na grobišču odkriti le štirje grobovi z bronastimi pridatki, ki so poleg antropoloških analiz poglavitni elementi za določanje spola umrlih, ne moremo ugotavljati morebitnih razlik med ritualom pri pokopu žensk in moških. Vsi štirje predmeti so fragmentirani in so bili najverjetneje kot del noše sežgani skupaj z umrlim. Morda so bili del vsakdanje obleke posameznikov, verjetneje pa je, da so pripadali "praznični noši", v kateri so človeka upepelili.²⁹⁸

Med 38 grobovi z enkratnim pokopom (*sl.* 36: A) je v 15 prisotna žara, ki ima sedemkrat ob sebi še spremno posodje (*sl.* 37: A). Slednje pa je tudi v 11 grobovih brez žare (*sl.* 38). Nadalje smo ugotovili, da se spremno posodje pojavlja v določenih kombinacijah oz. skupinah. Uspelo nam je določiti 12 različnih skupin posodja (*sl.* 38), ki kljub majhnim razlikam dajejo slutiti, da so imele poseben pomen. Nekatero izmed njih se pojavljajo samo v grobovih brez žare (skupine 2, 3, 4, 5). V skupinah 2, 3, 4 je venomer vrč, ki je bodisi sam, lahko pa je v sestavi s skledo ali pa amforo in skodelicama, v 5 skupini so pridane le sklede. Nadaljnje skupine spremnega posodja so značilne za gro-

bove z žarami (skupine 8-12). V teh primerih je le enkrat pridan vrč (skupina 10), medtem ko je v večini grobov ob skledi oz. skodelici v kombinacijah globoko posodje, kot sta amfora ali lonec (skupine 8, 9, 11). Izjema je grob 29 z bronasto ovratnico, žaro in nizkim posodjem, tj. dvema skledama (skupina 12). Preostale skupine se pojavljajo tako v grobovih z žaro kot tudi v tistih brez nje. Medtem ko v skupino 1 sodijo le grobovi brez spremnih posod, so v ostalih (6, 7) pridani tako amfore kot vrči, v obeh pa je skupni imenovalec skleda.

V večini primerov so sestavni del pridanega posodja sklede, vrči ter amfore, včasih pa tudi drugi tipi posod. Glede njihove uporabe bi lahko sklepali, da gre za pivsko-jedilno posodje, kot to predvideva tudi H. Hennig.²⁹⁹ Morda bi lahko govorili tudi o "grobnihih servisih", kot je to predlagala že B. Teržan, ki pa posodja v grobovih ni delila na žare in spremno posodje, ampak je obravnavala vse posodje kot celoto.³⁰⁰ Zanimive so tudi analize L. Nebelsicka, ki je obdelal podobne servise v severovzhodnem alpskem prostoru. Ob žari je v večini grobov ena globoka posoda (amfora ali vrč), ki jo spremljajo nizke odprte posode (sklede, skodele, skodelice). Globoke posode naj bi služile za shranjevanje tekočin, vrči za njeno razdeljevanje, manjše sklede in skodelice pa naj bi bile del pivskega servisa. Le velike sklede naj bi bile posode za hrano.³⁰¹ Ker pa na drugem ruškem žarnem grobišču, v nasprotju z nekaterimi drugimi, ni bilo najdenih nobenih živalskih kosti, je pridajanje živalske hrane v grobove nedokazano.

V 16 grobovih so bili najdeni tudi fragmenti različnih keramičnih posod, od zelo finih skled do grobih velikih loncev, okrašenih s plastičnimi rebri. Med slednjimi je bil eden ožgan (*t.* 2: A2). Podobne znake prežganosti smo opazili še na treh fragmentih keramike, od katerih sta bila dva najdena v plasti ob grobovih, eden pa v jami III/1993. Znake vpliva močne vročine smo zasledili še na več kosih keramike, ki pa najverjetneje ni bila v direktnem stiku z ognjem. Pojav prežganih fragmentov keramike na grobiščih z žganimi grobovi ni nič nenavadnega. Predpostavlja se namreč, da so bile na grmadi skupaj s preminulim zažgane tudi nekatere posode. Druge posode, ki so prav tako imele vlogo v ritualu, pa so bile postavljene v bližini grmade. Na slednjih zato ni sledi neposrednega stika z ognjem, imajo pa znake izpostav-

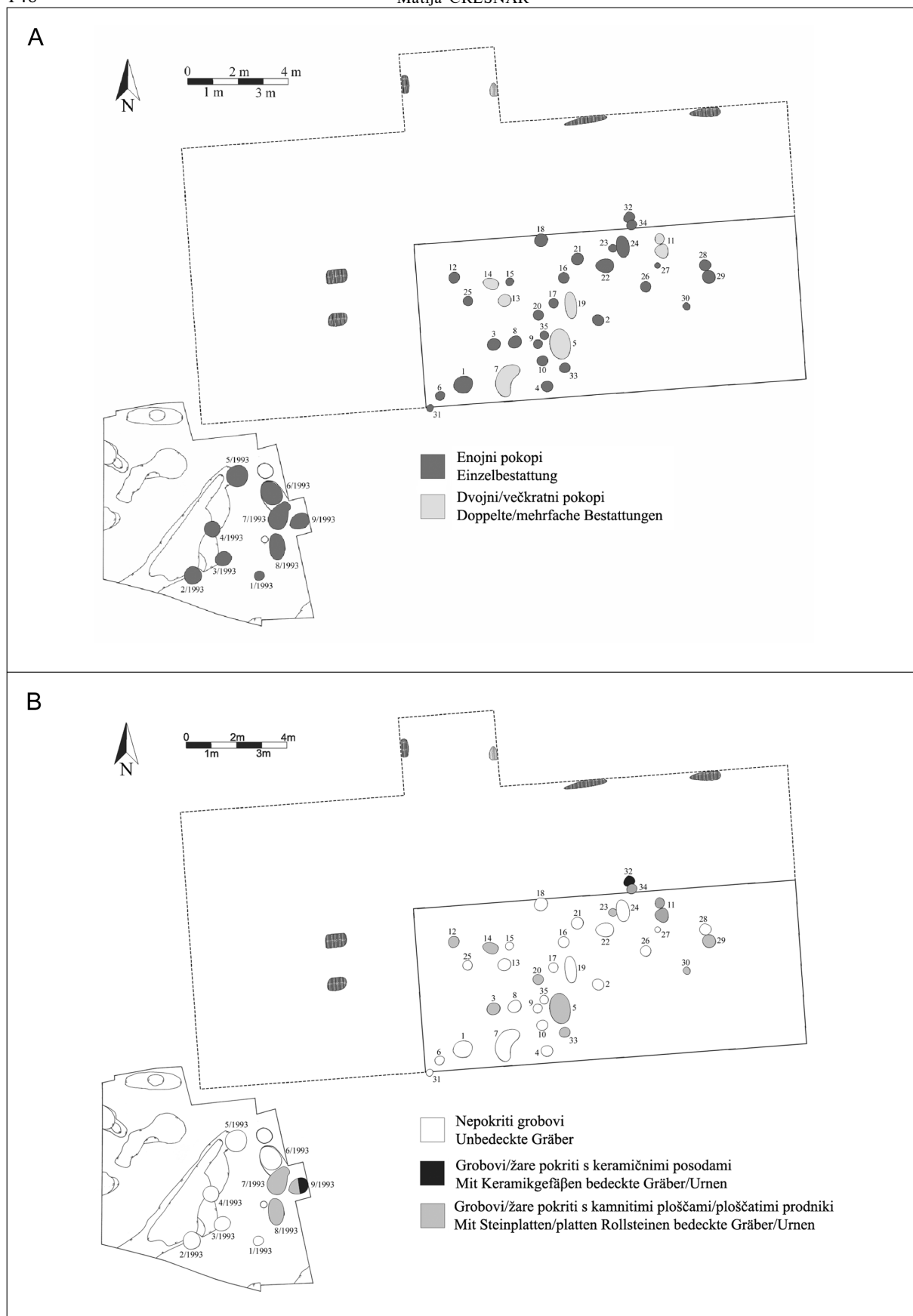
²⁹⁷ S. Pahič 1957, t. 7.

²⁹⁸ Heyd 2002, 16; Teržan 1995, 340 ss.

²⁹⁹ Hennig 1993, 24.

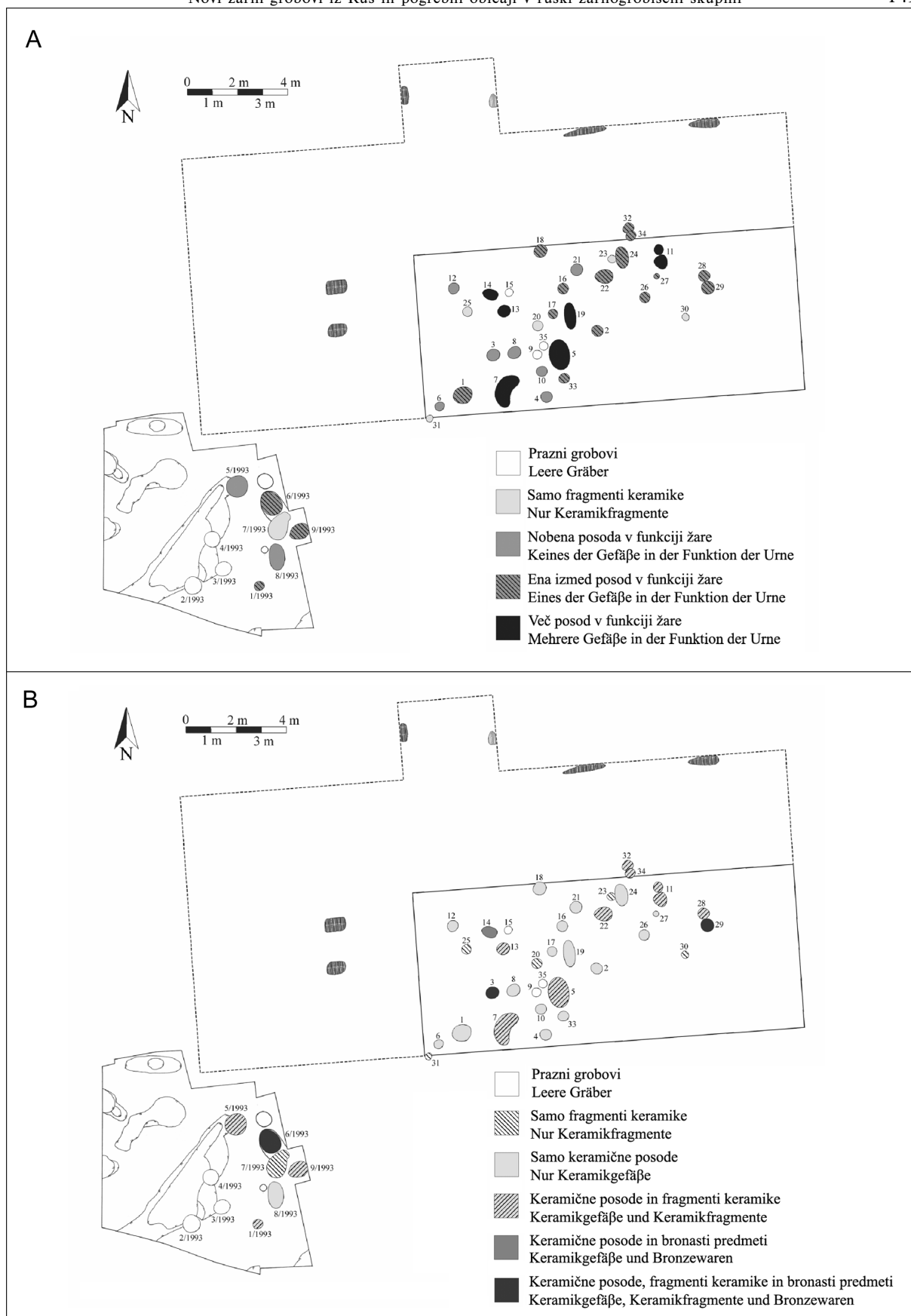
³⁰⁰ Teržan 1985, 34 ss.

³⁰¹ Nebelsick 1994, 318 ss.

Sl. 36: A) razdelitev na enojne in dvojne oz. večkratne grobove; B) razdelitev grobov po pokritosti.

Abb. 36: A) Einteilung auf einfache und zweifache bzw. mehrfache Bestattungen; B) Einteilung der Gräber nach der Bedeckung.

Sl. 37: A) razdelitev grobov glede na prisotnost žar; B) razdelitev grobov po pridatkih.

Abb. 37: A) Einteilung der Gräber nach Anwesenheit der Urnen; B) Einteilung der Gräber nach Beigaben.

ljenosti visoki vročini, ki so na keramiki prav tako prepoznavni. Po končani upepelitvi so bile posode razbite, izbira fragmentov, ki so jih položili v grob, pa verjetno ni bila naključna, čeprav nam kriterijev izbora ni uspelo doumeti. Takšnih hipotez ni moč razviti na nekaj kosih keramike, temveč so za to potrebne obširne raziskave na grobiščih z mnogimi dobro dokumentiranimi grobovi, kot je npr. Niederkaina na Saškem.³⁰² Zastavlja se nam tudi vprašanje, kako razložiti v grobovih najdene črepinje, ki nimajo znakov vpliva vročine ali ognja. Ali so preostanek ritualnega razbijanja posod ob zasipavanju grobne jame? Prav to so poskušali dokazati v Niederkaini, kjer so bili fragmenti posod pogosto odkriti v zasipu grobov, nekoliko nad nivojem ostalih pridatkov.³⁰³ Za drugo ruško grobišče tako natančnih podatkov o legi fragmentov ni. Zanimive so tudi ugotovitve C. Eibnerja na grobišču St. Andrä v Spodnji Avstriji, kjer so fragmente iste posode našli v različnih grobovih, med katerimi domnevajo celo časovne razlike. Po njegovem mnenju so posodo razbili ob smrti enega izmed članov družine, le del fragmentov položili v njegov grob, preostanek pa v grob kasneje preminulih članov družine.³⁰⁴ Podoben je tudi primer na drugem ruškem grobišču. Eden izmed fragmentov keramike, najden v temno rjavi plasti med groboma 7/1993 in 8/1993, je namreč pripadal isti posodi (amfori ali vrču) kot fragmenti, odkriti ob grobu 6/1993 (t. 4: C).³⁰⁵

V Niederkaini so ugotovili še en obred, ki ima analogije na drugem ruškem žarnem grobišču. To je odbijanje ustij oz. zgornjih delov posod.³⁰⁶ V keramičnem zbiru drugega ruškega grobišča smo prepoznali kar nekaj posod z odbitimi ustji oz. vratovi. To so vrč iz groba 12, trije lonci (grobovi 13, 24 in 28) ter štiri amfore (grobovi 1, 5, 8 ter grob 1/1993).³⁰⁷ Dopuščamo možnost, da je bilo nekaj posod poškodovanih v postdepozicijskem času, kar lahko z gotovostjo trdimo za elipsoiden lonec iz groba 28. V nasprotju s tem primerom pa lahko pri nekaterih posodah verjetnost kasnejših poškodb

izključimo.³⁰⁸ Gre za poškodovane lonce in amfore.³⁰⁹ Zanimivo je, da smo ugotovili "običaj" odbijanja ustij tudi na treh enakih amforah s Pobrežja, ki sodijo celo v isto varianto (A8) kot amfora iz groba 8 z drugega ruškega grobišča.³¹⁰ Kot kažejo primerjave, je torej v tem delu pogrebnega kulta imela tudi oblika posode svoj pomen.

O vlogi kamnov oz. posod, ki pokrivajo žare oz. grobove, je bilo, v primerjavi z drugimi domnevnimi deli obreda, napisanega sorazmerno malo. Razlagamo jih kot oznaka groba, zaščita za žaro/grob,³¹¹ obstajajo pa še drugačne možnosti njihove razlage. Morda gre za večplastni ritual, saj so včasih pokrite le posode, v drugih primerih pa so, večinoma s kamnito ploščo, pokriti celi grobovi. Oboje velja za grob 9/1993, kjer je bila žara pokrita s konično skledo, obenem pa je bil cel grob pokrit s kamnito ploščo.

Obstaja vrsta hipotez o različnih fazah rituala, ki so bile med seboj nerazdružljivo povezane, saj so imele le en namen: primeren pokop umrlega. Tako je tudi na drugem ruškem žarnem grobišču moč sklepati, da so bili tip žare, kombinacija spremnih posod, prisotnost keramičnih fragmentov (sl. 36, 37) ter pokritost grobov med seboj soodvisni. Čeprav vseh značilnosti nismo in ne moremo prepoznati, pa so se izkristalizirale nekatere, ki zagotovo niso naključne.

Najprej vzemimo pod drobnogled navidez prazne grobove. Kot smo že omenili, so bili v polovici teh grobov odkriti fragmenti razbitih posod. Kar štirje izmed teh šestih so bili pokriti s kamnitimi ploščami, medtem ko med grobovi brez fragmentov v zasipu ni bilo niti enega, ki bi bil pokrit. Grobovi, v katerih so bili odkriti le fragmenti keramike, so tako v povprečju pokriti pogosteje kot preostanek enojnih grobov, med katerimi je pokrit le vsak četrti grob.

Tudi za grobove brez žar, v katerih je bilo odkrito le spremno posodje, je moč pokazati na nekatera pravila pri pokopavanju. Grobovi z eno skledo, ne

³⁰² Heyd 2002, 15 ss.

³⁰³ Coblenz, Nebelsick 1997, 19 ss.

³⁰⁴ Eibner 1974, 86.

³⁰⁵ Ostaja sicer vprašanje, ali so fragmenti pripadali zasipu grobov, kar dopušča tudi terenska dokumentacija, saj so se njihova polnila, predvsem v zgornjem delu, le neznatno razlikovala od plasti, v katero so bili vkopani.

³⁰⁶ Heyd 2002, 17.

³⁰⁷ S. Pahič 1957, t. 4: 6; 6: 2; 9: 7; 12: 1; 1: 2; 2: 2; 4: 1; t. 1: A1.

³⁰⁸ V grobu 24 (S. Pahič 1957, pril. 10; t. 9: 7) je bil najden lonec brez vratu, nahajal pa se je na enaki globini kot ostale posode, ki niso bile poškodovane. Prav tako pa v grobu ni bilo nobenih fragmentov keramike, ki bi bržkone nastali ob kasnejšem uničenju.

³⁰⁹ To so amfore iz grobov 1/1993, 1, 5 in 8. Prva je bikonična in je imela verjetno visok stožčast vrat (A3), druga in tretja sta kroglaste oblike ter sta imeli najverjetneje nizek usločen vrat (A12), tretja pa bikonična in je imela visok usločen vrat (A8).

³¹⁰ S. Pahič 1972, t. 10: 4; 22: 4; 26: 9.

³¹¹ Heyd 2002, 17.

GROB / GRAB	ŽARA / URNE	VRČ / KRUG	AMFORA / AMPHORE	SKLEDA / SCHÜSSEL	SKODELICA TASSE	LONEC / TOPF	FRAGMENTI / FRAGMENTE	POKRITOST / BEDECKUNG		SKUPINA / GRUPPE	
								kamen / Stein	posoda / Gefäß		
9										1	
15											
35											
2/1993											
3/1993											
4/1993											
7/1993							X	X			
20							X	X			
23							X	X			
25							X				
30							X	X			
31							X				
27	skodela / Schale										
17	amfora / Amphore										
26	amfora / Amphore										
1/1993	amfora / Amphore						X				
28	lonec / Topf						X				
34	lonec / Topf						X	X			
9/1993	lonec / Topf						X	X	X		
32	lonec / Topf						X		X		
3		X					X	X		2	
12		X						X			
5/1993		X					X				
8/1993		X		2X				X		3	
8		X	X		2X					4	
4				X						5	
6				X							
10				X							
21		X		X						6	
18	amfora / Amphore	X		X							
1			X	X							
2			X	X						7	
24	lonec / Topf		X	X							
16	lonec / Topf		X								8
33	vrč / Krug		X		X			X		9	
22	lonec / Topf	X	X	X			X			10	
6/1993	lonec / Topf			2X		X	X			11	
29	vrč / Krug			2X			X	X		12	

Sl. 38: Razpredelnica pridatkov v enojnih grobovih.

Abb. 38: Tabelle der Beigaben bei den Einzelbestattungen.

glede na njihovo kombinacijo z drugimi posodami, niso vsebovali fragmentov keramike niti niso bili pokriti s kamnito ploščo. Skleda je bila v treh grobovih edini pridatek (grob 4, 6, 10), dvakrat je bila v grobu skupaj z amforo (grob 1, 2), enkrat pa je bil ob njej vrč (grob 21). Edini grob brez žare, ki je bil pokrit kljub pridani skledi, je grob 8/1993, a sta bila v njem poleg vrča še dve različni skledi. Popolnoma drugače pa je v grobovih, kjer je bil vrč edina posoda (grob 3, 12, 5/1993), ki je bil dvakrat trebušast (grob 3, 12), enkrat pa bikoničen (grob 5/1993). Vrča v prvih dveh grobovih sta bila pokrita s ploščatima prodnikoma, groba 3 in 5/1993 pa sta vsebovala tudi fragmente keramike. Posebnost groba 3 je ob pokitem vrču in fragmentih keramike še poškodovan svitek brnaste fibule, ki je ležal v žganini. Zadnji grob brez žare, grob 8, je vseboval amforo, vrč in dve skodelici.

V 15 grobovih je imela ena izmed posod vlogo žare, ob njej pa so lahko bili še drugi pridatki. V osmih grobovih z žarami ni bilo spremnih posod. Med seboj so se razlikovali glede na črepinje ter pokritosti s kamnito ploščo, prodnikom ali konično skledo. Med temi grobovi je imel lonec štir-

ikrat vlogo žare (grob 9/1993, 28, 32, 34) in prav v vseh so bile tudi črepinje posod. Eden izmed njih je bil pokrit s kamnito ploščo (grob 34), drugi s skledo (grob 32), tretji pa celo z obojim (grob 9/1993). Trikrat je bila v grobovih brez pridatkov kot žara uporabljena amfora (grob 1/1993, 17, 26) in enkrat skodela (grob 27), a le v grobu 1/1993 je bilo tudi nekaj keramičnih fragmentov. Skupna značilnost teh grobov pa je, da niso bili pokriti. Tudi v grobu 18 so bili zbrani posmrtni ostanki pokojnika v amfori, ob njej pa sta bila še vrč in skleda. Ta kombinacija posodja (skupina 6) je tudi v enem grobu brez žare, v katerem prav tako ni bilo ne fragmentov keramike niti kamnitega pokrova. Podobno je bilo tudi v grobu 24, kjer je bil kot žara uporabljen lonec, pridani pa sta mu bili amfora in skleda (skupina 7). Tudi ta kombinacija posodja je bila odkrita že v dveh grobovih brez žare, vzorec pa se zopet ponovi, saj v omenjenih grobovih niso bili najdeni ne keramični fragmenti, niti niso bili pokriti. Lonec se je v vlogi žare pojavil še trikrat (grob 16, 22, 6/1993). V prvem primeru je bila ob njem le amfora, v grobu 22 pa vrč, amfora in skleda (skupina 11). To pa je tudi

edini grob, ki je kljub pridani eni skledi vseboval črepinje posod. V grobu 6/1993 so bili ob žari še lonec in dve skledi, bronasta igla ter fragmenti keramike. Podobno je bilo tudi v grobu 29 z gladko bronasto ovratnico, kjer je bil kot žara uporabljen kroglast vrč, kot spremni posodi pa sta služili dve skledi. V obeh so bili odkriti fragmenti keramike, grobova pa je pokrivala kamnita plošča. V grobu 33 so bili pod kamnito ploščo žara (kroglast vrč), amfora in skodelica. Tudi grobova z vrči v vlogi žar spominjata na grobove brez žare, kjer je bil vrč edini pridelek, saj so pri vseh pogoste črepinje, ob tem pa so večkrat tudi pokriti s kamni. Razlika je le v tem, da sta kot žari uporabljena vrča s kroglastim trupom, medtem ko so bili vrči v grobovih brez žare trebušasti ali bikonični.

Če povzamemo ugotovitve, se kaže, da so v grobovih z lonci in vrči, bodisi kot spremnimi posodami bodisi kot žarami, pogosti tudi fragmenti razbitega keramičnega posodja, grobovi oz. posode pa so večkrat tudi pokriti. Podobno je tudi v grobovih, kjer sta pridani dve skledi (grobovi 6/1993, 8/1993 in 29). V nasprotju z njimi pa v grobovih z amforami ali eno skledo teh znakov ne zasledimo pogosto.

V dvojnih grobovih 11, 13 in 14 so sestavi iz večje in manjše posode, obe pa sta uporabljeni kot žari. V prvem primeru sta to amfora in lonec, v drugem dva lonca, v tretjem pa lonec in skodelica. Vsi trije grobovi so bili pokriti s kamnitimi ploščami. Pri grobu 11 je plošča pokrivala obe posodi in bila ob tem tudi edini indikator za dvojni pokop, v drugih dveh primerih pa je bila pokrita le večja žara. V grobu 14 so bili ob žarah (lonec in skodelica) odkriti tudi fragmenti bronaste zapestnice oz. obročka. Po velikostni razliki med žarama in pridatkom, značilnim za ženske grobove, je v grobu mogoče videti pokop ženske oz. matere z otrokom, katerega posmrtni ostanki so bili shranjeni v skodelici. Ker sta se tudi v ostalih dveh grobovih nahajali večja in manjša žara, lahko tudi zanje domnevamo, da gre za pokop odraslega človeka, verjetno ženske, in (njenega) otroka. Zanimivo je tudi dejstvo, da ob posodah v funkciji žare v dvojnih grobovih ni bilo drugih keramičnih posod. Po razporeditvi posod je bil podoben tudi grob 19, kjer pa sta kot žari služila trebušast vrč in konična skleda, ki je bila delno prekrita s skodelo. Preostala grobova 5 in 7 sta bolj zapletena, saj pri obeh obstaja možnost naknadnega pokopa

in zato ni popolnoma jasno, ali gre za istočasni dvojni oz. večkratni pokop. V obeh so bile najdene črepinje posod, noben od njiju pa ni bil pokrit.

Obstoj tako kompleksnega načina pokopavanja, kot smo ga poskušali razvozlati na drugem ruškem grobišču, lahko delno predpostavimo tudi za ostala grobišča ruške žarnogrobiščne skupine. Tako je na vseh moč pogosto zaslediti najdbe fragmentov keramike, pri katerih pa praviloma ni podatkov o sekundarni prežganosti. Nekoliko drugače je s pokrivanjem grobov, ki npr. na grobiščih v Rabelčji vasi in v Ormožu sploh ni zabeleženo.³¹² Na Pobrežju je večkrat pokrivala grobove namesto enega krovnega kamna oz. ploščatega prodnika gomilica iz manjših prodnikov, v nekaterih primerih pa so bili pokriti tako s kamnito ploščo kot tudi z gomilico prodnikov. Na taistem najdišču smo zasledili tudi pojav, ko so bila za pokrivanje žar namesto skled uporabljena dna ali pa fragmenti drugih posod, kar je drugemu ruškemu grobišču neznano.

Poraja se nam vprašanje, ali je na drugih najdiščih sestav grobnih pridatkov prav tako pogojen s posebnimi pravili pri ritualu, takšne analize pa bi presegle začrtan okvir tega članka. Kot smo lahko ugotovili, so bili grobni inventarji odraz pogrebnih običajev. Kaj pa je vplivalo na razporeditev grobov na grobišču (*sl.* 35)? Znana je teza H. Müller-Karpeja, ki je domneval, da se je prvo ruško žarno grobišče širilo od vzhoda proti zahodu.³¹³ Drugačno razporeditev je na Pobrežju prepoznal S. Pahič, kjer naj bi obstajale dvojice in linije grobov, ki so med seboj tako ali drugače povezani.³¹⁴ Na do sedaj raziskanem delu drugega ruškega grobišča so starejši in mlajši grobovi razporejeni mešano, tako da grobišča ne moremo primerjati s prvim ruškim grobiščem. Težka je tudi primerjava s pobeškimi grobiščem, saj bi lahko grobove razdelili v "dvojice" le na podlagi lege, ne pa z ozirom na spolno ali socialno pripadnost, saj nam razpoložljivi podatki takšne delitve ne omogočajo. Ugotovili smo le, da so najstarejši grobovi, med seboj oddaljeni tudi več metrov, kar ne izključuje možnosti obstoja "grobni parcel", na katerih so bili kasneje pokopani še drugi člani ene in iste družine. Seveda je to le domneva, ki sloni na skopih podatkih. Za podporo naše teze bi nujno potrebovali rezultate antropoloških analiz, ki bi dopolnili podatke o spolu in starosti pokojnikov, morebitne genske analize pa bi prikazale tudi stopnje sorodstvenih vezi.

³¹² Čeprav sta najdišči najbolj oddaljeni od najbližjih ležišč skrilavca, Pohorja, ki je bil prevladujoči material za pokrivanje grobov na ostalih grobiščih ruške žarnogrobiščne skupine, pa odsotnost večjih rečnih prodnikov kaže na delno spremenjen pogrebni ritual.

³¹³ Müller-Karpe 1959, 116.

³¹⁴ S. Pahič 1991, 115 ss.

ZAHVALE

V prvi vrsti bi se rad zahvalil mentorici akad. red. prof. dr. Bibi Teržan, zahvaljujem pa se tudi Miri Strmčnik-Gulič, ki mi je po posvetu z mentorico zaupala gradivo, ki ga je skupaj z drugimi uslužbenci ZVKDS, območna enota Maribor, izkopavala maja in junija leta 1993. Ob tem bi se zahvalil še njenima sodelavcema Stanku Gojkoviču in Miheli Kajzer Cafnik, s katerima sem sodeloval v času nastajanja diplomskega dela. Prav tako se zahvaljujem Vesni Koprivnik iz Pokrajinskega

muzeja Maribor, ki mi je omogočila vpogled v gradivo, odkrito leta 1952 pri prvih izkopavanjih drugega ruškega žarnega grobišča.

Velika zahvala gre tudi Mileni Horvat z Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani za vso strokovno pomoč pri analizah keramičnega gradiva ter mnoge koristne nasvete.

Pri delu so mi bili v pomoč še dr. Phil Mason, sodelavec ZVKDS, območna enota Novo mesto, ter sodelavca Inštituta za arheologijo ZRC SAZU Dragica Knific Lunder in mag. Primož Pavlin.

Vsem iskrena hvala!

- CARANCINI, G. L. 1975, *Die Nadeln in Italien*. - Prähistorische Bronzefunde 13/2.
- COBLENZ, W. in L. D. NEBELSICK 1997, *Das prähistorische Gräberfeld von Niederkaina bei Bautzen I*. - Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie mit Landesmuseum für Vorgeschichte 24, Dresden.
- ČREŠNAR, M. 2004, *Novi žarni grobovi iz Ruš in pogrebni običaji v ruški žarnogrobišni skupini*. - Ljubljana (diplomska naloga, Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani).
- DULAR, J. 1978, Poskus kronološke razdelitve dobovskega žarnega grobišča. - *Arh. vest.* 29, 36 ss.
- DULAR, J. 1982, *Halštatska keramika v Sloveniji*. - Dela 1. razr. SAZU 23.
- EIBNER, A. 1997, Die "Grosse Göttin" und andere Vorstellungsinhalte der östlichen Hallstattkultur. - V: *Hallstattkultur im Osten Österreichs*, Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich 106-109, 129 ss, St. Pölten, Wien.
- EIBNER, C. 1974, *Das Späturnenfelderzeitliche Gräberfeld von St. Andrä*. - Arch. Austr. Beih. 12.
- GABROVEC, S. 1973, Začetek halštatskega obdobja v Sloveniji. - *Arh. vest.* 24, 338 ss.
- GABROVEC, S. 1983, Jugoistočnoalpska regija. - V: *Praist. jug. zem.* 4, 21 ss.
- GABROVEC, S. in K. MIHOVILIĆ 1987, Istarska grupa. - V: *Praist. jug. zem.* 5, 293 ss.
- GAMS, I. 1998, Pokrajinsko ekološka sestava Slovenije. - V: *Geografija Slovenije*, 214 ss, Ljubljana.
- GUŠTIN, M. 1979, *Notranjska. K začetkom železne dobe na severnem Jadranu*. - Kat. in monogr. 17.
- HENNIG, H. 1993, *Urnenfelder aus dem Regensburger Raum*. - Materialh. z. bay. Vorgesch. A/65.
- HEYD, V. 2002, *Das prähistorische Gräberfeld von Niederkaina bei Bautzen 6*. - Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie mit Landesmuseum für Vorgeschichte 33, Dresden.
- HORVAT, J. 1983, Prazgodovinske naselbinske najdbe pri farni cerkvi v Kranju. - *Arh. vest.* 34, 140 ss.
- HORVAT, M. 1999, *Keramika. Tehnologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv*. - Razpr. FF, Ljubljana.
- HORVAT, U. 1996, Ruše. - V: *Priročni krajevni leksikon Slovenije*, 264, Ljubljana.
- HORVAT-ŠAVEL, I. 1981, Rezultati sondiranja prazgodovinskega naselja v Gornji Radgoni. - *Arh. vest.* 32, 291 ss.
- JOCKENHÖVEL, A. 1971, *Die Rasiermesser in Mitteleuropa*. - Prähistorische Bronzefunde 8/1.
- KAERNER, J. 1988-1989, Chronologische Probleme der Ruše-Gruppe der südostalpinen Urnenfelderkultur. - *Arh. vest.* 39-40, 217 ss.
- KAERNER, J. 1989, *Zur Chronologie der slowenisch drauländischen Urnenfelder und deren Beziehung zu benachbarten Gebieten*. - Heidelberg (neobjavljena disertacija).
- KOROŠEC, J. 1951, *Prazgodovinska naselbina na Ptujskem gradu*. - Razpr. 1. razr. SAZU 6.
- KOSSACK, G. 1995, Mitteleuropa zwischen dem 13. und 8. Jahrhundert v. Chr. Geb. Geschichte, Stand und Probleme der Urnenfelderforschung. - V: *Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. Ergebnisse eines Kolloquiums*, Monogr. Röm. Germ. Zentmus. 35, 1 ss.
- KROMER, K. 1959, *Das Gräberfeld von Hallstatt*. - Firenze.
- LAMUT, B. 1988-1989, Kronološka skica prazgodovinske naselbine v Ormožu. - *Arh. vest.* 39-40, 235 ss.
- LOVRENČAK, F. 1998, Pedogeografske značilnosti. - V: *Geografija Slovenije*, 173 ss, Ljubljana.
- LUNZ, R. in F. MARZATICO 1997, Oggetti d'ornamento dell'età del Bronzo e del Ferro in Trentino-Alto Adige. - V: *Ori delle Alpi*, Quaderni della Sezione Archeologica Castello del Buonconsiglio. Monumenti e collezioni provinciali 6, 409 ss, Trento.
- MIHOVILIĆ, K. 2001, *Nezakcij*. - Monografije i katalogi 11.
- MÜLLER-KARPE, H. 1959, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*. - Röm. Germ. Forsch. 22.
- MÜLLNER, A. 1875, Das Urnenfeld bei Maria Rast in Steiermark. - Mitt. Zent. Komm. 1, 59 ss.
- NEBELSICK, L. D. 1994, Der Übergang von der Urnenfelderzeit Eisenzeit am nördlichen Ostalpenrand und im nördlichen Transdanubien. - V: *Archäologische Untersuchungen zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit zwischen Nordsee und Kaukasus*, Regensburger Beiträge zur prähistorischen Archäologie 1, 307 ss.
- NEBELSICK, L. D. 1997, Die Kalenderberggruppe der Hallstattzeit am Nordostalpenrand - V: *Hallstattkultur im Osten Österreichs*, Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich 106-109, 9 ss, St. Pölten, Wien.
- OMAN, D. 1981, Brinjeva gora. - *Arh. vest.* 32, 144 ss.
- PAHIČ, S. 1957, *Drugo žarno grobišče v Rušah*. - Razpr. 1. razr. SAZU 4/3.
- PAHIČ, S. 1968, Maribor v prazgodovini. - *Čas. zgod. nar.* 4, 9 ss.
- PAHIČ, S. 1972, *Pobrežje*. - Kat. in monogr. 6.
- PAHIČ, S. 1981, Brinjeva gora 1953. - *Arh. vest.* 32, 71 ss.
- PAHIČ, S. 1985, *Brinjeva gora 1954*. - Doneski k pravadnini Podravja 2, Maribor.
- PAHIČ, S. 1991, *Moji poslednji pobeški grobovi*. - Doneski k pravadnini Podravja 6, Maribor.
- PAHIČ, V. 1988-1989, Žarno grobišče na Brinjevi gori. - *Arh. vest.* 39-40, 181 ss.

- PARE, C. 1998, Beiträge zum Übergang von der Bronze- zur Eisenzeit in Mitteleuropa. - *Jb. Röm. Germ. Zentmus.* 45, 293 ss.
- PIRKMAJER, D. 1983, *Prazgodovinska naselbina na Rifniku. Materialne ostaline iz arheoloških izkopavanj v letih 1956 do 1961.* - Ljubljana (diplomska naloga, Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani).
- PITTIONI, R. 1954, *Urgeschichte des österreichischen Raumes.* - Wien.
- PUŠ, I. 1971, *Žarnogrobiščna nekropola na dvorišču SAZU v Ljubljani.* - Razpr. 1. razr. SAZU 7/1.
- PUŠ, I. 1982, *Prazgodovinsko žarno grobišče v Ljubljani.* - Razpr. 1. razr. SAZU 13/2.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1979, *Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet.* - *Prähistorische Bronzefunde* 13/5.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1983, *Die Nadeln in Westungarn 1.* - *Prähistorische Bronzefunde* 13/10.
- ROZMAN, B. 2004, Keramika iz prazgodovinske naselbine v Kranju (Pavšlarjeva hiša). - *Arh. vest.* 55, 55 ss.
- RUOFF, U. 1974, *Zur Frage der Kontinuität zwischen Bronze- und Eisenzeit in der Schweiz.* - Basel.
- SCHMID, W. 1925, *Südsteiermark im Altertum.* - Graz.
- STARE, F. 1950, Ilirsko grobišče na Zgornji Hajdini pri Ptujju. - *Arh. vest.* 1, 31 ss.
- STARE, F. 1954, *Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani.* - Dela 1. razr. SAZU 9.
- STARE, F. 1975, *Dobova.* - Pos. muz. Brež. 2.
- STRMČNIK-GULIČ, M. 1980, Žarno grobišče iz Rabeljčje vasi v Ptujju. - *Situla* 20/21, 61 ss.
- STRMČNIK-GULIČ, M. 1985, Raziskovanje prazgodovinskih obdobij v Ptujju. - *Ptuj. zbor.* 5, 377 ss.
- STRMČNIK-GULIČ, M. 1997, Ruše. - *Var. spom.* 36, 197 ss.
- STRMČNIK-GULIČ, M. in I. TUŠEK 2001, Rogoza. - V: *Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor. Letno poročilo 1999,* 156 ss, Maribor.
- STRMČNIK-GULIČ, M. 2003a, Bronastodobno naselje pod Pohorjem. - V: *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih,* 49 ss, Ljubljana.
- STRMČNIK-GULIČ, M. 2003b, Pobrežje pri Mariboru. - V: *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih,* 206 s, Ljubljana.
- STRMČNIK-GULIČ, M. 2003c, Rogoza pri Mariboru. - V: *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih,* 233 s, Ljubljana.
- STRMČNIK-GULIČ, M. 2003d, Slivnica pri Mariboru 2. - V: *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih,* 239, Ljubljana.
- STRMČNIK-GULIČ, M. 2003e, Spodnje Hoče. - V: *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih,* 49 ss, 206 s, 233 s, 239, 242 s, Ljubljana.
- SVOLJŠAK, D. 1973, Prazgodovinsko grobišče v Tolminu. - *Arh. vest.* 24, 397 ss.
- SVOLJŠAK, D. in A. POGAČNIK 2001, *Tolmin. Prazgodovinsko grobišče 1.* - Kat. in monogr. 34.
- ŠAVEL, I. 1994, *Prazgodovinske naselbine v Pomurju.* - Murska Sobota.
- ŠINKOVEC, I. 1995, Katalog posameznih kovinskih najdb bakrene in bronaste dobe. - V: *Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem 1,* Kat. in monogr. 29, 29 ss.
- TERŽAN, B. 1985, Ruška prazgodovina. - V: *Ruška kronika,* 27 ss, Ruše.
- TERŽAN, B. 1990, *Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem.* - Kat. in monogr. 25.
- TERŽAN, B. 1995, Stand und Aufgaben der Forschungen zur Urnenfelderzeit in Jugoslawien. - V: *Beiträge zur Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen. Ergebnisse eines Kolloquiums.* - Monogr. Röm. Germ. Zentmus. 35, 323 ss.
- TERŽAN, B. 1999, Oris obdobja kulture žarnih grobišč na Slovenskem. - *Arh. vest.* 50, 130 ss.
- TERŽAN, B. 2002, Kronološki oris. - V: *Tolmin. Prazgodovinsko grobišče 2.* - Kat. in monogr. 35, 85 ss.
- TOMANIČ, M. 1969, Kovinske najdbe iz žarnega grobišča na Zgornji Hajdini pri Ptujju. - V: *Poetovio - Ptuj 69 - 1969. Zbornik razprav ob 1900 letnici,* 16 s, Ptuj.
- TOMANIČ-JEVREMOV, M. 1988-1989, Žarno grobišče v Ormožu. - *Arh. vest.* 39-40, 277 ss.
- VASIČ, R. 1999, *Die Fibeln im Zentralbalkan.* - *Prähistorische Bronzefunde* 14/12.
- VASIČ, R. 2003, *Die Nadeln im Zentralbalkan (Vojvodina, Serbien, Kosovo und Makedonien).* - *Prähistorische Bronzefunde* 13/11.
- VINSKI-GASPARINI, K. 1973, *Kultura polja sa žarama u Sjevernoj Hrvatskoj.* - Monografije 1, Zadar.
- VINSKI-GASPARINI, K. 1983, *Kultura polja sa žarama sa svojim grupama.* - V: *Praist. jug. zem.* 4, 547 ss.
- VITRI, S. 1983, *Necropoli di Brežec.* - V: *Preistoria del Caput Adriae,* 142 ss, Udine.
- WEBER, C. 1996, *Die Rasiermesser in Südosteuropa.* - *Prähistorische Bronzefunde* 8/5.
- WURMBRAND, G. 1879, *Das Urnenfeld von Maria-Rast.* - *Archiv für Anthropologie* 11, 231 ss.
- ŽIBERNA, I. 1998, *Strojna, Kozjak, Pohorje.* - V: *Slovenija. Pokrajine in ljudje,* 142 ss, Ljubljana.

Die neuen Urnengräber aus Ruše und das Bestattungsritual in der Ruše-Gruppe der Urnenfelderkultur

Zusammenfassung

Die städtische Siedlung Ruše liegt im westlichen Teil des weiten Feldes Ruško polje, genauer auf den hohen Terrassen zwischen der Drau und am nördlichen Fuß des Pohorje (Abb. 1).¹ Das Tal verjüngt sich westlich zur Schlucht Falska sote-

ska, im Osten begrenzen es dagegen die Pohorje-Ausläufer von Bistrica und Laznica. Das ist auch der Abschluss des weiten Drau-Ptuj-Feldes, das sich entlang der Drau von Ormož bis Fala ausbreitet.²

¹ U. Horvat 1996, 264.

² Gams 1998, 229.

In Ruše wurden die ersten archäologischen Grabungen im Jahr 1875 durchgeführt, als das berühmte erste Ruše-Urnenfeld, Ruše I, entdeckt wurde. Insgesamt wurden in zwei Jahren 172 Brandgräber entdeckt, deren Material heute in den Vitrinen der Museen in Graz, Ljubljana und Wien sowie in vielen anderen Sammlungen "verstreut" ist. Schon bei der Entdeckung erregte das Gräberfeld eine große Aufmerksamkeit der Fachöffentlichkeit und seine Bedeutung wurde 1959 noch größer, als H. Müller-Karpe gerade auf der Grundlage des auf diesem Gräberfeld gefundenen Materials seine chronologische Entwicklung der jüngeren Urnenfelderkultur im Südostalpenraum konzipierte.³ Nur ca. 500 m vom ersten Gräberfeld entfernt, beim Bau des Feuerwehrhauses im Jahr 1952, wurden unter der Leitung von Stanko Pahič, dem damaligen Kustos des Regionalmuseums Maribor, 36 Gräber des sog. zweiten Urnenfeldes von Ruše geborgen.⁴ Neuere archäologische Grabungen erfolgten im Bereich dieses Gräberfeldes im Jahr 1993, als 9 Gräber und 8 Kulturgruben (Abb. 4) entdeckt wurden. So zählt der Fundort jetzt 44 Gräber und 8 Gruben (Abb. 8). Das Material, das bei den neueren Grabungen entdeckt wurde, wird zu Beginn des Beitrags genauer analysiert, anschließend werden eine Reihe interessanter Erkenntnisse vorgestellt, die auf den Analysen aller Funde des zweiten Ruše-Urnenfeldes basieren.

TECHNOLOGISCHE ANALYSEN

Die Analyse umfasst 67 Keramikfunde, ganze Gefäße und Fragmente, die bei den Grabungen im Jahr 1993 entdeckt wurden. Untersucht wurde deren Tonmasse, Körnigkeit, Gestaltungstechnik, Oberflächenbearbeitung, Brand, Porigkeit, Härte und Farbe. Die Ergebnisse wurden verglichen mit den Resultaten ähnlicher Analysen, die S. Pahič bei den ersten Grabungen auf dem zweiten Ruše-Urnenfeld durchführte.⁵ Die Keramikgefäße wurden, wie wir festgestellt haben, freihändig mit Tonrollen bzw. -bändern aus gut gereinigter Tonmasse geformt. Der Töpfer verwischte die Spuren der Gestaltung sowohl an den Außen- als an den Innenflächen der Gefäße. Die Keramik wurde unter verschiedenen Bedingungen gebrannt, mit Prozessen, die mit Sicherheit mindestens zum Teil beaufsichtigt waren. Dies konnte man allerdings nur in Öfen erreichen, in denen die Gefäße von der Feuerstelle physisch getrennt waren, daneben ermöglichten sie auch eine Regulierung der Luftzufuhr und damit eine Kontrolle der Atmosphäre (Abb. 21). Auf der Grundlage dieser Analysen können wir also vermuten, welche Art von Öfen in der dazu gehörenden Siedlung verwendet wurden. Diese Angabe wurde in Slowenien noch nicht vorgestellt und man war auch der Überzeugung, dass solche Öfen erst in der entwickelten älteren Eisenzeit auftraten.⁶

TYPOLOGISCHE ANALYSEN

Es folgte eine typologische Analyse des Keramikmaterials, das die Grundlage bildete für die Datierung der einzelnen Typen und der Varianten der Keramikgefäße, die auf dem zweiten Urnenfeld von Ruše (Abb. 22-28) entdeckt wurden. Wir untersuchten 81 Keramikgegenstände und 21 Fragmente. Die meis-

ten davon waren Schüsseln (25; 6),⁷ es folgen Töpfe (15; 15), Amphoren (17), Krüge (14), Tassen (5; 1), Schalen (4) und ein Spinnwirtel.

In die Untersuchung von der Datierung der einzelnen Gefäßtypen integrierten wir auch das Material von den anderen Fundorten der Ruše-Gruppe der Urnenfelderkultur, womit wir zu zeigen versuchten, dass die auf dem zweiten Urnenfeld von Ruše gefundenen Gefäße gestalterisch der für diese Gruppe typischen Keramik entspricht. Allem Anschein nach wurden viele Gefäße längere Zeit im Rahmen Ha B benutzt. Während die kugelförmigen Tassen (Abb. 26: Skd3), die offenen und die geschlossenen kugelförmigen Schüsseln (Abb. 23: S1,S2,S6) sowie einige Varianten der geschlossenen konischen Schüsseln (Abb. 23: S7,S10) die ganze Zeit der jüngeren Urnenfelderkultur beliebt waren, wurde die Mehrzahl der übrigen Gefäße in zwei Stufen benutzt. In den älteren (Ha B1, Ha B2) benutzte man beispielsweise zweihenklige Tassen (Abb. 26: Skd4) und bauchförmige Krüge mit hohem kegelförmigem Hals (Abb. 25: V5), in den jüngeren (Ha B2, Ha B3) dagegen einige konische Schüsseln (Abb. 23: S8,S9) und bikonische und bauchförmige Krüge mit hohem kegelförmigem Hals (Abb. 25: V1,V3,V4). Eine wahre Sehenswürdigkeit sind in dieser Hinsicht die Amphoren, weil man die bikonischen und bauchförmigen Amphoren mit hohem kegelförmigem Hals und fließendem Schulterübergang (Abb. 28: A1,A2) in die Stufe Ha B1, die bauchförmigen Amphoren mit hohem geschweiftem Hals und sanftem Schulterübergang (Abb. 28: A9) in die Stufe Ha B2 und die bauchförmigen Amphoren mit kurzem geschweiftem Hals und fließendem Schulterübergang (Abb. 28: A10) in den Horizont Ha B3 einordnen kann. Eigens zu erwähnen sind noch die Urnen (Töpfe - Abb. 27: L1 und L11), deren Merkmale man mit der Urnenfelderkultur von Ljubljana und Dobovo in Verbindung bringen kann.

Mit der Zeitbestimmung der Keramikgefäße konnten wir das Gräberfeld in die gesamte Zeit der jüngeren Urnenfelderkultur datieren, und zwar von Ha B1 bis einschließlich Ha B3, wobei die Keramik der älteren Stufen überwiegt.

Eine ähnliche Datierung des zweiten Urnenfeldes von Ruše unterstützen auch die chronologischen Analysen der Ornamentik, und zwar die Art und Weise der Verzierung und der Motive, die auf den behandelten Gefäßen festgestellt wurden; sie sind ebenfalls im Repertoire der Urnenfelderornamentik des Draugbietes verwurzelt. Dabei treten noch einige Besonderheiten in Erscheinung (Abb. 31-33). Während einige einfache und zusammengesetzte Motive in verschiedenen Ausführungen manchmal in der gesamten Ruše-Gruppe auftreten (z. B. Abb. 33: Motive I und XIII,XV), sind andere häufiger auf einen bestimmten Bereich beschränkt, wie z. B. die Kombination des richtigen Einschnittes und des Ahlenabdrucks (z. B. Abb. 32; 33: Motive VII,XVII,XIV),⁸ die auf dem zweiten Urnenfeld von Ruše am häufigsten vorkam, und das Furchen-Einstich-Motiv XXIII, das in der Mehrzahl der Fälle nur auf beiden Ruše-Urnenfeldern vorkommt und dem Raum Ruše eigen ist. Wieder andere Merkmale bringen das zweite Urnenfeld von Ruše in größerem Ausmaß in Verbindung mit dem Raum Maribor, denn wir können zahlreiche Motive (Abb. 33: XI,XII,XIII,XIV,XV), die vor allem die Amphoren und Schüsseln dekorieren, leichter mit den Gefäßen in Pobrežje und in der Mladinska ulica in

³ Müller-Karpe 1959, 99 ff.

⁴ S. Pahič 1957.

⁵ Ib., 37 ff.

⁶ Dular 1982, 148 ff.

⁷ Die erste Zahl weist auf die Gesamtzahl der im Ganzen rekonstruierten Gefäße eines bestimmten Typs, während die zweite Zahl die Zahl der Fragmente der Gefäße eines bestimmten Typs darstellt.

⁸ Die Kombination des richtigen Einschnittes und des Ahlenabdrucks ist zwar auch auf der Brinjeva gora präsent, wo in den Schichten 1, 3 und 5, die von Ha A bis Ha B3/c datiert sind, nur einige auf diese Weise verzierten Fragmente entdeckt wurden (Oman 1981, 148 ff; Taf. 3: 13,16,18,19; 45: 12; 27: 12).

SCHÜSSELN	Offen (1. Gruppe)	Kugelige Form	S1: t. 8: Gr. 21: 4	
			S2: t. 2: Gr. 6: 5; 3: Gr. 7: 5,6; 4: Gr. 10: 5; 8: Gr. 18: 3; 9: Gr. 24: 2; 11: Gr. 29: 3; 17: 6 - sporadischer Fund	
			S3: t. 10: Gr. 22: 3	
		Konische Form	S4: t. 17: 4; 14: 11 - sporadische Funde	
		Bauchige Form	S5: t. 2: B1	
	Geschlossen (2. Gruppe)	Kugelige Form	S6: t. 2: B2	
Konische Form		S7: t. 2: Gr. 5: 1; 18: 3 - sporadischer Fund; t. 3: A3		
		S8: t. 13: Gr. 32: 2; 3: Gr. 7: 8; t. 3: A2		
		S9: t. 1: Gr. 4: 7		
		S10: t. 1: Gr. 1: 1; 17: 3; 18: 1 - sporadische Funde; t. 4: A1		
S11: t. 1: Gr. 2: 4; 9: Gr. 19: 2; 11: Gr. 29: 5				
SCHALEN	Offen (1. Gruppe)	Ellipsoide Form	Sk1: t. 11: Gr. 27: 6	
		Bauchige Form	Sk2: t. 9: Gr. 19:3, 18: 4 - sporadischer Fund	
	Geschlossen (2. Gruppe)	Konische Form	Sk3: t. 17: 5 - sporadischer Fund	
KRÜGE	Hoher Kegelhals	Fließender "Hals-Schulter" Übergang (1. Gruppe)	Doppelkonische Form	V1: t. 8: Gr. 21: 5; 10: Gr. 22: 1
			Bauchige Form	V2: t. 3: Gr. 7: 3
		Betonter "Hals-Schulter" Übergang (2. Gruppe)	Bauchige Form	V3: t. 2: Gr. 5: 4
				V4: t. 9: Gr. 19: 1
				V5: t. 1: Gr. 3: 5
	Niedriger Kegelhals	Fließender "Hals-Schulter" Übergang (3. Gruppe)	Kugelige Form	V7: t. 2: B3
			Doppelkonische Form	V8: t. 2: A1
		Betonter "Hals-Schulter" Übergang (4. Gruppe)	Bauchige Form	V9: t. 4: Gr. 8: 4
			Kugelige Form	V10: t. 14: Gr. 33: 3
	Niedriger gewölbter Hals	Sanfter "Hals-Schulter" Übergang (5. Gruppe)	Bauchige Form	V11: t. 4: Gr. 12: 6; 3: Gr. 7: 1
Kugelige Form			V12: t. 11: Gr. 29: 4	
TASSEN	Einhenkelig (1. Gruppe)	Kugelig-ellipsoide Form	Skd1: t. 3: Gr. 7: 7	
		Kugelige Form	Skd2: t. 4: Gr. 8: 3	
			Skd3: t. 5: Gr. 14: 4; 14: Gr. 33: 1; 14: 5 - sporadischer Fund	
Zweihenkelig (2. Gruppe)	Kugelig-ellipsoide Form	Skd4: t. 4: Gr. 8: 2		
TÖPFE	Hoher Kegelhals	Betonter "Hals-Schulter" Übergang (1. Gruppe)	Bauchige Form	L1: t. 6: Gr. 13: 1
				L2: t. 4: A2
			L3: t. 5: Gr. 11: 2	
	Hoher gewölbter Hals	Sanfter "Hals-Schulter" Übergang (2. Gruppe)	Bauchige Form	L4: t. 6: Gr. 13: 2
				L5: t. 10: Gr. 22: 2
		Betonter "Hals-Schulter" Übergang (3. Gruppe)	Bauchige Form	L6: t. 2: Gr. 5: 3; 9: Gr. 24: 7
			L7: t. 17: 1 - sporadischer Fund	
	Niedriger gewölbter Hals	Sanfter "Hals-Schulter" Übergang (4. Gruppe)	Ellipsoide Form	L8: t. 4: A1
			Kugelige Form	L9: t. 12: Gr. 28: 1; t. 2: A2
		Betonter "Hals-Schulter" Übergang (5. Gruppe)	Doppelkonische Form	L10: t. 7: Gr. 16:
Ellipsoide Form			L11: t. 12: Gr. 34: 2	
	Doppelkonische Form	L12: t. 3: A4		
	Ellipsoide Form	L13: t. 13: Gr. 32: 1		
	Doppelkonische Form	L14: t. 5: Gr. 14: 5		
AMPHOREN	Hoher Kegelhals	Fließender "Hals-Schulter" Übergang (1. Gruppe)	Doppelkonische Form	A1: t. 3: Gr. 7: 2; 10: Gr. 22: 4
			Bauchige Form	A2: t. 7: Gr. 16: 2
		Sanfter "Hals-Schulter" Übergang (2. Gruppe)	Doppelkonische Form	A3: t. 5: Gr. 11: 1; 9: 24: 5; t. 1: A1
			Bauchige Form	A4: t. 11: Gr. 26: 1
		Betonter "Hals-Schulter" Übergang (3. Gruppe)	Doppelkonische Form	A5: t. 3: Gr. 7: 4
			Bauchige Form	A6: t. 18: 2 - sporadischer Fund
	Hoher gewölbter Hals	Sanfter "Hals-Schulter" Übergang (4. Gruppe)	Doppelkonische Form	A7: t. 1: Gr. 2: 3
			Bauchige Form	A8: t. 4: Gr. 8: 1
	Niedriger gewölbter Hals	Sanfter "Hals-Schulter" Übergang (5. Gruppe)	Bauchige Form	A9: t. 14: Gr. 33: 2; 18: 1 - sporadischer Fund
			Kugelige Form	A10: t. 7: Gr. 17: 3
				A11: t. 8: Gr. 18: 1
				A12: t. 1: Gr. 1: 2; 2: Gr. 5: 2

Abb. 22: Typologische Einteilung der verschiedenen Tongefäße.

Maribor vergleichen, schwieriger dagegen mit den Funden des benachbarten Urnenfeldes von Ruše.⁹ Ganz anders verhält es sich auf dem Niveau der komplizierten Motive, die Unikate darstellen und keine Analogien haben. Am interessantesten sind besondere Motive, die auf der einen Seite auf Verbindungen zu den Motiven auf den Gefäßen anderer Fundorte (Abb. 33: XXVII,XXXI) hinweisen, während sie auf der anderen Seite unter dem Material der Ruše-Gruppe isoliert sind (Abb. 33: XXVIII,XXXII). Auffallend ist nur das Motiv eines offenen Dreiecks mit Fortsatz bzw. zwei Fähnchen (Abb. 33: XXX), das mit seiner symbolhaften Bedeutung und seinem Auftreten die Grenzen der einzelnen Urnenfeldergruppen überschreitet und zugleich auf ihre Verbindung hindeutet.

METALLGEGENSTÄNDE

Auf dem Gräberfeld wurden vier fragmentarisch erhaltene Gegenstände entdeckt: eine Nadel mit verdicktem und verdrehtem Hals (Taf. 3: A5), ein wahrscheinlich brillenförmiger Spinnwirtel, ein spiralförmiges Armband bzw. Armreif und ein glattes Halsband mit zugespitzten Enden.¹⁰ Ihre Zahl ist sehr gering, besonders im Vergleich mit Pobrežje und dem benachbarten Urnenfeld Ruše I, wo die Bronzebeigaben in jedem dritten Grab vorkommen. Im Gegensatz zur Keramik reichen diese Gegenstände nicht in die Zeit Ha B3 und sind fest in den älteren Phasen Ha B verankert. Am interessantesten ist eine Nadel mit Zwiebelkopf und verdicktem und verdrehtem Hals, die im Gegensatz zu den übrigen Bronzefunden nicht so häufig in anderen Gräberfeldern des Draugebietes vorkommt und auf Verbindungen zu Dobovo, Velika Gorica, Westslowenien und nicht zuletzt mit Norditalien hinweist (Abb. 34).

DATIERUNG DES URNENFELDES

Auf der Grundlage aller angeführten Analysen versuchten wir die einzelnen Gräber des Urnenfeldes von Ruše zeitlich genauer zu bestimmen. Es gelang uns, 22 Gräber zu datieren, die wir in alle Stufen Ha B einordneten. Am zahlreichsten vertreten sind die Gräber, die in die Zeit Ha B2 gehören, es folgen die Gräber der ältesten Stufe, Ha B1, von den Gräbern, die wir mit Sicherheit in Ha B3 datieren können, gibt es dagegen nur zwei (Abb. 35). Die Mehrzahl des Materials, besonders alle Bronzefunde, stammen, was eigens hervorgehoben werden muss, aus den älteren Stufen Ha B. Wenn wir also mit der Ansicht Pares übereinstimmen, ist das zweite Urnenfeld von Ruše älter als das Urnenfeld Ruše I.¹¹

BESTATTUNGSRITUAL

Um die Zeichen des Rituals auf dem Gräberfeld zu erkennen, haben wir den Keramikfragmenten, der Bedeckung von

Gräbern bzw. Gefäßen, der Kombination der beigegebenen Gefäße und der Verbindung dieser Faktoren mit der An- bzw. Abwesenheit von Urnen besondere Aufmerksamkeit geschenkt, denn wir setzen voraus, dass dies Reste von Bestattungsritualen sind.

Bei 38 Gräbern mit einfacher Bestattung (Abb. 36: A) ist bei 15 eine Urne vorhanden, sieben Mal sind der Urne noch Gefäße beigegeben (Abb. 37: A). Die Letzteren gibt es auch in 11 Gräbern ohne Urne (Abb. 38). Ferner stellten wir fest, dass beigegebene Gefäße in bestimmten Kombinationen bzw. Gruppen auftreten. Es gelang uns 12 verschiedene Gefäßgruppen zu bestimmen (Abb. 38), die trotz kleiner Unterschiede ahnen lassen, dass sie eine besondere Bedeutung hatten. Einige davon treten nur in Gräbern ohne Urne auf (Abb. 38: Gruppen 2, 3, 4, 5). In den Gruppen 2, 3, 4 kommt immer ein Krug vor, entweder allein oder in Kombination mit einer Schüssel oder mit einer Amphore und zwei Tassen, in Gruppe 5 sind nur Schüsseln beigegeben. Die folgenden Gruppen von beigegebenen Gefäßen sind nur für Gräber mit Urnen (Abb. 38: Gruppen 8-12) charakteristisch. In diesen Fällen ist nur einmal ein Krug beigegeben (Gruppe 10), während in der Mehrzahl der Gräber die Schüssel bzw. Tasse mit tiefen Gefäßen, wie einer Amphore oder einem Topf (Abb. 38: Gruppen 8, 9, 11), kombiniert ist. Eine Ausnahme bildet nur Grab 29 mit bronzenem Halsband, Urne und flachen Gefäßen, das sind zwei Schüsseln (Gruppe 12).¹² Die übrigen Gruppen kommen in Gräbern sowohl mit als auch ohne Urne vor. Während zu Gruppe 1 nur die Gräber ohne Beigaben gehören, sind den übrigen (Abb. 38: Gruppen 6, 7) sowohl Amphoren als auch Krüge beigegeben, in beiden sind allerdings Schüsseln vorhanden.

In der Mehrzahl der Fälle sind ein Bestandteil der beigegebenen Gefäße Krüge und Amphoren, manchmal allerdings auch andere Gefäßtypen. Im Hinblick auf ihren Verwendungszweck könnte man schließen, dass es sich, wie auch H. Hennig¹³ vermutet, um Trink- und Essgeschirr handelt. Man kann auch von "Grab-service" sprechen, wie es B. Teržan vorgeschlagen hat.¹⁴

In scheinbar leeren Einzelgräbern wurden bei der Hälfte der Fälle auch Fragmente zerbrochener Gefäße entdeckt. Vier von den sechs Gräbern waren mit Steinplatten bedeckt, während es unter den Gräbern ohne Fragmente in der Aufschüttung nicht ein einziges gab, das bedeckt gewesen wäre. Ein unterschiedliches Ritual erkannten wir auch bei der Analyse der Einzelgräber mit Gefäßen. So kamen in den Gräbern mit Töpfen und Krügen, entweder als Beigaben oder als Urnen, häufig auch Fragmente zerbrochener Gefäße vor, die Gräber sind mehrmals auch bedeckt. Im Unterschied dazu sind in den Gräbern mit Amphoren oder einer Schüssel diese Zeichen nicht häufig zu finden. Anders als bei den Gräbern, denen nur eine Schüssel beigegeben wurde, sind sie in den Gräbern mit zwei Schüsseln regelmäßig zu beobachten (Gräber 6/1993, 8/1993 und 29).¹⁵

In den Doppelgräbern 11, 13 und 14 befinden sich im Komplex größere und kleinere Gefäße, beide wurden als Urnen benutzt.¹⁶ Beim ersten handelt es sich um eine Amphore und einen Topf, beim zweiten um zwei Töpfe und beim dritten um einen Topf

⁹ Die Motive, die Parallelen vor allem im Gebiet des heutigen Maribor haben, sind: X, XI, XII, XVI, XVIII, XIX, XX, XXI und teilweise auch XIII (Amphoren, Schüssel).

¹⁰ S. Pahič 1957, Taf. 1: 6; 5: 3; 11: 2.

¹¹ Pare 1998, 343 ff.

¹² S. Pahič 1957, Taf. 11: 2-5.

¹³ Hennig 1993, 24.

¹⁴ Teržan 1985, 34 ff.

¹⁵ Taf. 2: B; 3: A; S. Pahič 1957, Taf. 11: 2-5.

¹⁶ S. Pahič 1957, Taf. 5: 6.

und eine Tasse. Alle drei Gräber waren mit Steinplatten bedeckt. In Grab 14 wurden neben den Urnen (Topf und Tasse) auch die Fragmente eines Bronzearmbandes bzw. -reifes entdeckt. Dem Größenunterschied zwischen den Urnen und der für Frauengräber typischen Beigabe nach zu urteilen, handelt es sich um das Grab einer Frau bzw. einer Mutter mit Kind. Da auch in den beiden anderen Gräbern eine größere und eine kleinere Urne vorkamen, ist zu vermuten, dass es sich um das Grab eines erwachsenen Menschen, wahrscheinlich einer Frau, und eines (ihres) Kindes handelt.

Interessant ist auch das Abschlagen der Ränder bzw. der oberen Gefäßteile. Analogien dazu finden wir beispielsweise auf dem Gräberfeld in Niederkain.¹⁷ In der Keramikanhäufung des zweiten Gräberfeldes von Ruše erkannten wir einige Gefäße mit abgeschlagenen Rändern bzw. Hälsen. Das sind ein Krug aus Grab 12, drei Töpfe (aus den Gräbern 13, 24 und 28) und vier Amphoren (aus den Gräbern 1, 5, 8 und 1/1993).¹⁸ Wir räumen natürlich auch die Möglichkeit ein, dass einige Gefäße beschädigt wurden, nachdem man sie ins Grab gelegt hatte; dies können wir mit Gewissheit nur im Hinblick auf einen ellipsenförmigen Topf aus Grab 28 behaupten. Im Gegensatz zu diesem Exemplar können wir bei einigen Gefäßen die Wahrscheinlichkeit späterer Zerstörung ausschließen.¹⁹ Während sich die Töpfe von einander unterscheiden, gehören die Amphoren zu drei Varianten.²⁰ Interessanterweise entdeckten wir den Brauch des Abschlagens von Rändern auch an drei

gleichen Amphoren von Pobrežje, die sogar zur selben Variante (A8) gehören wie die Amphore aus Grab 8 vom zweiten Urnenfeld von Ruše.²¹ Wie die Vergleiche zeigen, hatte also in diesem Teil des Bestattungskultes auch die Gefäßform eine besondere Bedeutung.

Auch auf dem Gebiet des Bestattungsrituals haben wir auf Verbindungen zwischen den Gräberfeldern der Ruše-Gruppe der Urnenfelderkultur hingewiesen, die sich allerdings trotz ähnlicher Merkmale von Gräberfeld zu Gräberfeld etwas unterscheiden können. Um genauere Resultate zu erzielen, bräuchten wir detaillierte Analysen aller Gräberfelder, deren Schwerpunkt gerade auf der Bewertung der mutmaßlichen Zeichen des Rituals liegen müsste. Dies würde aber den Rahmen dieses Beitrags sprengen.

Übersetzung: Marija Javor Briški

Matija Črešnar
 Oddelek za arheologijo
 Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
 Aškrčeva 2
 SI-1000 Ljubljana
 matija.cresnar@ff.uni-lj.si

¹⁷ Coblenz, Nebelsick 1997, 19 ff.

¹⁸ S. Pahič 1957, Taf. 4: 6; 6: 2; 9: 7; 12: 1; 1: 2; 2: 2; 4: 1; *Taf. 1: A1*.

¹⁹ In Grab 24 (S. Pahič 1957, Beil. 10; Taf. 9: 7) wurde ein Topf ohne Hals entdeckt, er lag in derselben Tiefe wie die übrigen Gefäße, die nicht beschädigt waren. Ebenso gab es im Grab keine Keramikfragmente, die bei späterer Zerstörung entstanden wären.

²⁰ Das sind die Amphoren aus den Gräbern 1/1993, 1, 5 und 8. Die erste ist bikonisch und hatte wahrscheinlich einen hohen kegelförmigen Hals (A3), die zweite und die dritte sind rund und hatten höchstwahrscheinlich einen kurzen geschweiften Hals (A12), die dritte ist dagegen bikonisch und hatte einen hohen geschweiften Hals (A8).

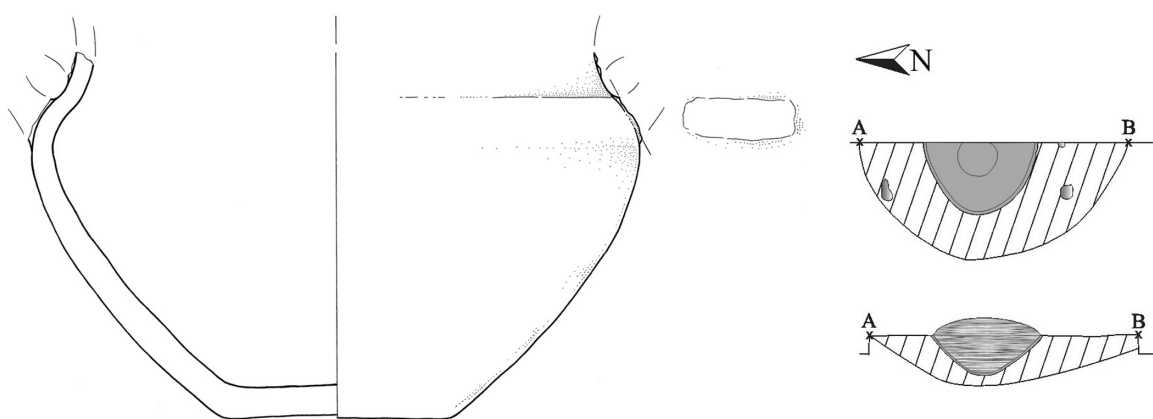
²¹ S. Pahič 1972, Taf. 10: 4; 22: 4; 26: 9.

LEGENDA / LEGENDE:

- - keramika / Keramik
- - kamenje / Gestein
- - plast žganine z dobcami oglja / Schicht von Brandresten mit Stücken von Holzkohle
- - plast ilovice z obilo drobcev oglja in kosti / Lehmschicht mit vielen Stücken von Holzkohle und Knochen
- - plast ilovice z drobcami oglja in kosti / Lehmschicht mit Stücken von Holzkohle und Knochen
- - meja strukture / Grenze der Struktur
- - neznana meja / unbekannte Grenze
- - profil / Schnitt

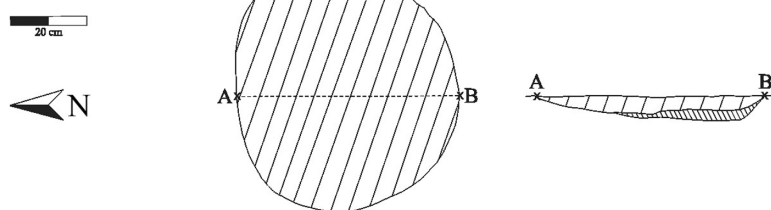
A

Grob / Grab 1/1993

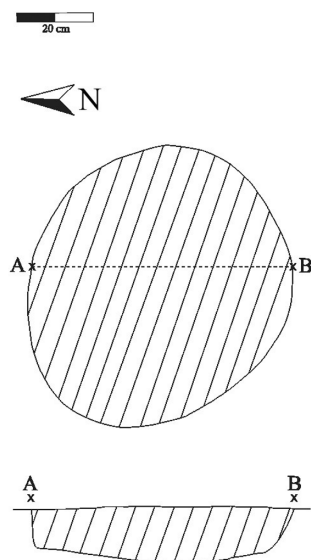
C

Grob / Grab 3/1993

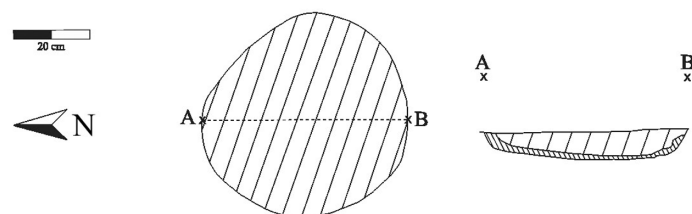
B

Grob / Grab 2/1993

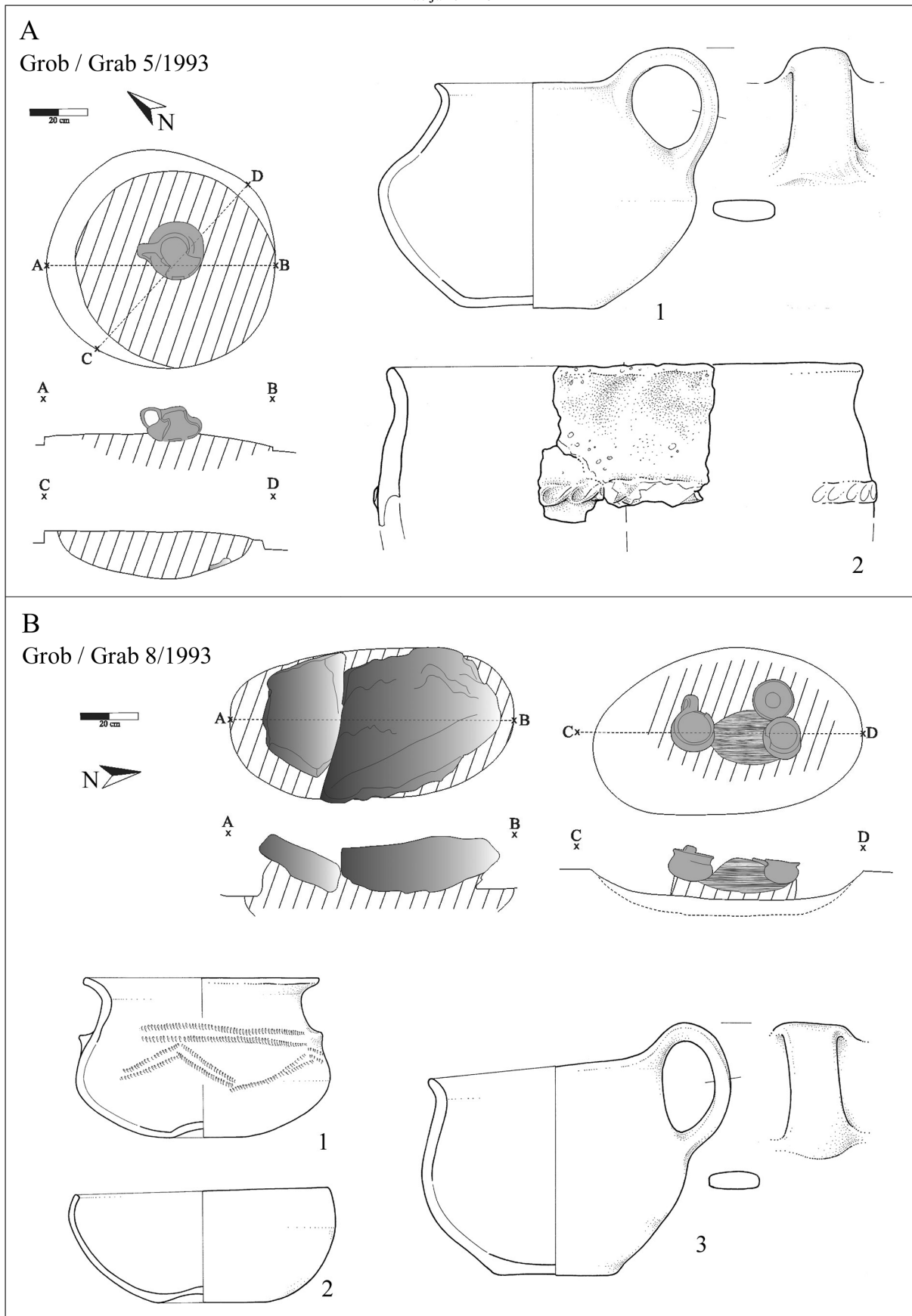
D

Grob / Grab 4/1993

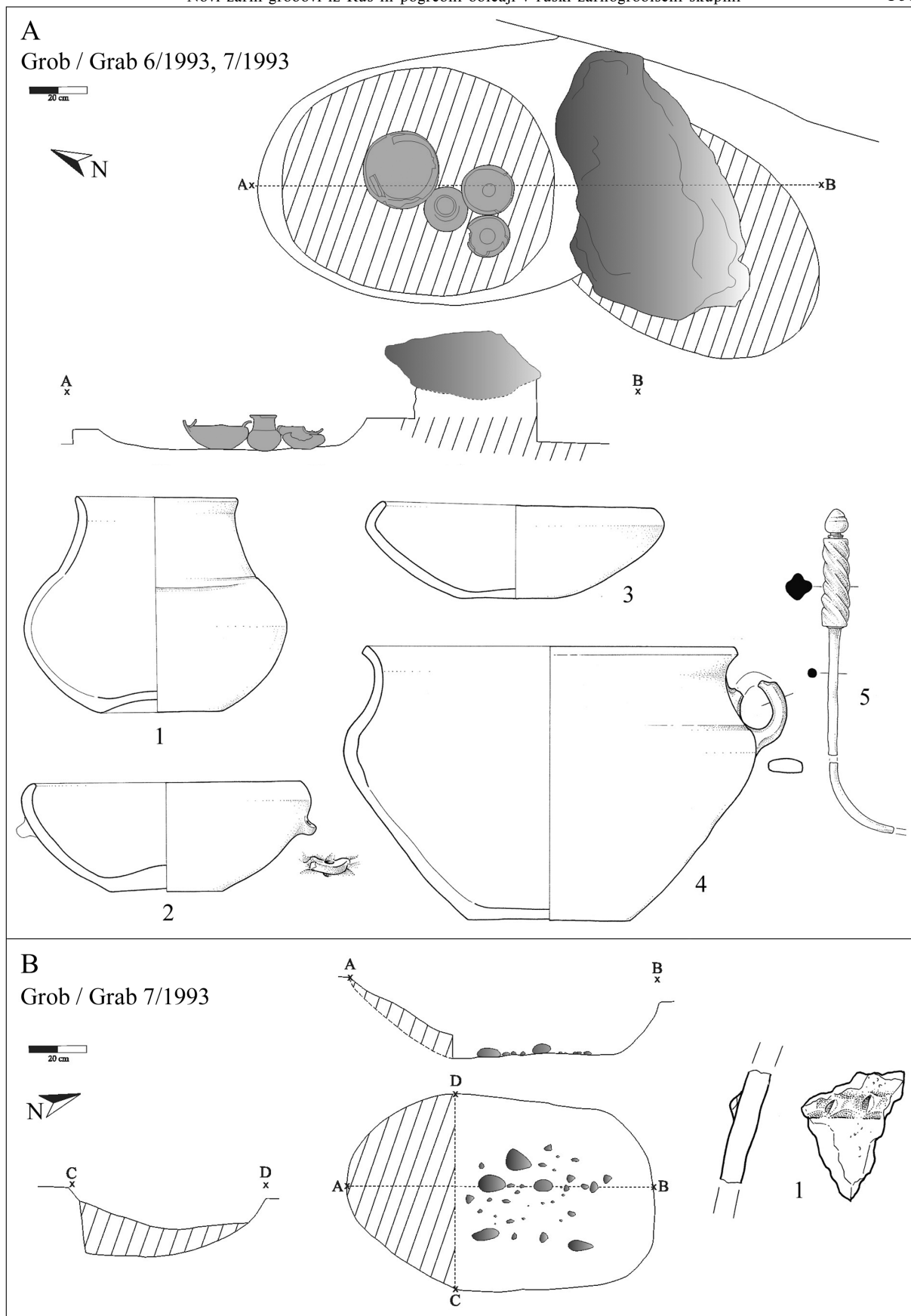
T. 1: Ruše-gasilski dom. Keramika. M. = 1:3.

Taf. 1: Ruše-gasilski dom. Ton. M. = 1:3.

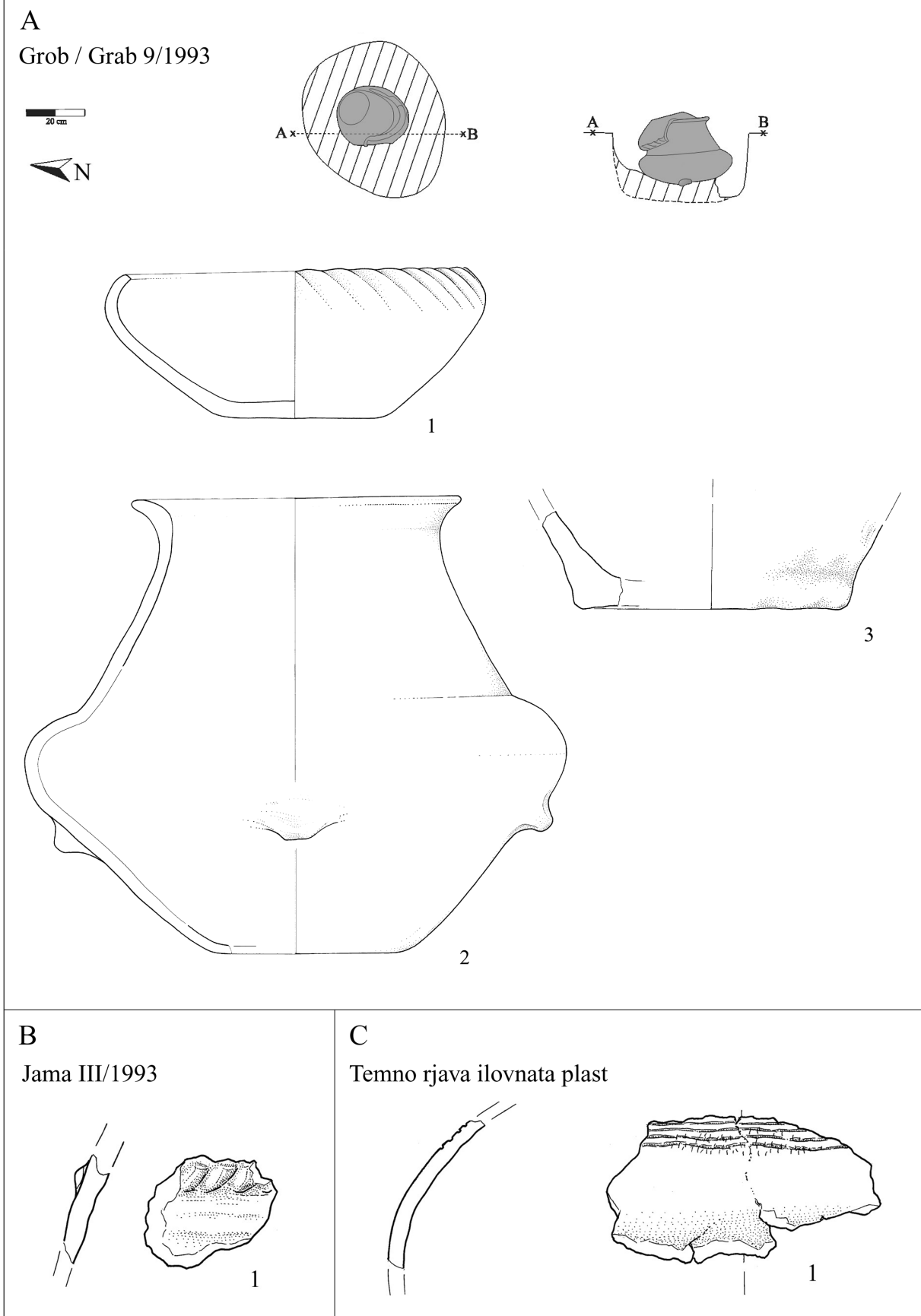
T. 2: Ruše-gasilski dom. Vse keramika. M. A: 2 = 1:2; ostalo = 1:3.

Taf. 2: Ruše-gasilski dom. Alles Ton. M. A: 2 = 1:2; sonst = 1:3.

T. 3: Ruše-gasilski dom. A: 5 bron, ostalo keramika. M. A: 5, B: 1 = 1:2; ostalo = 1:3.

Taf. 3: Ruše-gasilski dom. A: 5 Bronze, sonst Ton. M. A: 5, B: 1 = 1:2; sonst = 1:3.

T. 4: Ruše-gasilski dom. Vse keramika. M. A: 3, B: 1, C: 1 = 1:2; ostalo = 1:3.

Taf. 4: Ruše-gasilski dom. Alles Ton. M. A: 3, B: 1, C: 1 = 1:2; sonst = 1:3.